

T.C

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA YEMİN VE KEFÂRETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferdinand MEMA

BURSA – 2011

T.C

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA YEMİN VE KEFFÂRETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ferdinand MEMA

Danışman

Doç. Dr. Recep CİCİ

BURSA – 2011

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim/Anasanat Dalı,
İslam Hukuku Bilim Dalı'nda 70923.013
numaralı Ferdinand ME MA'nın
hazırladığı
"İslam Hukukunda Yemin ve Kefareti
..." konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik
Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 19.08/2011 günü ...10... - 12...saatleri
arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
..... (başarılı/başarısız) olduğuna
(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Doç. Dr. Feriye Çi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Doç. Dr. Ali KAYA

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Prof. Dr. Yaşar Aydın
M. Gök

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

ÖZET

Yazar : Ferdinand MEMA
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı : İslam Hukuku
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : IX + 91
Mezuniyet Tarihi : 25 /07 / 2009
Tez Danışmanı : Doç.Dr. Ricep CiCi

Bu çalışmamızda yemin ve kefâretin; önemi, fonksiyonu konusunda Fıkıh Mezheplerinin görüşlerini, bunların mukayesesini ve değerlendirilmesini göz önünde bulundurarak araştırmaya çalıştık.

Çalışmamız girişten sonra, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; yeminin manaları, şartları, rükünleri, çeşitleri, Allah adına yemin etme ve yemin bozma gibi hususlar ve ayrıca dört mezhebin görüşleri ve hükümleri yer almaktadır.

İkinci bölümde; kefâret ile ilgili konuları inceledik. Yemin kefâreti, oruç bozma kefâreti, hac kefâreti, öldürme kefâreti ve zıhar kefâreti gibi konulara açıklık getirmeye çalıştık. Bu konuların üzerine dört mezhebin görüşlerini getirmeyi de ihmal etmedik.

ABSTRACT

Name and Surname	: Ferdinand MEMA
University	: Uludag University
Institution	: Social Science Institution
Field	: Basic Islamic Sciences
Branch	: Islamic Law
Degree Awarded	: Master
Page Number	: IX + 91
Degree Date	: 25 /07 / 2009
Supervisor	: Doç.Dr. Ricep CiCi

In this study we tried to examine the views of Fiqh's denominations about the importance and function of oath and redemption by having in mind their comparison and evaluations.

The study is formed by two chapters after the introduction. In the first chapter there are subjects such as meanings, conditions, bowings and sorts of oath; swear in the name of Allah and violate an oath. Beside these, there are the views and provisions of four mazhabs.

In the second chapter we analyzed themes such as meaning, importance and benefit of redemption. And we tried to explain the redemption of oath, fasting, Hajj, killing and Zihar. We didn not forget to add the views of four mazhabs about these themes too.

ÖNSÖZ

Allah'ın indirdiği kelim Kur'ân-ı Kerim, insanlığın rehberi ve hidâyet kitabıdır. Yüce Allah insanı en mükemmel varlık olarak yaratmıştır. Kur'ân indiği günden beri günümüze kadar muhteva, üslup ve dil bakımından bütün insanları hayrete düşürüp dikkatleri ve ilgilerini kendine çekmeyi başarmıştır.

On dört asırdır Kur'ân'a hizmet eden ulema gerek fıkıh, tefsir ve usulleri, gerek ulumu'l-Kur'ân sahasında yüz binlerce eser telif etmişlerdir. Biz de bu tezimizde o geçmiş allâmelerin sözlerini bir araya getirerek Kur'ân'da yemin ve kefâretler konusuna biraz açıklık getirmeye çalıştık. Çalışmamızda başta Kur'ân olmak üzere Kur'ân-ı Kerim'i açıklayan tefsir kitapları, fıkıh eserleri ve bu konuda yazılmış kitap ve makaleleri gücümüz yettiği kadarıyla incelemeye çalıştık.

Kur'ân-ı Kerim okurken birçok husus okuyucuların ilgisini celbetmektedir. Kur'an-ı Kerim'de yemin ve kefâretlerin yer alması da, her okuyucunun ilgisini çektiği gibi, bizim de ilgimizi çeken en önemli konulardan biridir.

İşte bu çalışmamızda yemin ve kefâretin önemi, fonksiyonu konusunda fıkıh mezheplerinin görüşlerini, bunların mukayesesini ve değerlendirilmesini göz önünde bulundurarak araştırmaya çalıştık.

Çalışmamız Girişten sonra, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; yeminin manaları, şartları, rükünleri, çeşitleri, Allah adına yemin etme ve yemin bozma gibi hususlar ve ayrıca dört mezhebin görüşleri ve hükümleri yer almaktadır.

İkinci bölümde; kefâretin manası, önemi ve çeşitleri inceledik. Yemin kefâreti, oruç bozma kefâreti, hac kefâreti, öldürme kefâreti ve zıhar kefâreti gibi konulara açıklık getirmeye çalıştık. Bu konular da dört mezhebin görüşlerini zikretmeyi de ihmal etmedik.

Konu seçiminde ve çalışmalarım esnasında bana yol gösteren ve ilmi yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Recep Cici'ye en içten teşekkürlerimi arz ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	I
GİRİŞ.....	1
İSLÂM'DA YEMİN VE KEFÂRETLERE GENEL BİR BAKIŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YEMİN KAVRAMI VE YEMİN ÇEŞİTLERİ

I. YEMİN KAVRAMI	5
A. Sözlük ve Terim Anlamı	5
B. Kur'ân-ı Kerim'de Yemin Kavramı	6
C. Sünnet'te Yemin Kavramı	10
II. YEMİNİN ÇEŞİTLERİ VE HÜKMÜ	11
A. Gamûs Yemini ve Hükümü	11
B. Lağv Yemini ve Hükümü	13
C. Mün'akide Yemini, Çeşitleri ve Hükümü	14
1. Mün'akide Yemini.....	14
2. Mün'akide Yeminin Çeşitleri	17
a. Mürsel Yemini	17
b. Muvakkat Yemini	17
c. Fevr Yemini	18
3. Mün'akide Yemininin Hükümü	18
a. Vacib olan yemin	18
b. Mendub olan yemin	19
c. Mübah olan yemin	19
d. Mekruh olan yemin	19
e. Haram olan yemin	19
III. YEMİNİN ŞARTLARI	20
A. Yemin Edende Aranılan Şartlar.....	20

1. Akıl-Baliğ Olma	20
2. Müslüman Olma	20
3. İkrâh Olmaması	20
4. Ciddiyet Olması	21
B. Yeminin Unsuru İle İlgili Şart	21
1. İstisna Bulunmaması	21
2. Mezhebelere Göre İstisna	22
IV. ALLAH'A YEMİN VEYA ALLAH'TAN BAŞKASINA YEMİN	24
A. Allah'a Yemin	24
1. Yemin Etme (Hıf)	25
2. Yemin Bozma (Hıns)	26
3. Allah'tan Başkasına Yemin	27
V. ÖRFTE YEMİN SAYILAN SÖZLER	28

İKİNCİ BÖLÜM

KEFÂRET KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

I. KEFÂRET KAVRAMI	31
A. Dar Anlamındaki Kefâret	32
B. Geniş Anlamındaki Kefâret	33
C. Kefâretin Önemi ve Kaynağı	33
II. KEFÂRET ÇEŞİTLERİ	34
A. Yemin Kefâreti	34
1. Yemin Kefâreti İle İlgili Şartlar	36
2. Kefâreti Gerektiren Yemin	37
3. Kefâreti Ödeme Şekli	39
a. Fakiri Doyurmak	39
b. Fakiri Giydirmek	40
c. Köle Azat Etmek	41
d. Üç Gün Oruç Tutmak	42
4. Kefâretin Ödenmesi	43
a. Kefâretin Ödeneceği Zamanı	43
b. Ödenecek Kefâret Sayısı	44
B. Diğer Kefâretler	46
1. Orucu Bozma Kefâreti	46
a. Tanımı ve Orucu Bozma Kefâreti	46
b. Oruç Bozmada Hem Kazayı Hem Kefâreti Gerektiren Durumlar	51
2. Hac Kefâreti	57
a. Tanımı ve Haccın Vacibleri	57
b. Hac Kurallarına Uymama Kefâreti	60
3. Öldürme Kefâreti	68
a. Tanımı ve Öldürmenin Çeşitleri	68

b. Kefâreti Gerektiren Öldürme Çeşitleri.....	71
4. Zihâr Kefareti	74
a. Tanımı ve Ziharın Unsurları ve Şartlı.....	74
b. Zihar Kefâretinin Miktarı ve Hükümü.....	80
SONUÇ	82
BİBLİYOGRAFYA.....	86
ÖZGEÇMİŞ	91

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
a.s	: Aleyhi's-Sellâm
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
ö.	: Ölümü
r.a	: Radiyallahu anh
s.	: Sayfa
s.a	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
ss.	: Sayfadan Sayfaya
Thk.	: Tahkik
ty.	: Tarih Yok
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
y.y.	: Yayın Yok

GİRİŞ

İSLÂM'DA YEMİN VE KEFÂRETLERE GENEL BİR BAKIŞ

Yeminin meşru oluşu, Kitap Sünnet ve icma ile sabittir.¹ Yemin, akitlerde ve husumetlerde sözü te'kid için meşrudur². Meşruiyeti Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet'te mevcuttur. Kur'ân'ın birçok suresi değişik cisimler üzerine yapılan yeminlerle başlar. Bu konuyla ilişkili olarak, aşağıdaki âyetler örnek teşkil etmektedir.

“Andolsun incire ve zeytine...”³ “Güneşe ve kuşluk vaktindeki aydınlığı hakkı için...”⁴ “Battığı zaman yıldızla andolsun...”⁵ “(Karanlığı ile etrafı) bürüyüp örttüğü zaman gece hakkı için...”⁶

Yüce Allah bu âyetlerde eşyaların üzerine yemin eder. Bu eşyanın rabbine yemin olsun, demektir.⁷ Hz. Peygamber'e (s.a) de Kur'ân-ı Kerim'de üç yerde yemin etmesi emredilmiştir. Yüce Allah Hz. Peygambere (s.a) Kur'ân-ı Kerim'de şu şekilde hitap etmektedir; *“O (azap)gerçek midir, diye senden haber sorarlar. De ki; Evet, Rabbim hakkı için o elbette haklıdır ve siz âciz bırakacak değilsiniz.”⁸* Yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurmaktadır. *“...De ki; Hayır, Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz...”⁹* Yüce Allah başka bir âyetinde ise, şöyle buyurmaktadır; *“...Sen de ki; Hayır, Gaybı bilen hakkı için elbette (Kıyamet) size gelecektir...”¹⁰*

Hz. Peygamber'in sünnetinde de yeminin teşrii sabit olmuştur. Ebu Musa el-Eş'arî (r.a) anlatıyor ki; Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: *“Ben, Allah'a yemin ederek söylüyorum; İnşallah, herhangi bir şeye yemin edilince, yeminin aksini*

¹ İbn Kudame, Ebû Muhammed Abdullah, b. Ahmed el-Makdisî, **el-Muğnî**, C. XI, Daru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Beyrut, ty. s. 394.

² Molla Hüsrev, Muhammed, **Dureru'l-Hukkâm Şerhu Gureri'l-Ahkâm Tercümesi**, C. II, çev. Arif Erkan, Eser Neşriyatı, İstanbul, 1980, s. 361.

³ et-Tin, 95/1.

⁴ eş-Şems, 91/1.

⁵ en-Necm, 53/1

⁶ el-Leyl, 92/1.

⁷ Vehbe Zuhaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, Daru'l-Fikri'l-Mısır, 1997, s. 2443-2444.

⁸ Yûnus, 10/53.

⁹ et-Tağâbun, 64/7.

¹⁰ Sebe, 34/3.

yapmayı daha hayırlı görecek olursam, yeminimin Kefâretini, hayırlı gördüğüm şeyi yaparım.”¹¹

Başka bir hadisinde Hz. Peygamber (s.a) bizzat kendisi de yemin etmiştir. Onun yemin ederken en çok kullandığı tabirlerden birisi: "*Nefsime veya Muhammed'in nefsine sahip olana yemin ederim ki"dir.*"¹²

İslâm hukukçuları yemin meşruiyeti konusunda icma etmişlerdir. Fakihlere göre mubah olmakla birlikte, Allah adına çokça yemin etmek mekruhtur.¹³ Çünkü Allah adına çokça yemin etmekte O'nu bir bakıma hafife almak, küçük düşürmek ve Allah'a karşı cüret sahibi olmak söz konusudur.¹⁴ Yüce Allah Kalem suresinde şöyle buyurmaktadır. “ *Çok yemin eden, aşağılık ve değersiz her kişiye de itaat etme.*”¹⁵ Âyet-i kerimden anlaşıldığı gibi, bir kişi çokça yemin ederse ona uymayın. Bununla ilgili İmam Şafî şöyle demiştir: “Allah adına ne doğru ne de yalan hiç yemin etmedim.”¹⁶ Yüce Allah'ın bu buyruğundaki nehiy sebebiyle, yeminin kerahati ifade edilmiş bulunmaktadır. “*İyilik yapmanız, günahattan sakınmanız ve insanların arasını düzeltmeniz için Allah'ı yeminlerinize engel kılmayın...*”¹⁷ Yüce Allah, mü'min kullarının O'nun zatına yemin edip bunu hayırlı işleri engelleyici bir unsur olarak kullanmalarını yasaklıyor.¹⁸ Çünkü yemin eden kimsenin bunu yerine getirmekten aciz düşmesi ihtimali de vardır. Bir vacibin ya da mendubun işlenmesi, bir haramın ya da mekruhun terki söz konusu olursa, o zaman bu yemin ibadet olur. Mâlikîlere göre, Allah'ın dışındaki bir şeye yapılan yemin mekruhtur. Diğer bir görüşe göre ise haramdır. Lat ve Uzza gibi putlara yapılan yemin, şayet bunları yüceltmek gayesi ile yapılıyorsa bu küfürdür, ancak böyle bir kasıt yoksa haramdır.¹⁹

¹¹ İbrahim Canan, **Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, C. XVI, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1990, s. 302; Buharî, **Eymân**, 83/14; Müslim, **Eymân**, 3, (1649); Ebû Dâvûd, **Eymân**, 14, (3276).

¹² İbn Mâce, **Kefâret**, 1, (2090).

¹³ İbn Kudame, a.g.e., C. XI, s. 160.

¹⁴ Vehbe Zuhaylî, **et-Tefsîrü'l-Münîr**, C. I, çev. Hamdi Arslan- Ahmet Efe- Beşir Eryarısoy, Risale Yayınları, İstanbul, 2003, s. 565.

¹⁵ el-Kalem, 68/10.

¹⁶ Zuhaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, s. 2446.

¹⁷ el-Bakara, 2/224.

¹⁸ Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, **Hadislerle Kur'ân-i Kerim Tefsiri**, C. III, çev. Bekir Karlığa ve Bedreddin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 890-895.

¹⁹ Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b.Ahmed, **el-Mebsût**, ed. Mustafa Cevat, C. VIII, Gümüşev Yayınları, İstanbul, 2008, s. 16; Abdurrahman Cezîrî, **Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı**, C. III, çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 1160-1165; Ayrıca bkz. Zuhaylî, **et-Tefsîrü'l-Münîr**, C. IV, s. 201; İbn Kudame, a.g.e., C. XI, s. 170-171.

Kefârete gelince, bu kelime Kur'ân-ı Kerim'de dört âyette beş yerde geçmektedir.²⁰

Kefâret ile ilgili şu âyet gelmektedir. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de:” *Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Yaralar da kısastır (Her yaralama misli ile cezalandırılır). Kim bunu (kısası) bağışlarsa kendisi için o Kefâret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir*”²¹ buyurmaktadır.

Fıkıhta kefâret, dinin belirli yasaklarını ihlal eden kimsenin hem ceza hem de Allah'tan mağfiret dilemek maksadıyla yükümlü tutulduğu köle azat etme, oruç tutma, fakiri doyurma ve giydirme gibi mali veya bedeni nitelikli ibadetlerin genel adıdır.²²

Yemin kefâreti ile ilgili olarak da Kur'an'da: “*Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da Kefâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakiri yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin Kefâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riâyet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz*”²³ buyurulmuştur.

Yapılan kötülükleri, işlenen günahları ve suçları, sadece kefâretle ortadan kaldırmak sadece kefaretle sınırlı değildir. Yani iyilikler de kötülüğü ortadan kaldırır; ”*Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri*” giderir.”²⁴

Kefâret, kasıtlı işlenen bazı günahlara karşılık yerine getirilmesi istenen bir cezadır. Kefâret, aslında ibadettir. Çünkü kefâret, köle azat etmek, fakirleri doyurmak veya oruçtan ibarettir. Suç sayılmayan bir işe bedel bir şey farz kılındığında bu, ibadettir. Oruç tutamayan kimsenin orucun bedeli olarak yemek yedirmesi, hataen adam öldürmenin kefâreti misali gibidir. Şu halde kefâret, ibadetle ceza arasında bir konumdadır ki biz ona ibadet mahiyetinde ceza diyebiliriz.²⁵

²⁰ Narin, Feridun, **Kur'ân'da Hükümler Dizini**, Alternatif Yayınları, Ankara, 2003, s. 499.

²¹ el-Mâide, 5/45.

²² Mehmet Katar, “**Kefâret**”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, C. XXV, Ankara, 2002, ss. 177-179.

²³ el-Mâide, 5/89.

²⁴ el-Hûd, 11/114.

²⁵ Abdulkadir Udeh, **Mukayeseli İslâm Hukuku ve Beşeri Hukuk**, C. II, çev. Ali Şafak, Rehber Yayınları, Ankara, 1990, s. 253.

İslâm'da kefâret çeşitleri şöyle sıralanmaktadır:

1. Orucu bozma kefâreti
2. Hac kurallarına uymama kefâreti
3. Zihar kefâreti
4. Yeminden dönme kefâreti
5. Adam öldürme kefâreti

Yukarıda saydığımız bu kefâret çeşitlerinin sadece oruç bozma kefâreti Sünnet'le, diğerleri ise Kitap ile sabittir.²⁶

Kefâretlerin meşru kılınmasının hikmeti ise Müslümanın, günah ve isyan halinde, Allah'tan ümidini kesip, O'ndan ve O'nun emirlerinden uzaklaşmamasını sağlamaktır. İnsanın gönlü bir günah işledikten sonra, huzur bulmak ister. İçindeki sıkıntıyı temizlemek için mali fedakârlık yapmak ister. Bunun için ilâhî hikmet, mü'mine işlediği günahı örtmek, onun kötü eserlerini yok etmek için kefâretin meşru kılınmasını gerektirmiştir.²⁷

Genelde ödeme türlerinin üç halde olduğu görülür:

1. Köle azadı
2. Oruç
3. Fakirlere iyilik (yedirme, giydirme)

Bu üç ödeme türü insanlar arasında iyilik ve hayır gibi birçok sosyal faydalar sağlamaktadır. Kefâretlerin ödeme türlerinin ilk sırasında köle azadı, yer almaktadır. Yani, topluma bir üye kazandırmaktır. Oruç şeklindeki ödeme türü ise, nefsi terbiye etme, ahlakı sağlamlaştırma, sabrı artırma, sıkıntı ve belalara karşı iradeyi güçlendirme, gibi faydalar sağlamaktadır. Fakirlere yedirme ve giydirme şeklindeki iyilikler ise İslâm'ın istediği en önemli davranışlardandır. Bu davranışlara teşvik etme babında Kur'ân ve Sünnet, bu gibi örnekleriyle doludur.

²⁶ Kâsânî Alaüddin Ebû Bekr b. Mesud, **Bedâi'u's-Sanâi**, C. V, Daru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Beyrut, 2000, s. 95.

²⁷ Vecdi Akyüz, **Mukayeseli İbadetler İlmihali**, C. IV, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 404.

BİRİNCİ BÖLÜM

YEMİN KAVRAMI VE YEMİN ÇEŞİTLERİ

I. YEMİN KAVRAMI

A. Sözlük ve Terim Anlamı

Türkçe’de “and”ın karşılığı olan yemin, Arapça bir kelime olup, sözlükte şu anlamlara gelmektedir:

1. Sağ el: Sağ elin böyle isimlendirilmesi ise bu eldeki aşırı kuvvetten dolaydır.²⁸
2. Güç, kuvvet:²⁹ Şu âyette bu anlama gelmektedir: “*Biz elbette onu kudretimizle alırdık.*”³⁰ Görüldüğü gibi “yemin” kelimesi bu âyette “kuvvet “manasında geçmektedir.³¹
3. And içme: And içme ise iki kişinin birer damla kanı bir kaba damlatarak şerbetle karıştırıp, karşılıklı içmesidir.³²
4. Kasem veya yemin etmek: Kasem kelimesi sözlükte, yemin etme yanında, bir şeyi parçalara ayırmak, bölmek, bir işi yapmak yahut yapmamaya meyletmek, şüphe edilegelen bir konuyu kesinliğe kavuşturmak, zan düzeyindeki bir bilgiyi hakîkî bilgi düzeyine çıkarmak, bir konu üzerinde görüş bildirmek gibi anlamlara gelmektedir.³³ Kasem olarak isimlendirilmesinin sebebi ise, insanların karşılıklı olarak anlaşmışları zaman birbirlerinin sağ elini tutmalarıdır.

²⁸ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaleddin Muhammed, **Lisânu'l-Arab**, C. XIII, Dârus-Sadr, Beyrut, 1990, s. 458 - 459.

²⁹ İbn-i Âbidin, Muhammed Emin, **Reddü'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr**, C. VII, çeviren. ve şerh eden Ahmet Dâvûdolğu, Şamil Yayınları, İstanbul, 1993, s. 499.

³⁰ el-Hâkka, 69/45.

³¹ Kâsânî, a.g.e., C. III, s. 2-5.

³² And ve and içme kelimeleri, Moğolca'dan dilimize geçmiştir. Moğolca anda: Kan kardeşi ve amca, dayı anlamına gelir. Türkçeye and şeklinde geçmiştir. And içmek, bir Moğol töresi gereğidir. Moğol töresine göre, iki ayrı boydan olan kimse, birer damla kanını bir kaba damlatır, şerbetle karıştırır, karşılıklı içerler. Bu durumda ikisi, birbiriyle kankardeşi olur, buna and içmek denir.

<http://www.ihya.org/kavram/kavramlar-ansiklopedisi/01.12.10>

³³ İbn Manzûr, a.g.e., C. XII, s. 478.

Yemin kelimesi, kasem, rehin, kefâlet ve tazmin gibi anlamları içermektedir. Yani kasem lafzından daha genel bir manaya gelmektedir.³⁴

Terim Anlamı:

Bir İslâm hukuku terimi olarak ise yemin, şu şekilde tarif edilmiştir: Yemin, bir şeyi, hakkı veya sözü, olumlu veya olumsuz olarak Allah'ın adı ve sıfatlarından birisi ile tekit etmek, kuvvetlendirmek demektir.³⁵ Veya başka bir ifadeyle, “Bir işi yapmak veya yapmamak konusunda kararlılığa veya iddiaya kuvvet kazandırmak için özel sözlerle yapılan akiddir”.³⁶ Uğursuzluğun zıddı, bereket anlamına da gelmektedir.³⁷ Hanefî mezhebi imamlarından Ebû Yusuf (ö.182/798) yemini, herhangi bir şeyi yapmak veya terk etmek konusunda kişinin kararlılığını bildirdiği güçlü bir akid olarak tanımlamıştır.

Şafîî fakihlerinden Kadı Beyzâvî (ö.685/1286) ise, yemini, geçmişte veya gelecekte hilaf mümkün olacak herhangi bir durum veya olayın gerçekliğini, Allahın isim veya sıfatlarından birini anarak bilinçli bir şekilde ortaya koymak “tahkik” olarak tanımlar.³⁸

Allah Teâlâ'nın ismini zikrederek “Vallahi, Billahi, Tallahi” veya “Rahman, Rahim” gibi mübarek isimlerinden birine ya da ilahî kudret gibi zatî sıfatlarından biri üzerine yapılan yemin, kasem suretiyle yemindir.³⁹

B. Kur'ân-ı Kerim'de Yemin Kavramı

Kur'ân-ı Kerim'de yemin etmek manasında “yemin” kelimesi ve türevleri 25 yerde geçmektedir. Yine aynı anlamdaki “kasem” kelimesi ise 24 yerde kullanılır. Kur'ân-ı Kerim'de 17 sure yeminle başlar.

Yüce Allah, 8 yerde kendi zâtına yemin ederken, iki yerde Kur'ân'a, 53 yerde de yarattığı bazı şeylere yemin eder.⁴⁰

³⁴ Mevsilî, Abdullah b. Mahmut b. Mevdud, **el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtâr**, C. III, çev. Mehmet Keskin, Hikmet Yayınları, İstanbul, 2005, s. 338.

³⁵ İsmail Karagöz, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, D.İ.Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 697.

³⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuk-ı İslâmiyye Ve Istilâhat-ı Fıkhiyye Kamusu**, C. VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 221; Ömer Nasuhi Bimen, **Büyük İslâm İlmihali**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, ty. s. 307.

³⁷ İbn Manzûr, a.g.e., C. XIII, s. 458.

³⁸ Beyzâvî, Ebû Saîd Nâsruddin Abdullah b.Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, **Ğâyetu'l-Kusvâ fi Dirâyeti'l-Fetvâ**, I-II, Dâru'l-İslâh, Dammâm, ty. s. 993-995.

³⁹ Ahmet Debbağoğlu, **Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali**, Dergah Yayınları, İstanbul, ty. s. 686.

Bu yemin edilen şeylere bir göz attığımızda hemen şu ortak özellikler göze çarpar; bunlar, herkes tarafından tartışmasız bilinen şeylerdir. Bu denli bilinmesine ve bu kadar önemli olmasına rağmen insanlar bu âyetler üzerinde tefekkür etmezler. Oysa bunların doğru yolu bulmakta bize yardımcı olacak birer âyet oldukları unutulmuştur. Yüce Allah, bu şekilde, kullanılan yeminlerin hidâyet unsurunu ön plana çıkararak hem âyetlerin anlatım özelliğini artırmış hem de akletmesini istediği insanların bu yaratılan şeyler üzerine dikkatini çekmek ister.

Allah'ın yemin ettikleri boş şeyler değildir. O yemin edilen şey, daha sonra belirtilenler için şahittir. Allah, mahlûkattan bir şeye yemin ettiğinde o şeyin büyüklüğü, kemâli ve hayret vericiliği dolayısıyla değil; söz konusu meseleyi ispatlamak için yemin edilen şeyin delil olarak ileri sürüldüğünü anlamaktayız. Her yemin, kendisinden sonraki konuya delil getirmek içindir.⁴¹

*“Fecre andolsun. On geceye andolsun. Çifte de teke de andolsun. Gelip geçmekte olan geceye andolsun. Bunların her biri akıl sahibi için birer yemine değmez mi”?*⁴²
*“Hayır! Yıldızların yerleri üzerine yemin ederim ki. Bunun ne büyük bir kasem/yemin olduğunu bilir misin?”*⁴³

Âyetlerde Allah'ın belirttiği gibi, yeminler boş yere yapılmadığı gibi, yemin edilenlerin de dikkat çekici şeyler olduğu bizzat Allah tarafından bahsedilir. “Kur’ân-ı Kerim’de kendisine kasem edilen eşya üzerinde düşünülecek olursa, bunların, kendilerine kasem edilmemiş olsaydı bile, te’kid edilmesi gereken ve hadd-i zâtında takviye ve isbat edecek nitelikte bulunan şeyler olduğu görülür.

“Yeminler ve ardından yeminlere bir cevabın gelmesi, ilk dönem Kur’ân surelerinin bir özelliğidir. Kur’ân; muhataplarına, onların yaygın olarak kullandıkları bir üslûp ile hitap ediyor. Meselâ; doğadaki somut olgular üzerine yapılan yeminler, uyumlu bir şekilde, âyetlere harikulade bir güzellik veriyor.

⁴⁰ Muhammed Fuad Abdulkaki, **el-Mucemu'l-Mufehres Li-Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Darru'l-Haraiyz, Kahire, 1991; Mehmet Sofuoglu, **Tefsire Giriş**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, s. 95; İsmail Cerrahoglu, **Tefsir Usûlü**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1976, s. 169.

⁴¹ Ebu'l Al'a Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, C. VII, ed. Ali Bulaç, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, s. 22.

⁴² el-Fecr, 89/1-5.

⁴³ el-Vâkıa, 56/75-76.

Yemin ile vakıalardaki hikmet ve gerçeklerin doğru olarak görülmesi sağlanıyor. Onlar hakkındaki yanlış değerlendirmeler gideriliyor. Böylece yemin edilen vakıalardaki hikmet ve gerçeklerin tanıklığında, yemin cevabındaki gerçekler ve hikmetler ortaya konuyor. Başka deyişle, yemindeki vâkıalar gerçek olduğu gibi, cevaptaki vakıalar da gerçektir, hikmetlerle doludur. Yeminlerle başlayan surelere baktığımızda yemin edilen şeyler ile daha sonra gelen konu arasında nazik bir uyumun olduğu göze çarpmaktadır.

“Kıyâmet gününe yemin ederim. Kendini kınayan nefse yemin ederim ki; İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı sanır, öyle mi? Evet, Bizim onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter. Fakat insan, önündekini (kıyâmeti) yalanlamak, boynuna kötülük etmek ister de, ‘Kıyâmet günü ne zamanmış?’ diye sorar.” ⁴⁴ Görüldüğü gibi sure başında kıyâmete yemin edilmiştir. Yeminin devamında gelen konu, kıyâmetin gerçekliği üzerine olmaktadır. Allah, câhiliye döneminin yozlaşmış bir anlatım şekli olan yeminleri, hidâyet içeriğine sahip bir şekle sokarak Kur’ân’ın anlatım üslûbunu güzelleştirmiş ve anlatımını kuvvetlendirmiştir. Ayrıca, câhiliye Arabının kullandığı yeminler daha sonraları bir düzene sokularak toplumu kaynaştıran bir öge haline getirilmiştir. Allah’ın yeminleri, yaradılışı ve oluş mucizesini seyredip de bundan bir şey çıkaramayan ve oluşun arkasındaki büyük şuuru göremeyen insanı bir şok etkisiyle, daha iyi bakmaya itmek için kullanılıyor.

Ahd, misak anlamında yemin, bir niyet ve kararlılık olayıdır. Kur’ân lağv (boşboğazlık, gevezelik, lakırdı) türünden yemine değer vermez. Allah bu tip yeminler yüzünden insanı sorumlu tutmamaktadır. Bu tip yeminlere, Kur’ân’daki terim aynen korunarak lağv yeminler denir. Allah, adının lağv konusu yapılmasını istemiyor. Yemin, kişilik ifade eden kararlı söz halinde ağızdan çıktığında ise onun korunması, gereğinin yerine getirilmesi, insan olmanın onur borcudur. Bu konuda Kur’an’da:

“Allah, kasıtsız olarak ağızınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar.” ⁴⁵ Buyurulmaktadır.

Bir insan yeminini basit menfaatler yüzünden bozarsa sonsuzluk nasibi olmayan bir bedbahttır. Çünkü Kur’ân, insanı bir anlamda ahdine vefâ eden varlık olarak düşünüyor. Yapılmayacak sözün ağızdan çıkması Yaratıcı’yı öfkeliendiren bir iştir. Allah

⁴⁴ el-Kıyâme, 75/1-5.

⁴⁵ el-Mâide, 5/89.

onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak, çünkü yaptıkları büyük bir sapıklıktır. İnsan, bu sapıklığa bulaşmakla Allah karşısında çok rezil bir duruma düşüyor:

*“Allah’a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir paraya satanlara gelince, işte bunların âhirette bir payı yoktur. Allah, kıyâmet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır.”*⁴⁶

Yemini bozmak, ahde vefasızlık uluslararası planda vücut bulduğunda bir savaş gerekçesidir. Bu demektir ki Kur’ân, ahde/antlaşmaya vefâsızlığı insan onuruna, hayata bir tecâvüz saymaktadır. Âyette şöyle buyrulur:

*“Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onların yemin (diye bir şeyleri) yoktur. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler. (Ey mü’minler!) Yaptıkları yeminleri bozan (verdikleri sözden cayan), Peygamber’i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer (gerçek) mü’minler iseniz, korkmanız gereken yalnızca Allah’tır.”*⁴⁷ Kur’ân Allah'a yeminlerin urda (engel, bahâne) yapılmamasını istiyor.

*“İyi davranmanız, kötülüklerden korunmanız ve insanlar arasını düzeltmeniz gayesiyle yeminlerinizi bozmanıza Allah’ı engel kılmayın. Allah (her şeyi) işitir ve bilir.”*⁴⁸

Bu âyetinde yer alan beyandan iki sonuç çıkıyor: Birincisi; Allah'ı, yeminlerle elde edilmesi gereken menfaatlere âlet etmemek, yani iyilik, takvâ ve sulh için de olsa, yemin etme yoluna gitmemektir. İkincisi; yapılması gereken iyilikleri, icrâsı gereken ödevleri, "benim bunu yapmaya engel yeminim var" diyerek savsaklamamaktır.⁴⁹

Kur’ân, yeminlerin iyiliği engelleyen kalkan yapılmasını şiddetle kınıyor ve münâfiklik sayıyor.⁵⁰ Kur’ân, yeminle ortaya konan problemin çözülmesini emreder. Bu, Allah'ın bir fitrat emridir. “Allah, yeminlerinizi çözmenizi size meşru kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır. O, bilen, her şeyi hikmetle idâre edendir.”⁵¹ “Allah, kasıtsız olarak

⁴⁶ Âli-İmrân, 3/77.

⁴⁷ et-Tövbe, 9/12-14.

⁴⁸ el-Bakara, 2/224.

⁴⁹ Zuhaylî, **et-Tefsîrü'l-Münîr**, C. I, s. 565-568.

⁵⁰ el-Mucâdele, 58/16; el-Münâfikun, 63/8; en-Nahl, 16/38; en-Nûr, 24/53.

⁵¹ et-Tahrîm, 66/2.

ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek veya onları giydirmek yahut da bir köle âzâd etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizi koruyun (onlara riâyet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz.”⁵²

Yemin tahlili iki yolla olur, birincisi yeminin gereğini yerine getirmek ve ikincisi, gereği yerine getirilmeyen yemin için kefâret ödemektir.

C. Sünnet’te Yemin Kavramı

Yukarıda görüldüğü üzere yemin kavramı Kur’ân-ı Kerim’in birçok âyetinde geçmektedir. Hz. Peygamber’in (s.a) sünnetinde de yemin kavramı farklı şekillerde yer almaktadır. Sünnet’te yemin kavramı bazı hadislerle anlatılmaya çalışılacak. Hz. Peygamber (a.s) yemin ettiği zaman, nasıl yemin ettiğini, bazı örnekler vererek anlatmaya çalışacağız.

En çok kullanılan yemin ifadeleri şöyleydi; *"Kalpleri çeviren Zat'a yemin olsun, hayır!"* ⁵³ *Başka bir rivâyetinde "Hayır! Ebu'l-Kasım'ın nefsinin elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun ki..."* derdi.⁵⁴

Ebu Hureyre (r.a) anlatıyor: "Yemin ettiği zaman Resulullah'ın (s.a) yemini: *"Hayır! Allah'a istiğfar ederim ki..."*⁵⁵ şeklindeydi. Burada gördüğümüz gibi, yemin, şanı yüce olan şeyler üzerine yapılır. Allah'ın zatı veya sıfatları zikredilerek edilir. Bu yüzden öncelikle dinen mukaddes olan şeyler üzerine yemin edilmiştir. Cahiliye devrinde bazı putlar üzerine de yemin yapılırdı. Hz. Peygamber bu tür yeminlerin yapılmasını yasaklamıştır.

Hz. Peygamber (a.s) yemin teklif ettiği bir kimseye şöyle derdi;” *"Haydi! Kendinden başka ilah olmayan Allah'a kasem ederek o kimsenin yani iddia sahibinin sende hiçbir şeyi olmadığına yemin et!"*⁵⁶ İslâm dininde bazı ihtilafli davalarda, ispatlayıcı delil getirme işi, iddia sahibine düşer. Bu hadiste, Hz. Peygamber (s.a) davalının nasıl yemin

⁵² el-Mâide, 5/89.

⁵³ Buharî, **Eymân**, 83/3, Tevhid, 98/11; Ebû Dâvûd, **Eymân**, 9, (3263); Nesâî, **Eymân**, (3701-3702).

⁵⁴ Ebû Dâvûd, **Eymân**, 9, (3264); İbnu Mâce, **Kefâret**, 1, (2090).

⁵⁵ Ebû Dâvûd, **Eymân**, 9, (3265).

⁵⁶ Ebû Dâvûd, **Akdiye**, 24, (3620).

etmesi gerektiğini belirtmektedir. İslâm'da yemin normal olarak, Allah'ın ad ve sıfatlarıyla yapılır. Şeref, namus vs. üzerine yapılan yeminler, yemin değildir.⁵⁷

II. YEMİNİN ÇEŞİTLERİ VE HÜKMÜ

Yemin gamûs, lağv ve mün'akide diye üçe ayrılır: İmam Muhammed'in "el-Asıl" adlı eserinde şöyle ifade edilmektedir:

Yeminler üç çeşittir: Bunlardan birincisi kefâreti bulunan yemin, ikincisi kefâreti bulunmayan yemin, üçüncüsü de Yüce Allah'ın hesaba çekmeyeceğini umduğumuz yemindir. Üçüncü yemin de lağv yemin ile açıklanmıştır.

A. Gamûs Yemini ve Hükümü

Gamûs yemini: Olumlu veya olumsuz olarak kasten yalan söyleyerek geçmişteki veya şimdiki duruma yemin etmektir. Gamûs, daldıran demektir. Sahibini günaha daldırdığı için yalan yere yemin etmeye bu ad verilmiştir.⁵⁸ Gamûs yeminine "sâbire" de denir.⁵⁹ Bu, kendisiyle başkasının hakkının gasbedildiği veya fiske ve hıyanetin amaçlandığı yalan yere yapılan yemindir. Gamûs yemininin Kefâreti yoktur ve büyük günahlardandır. Çünkü bu küfürden de daha büyüktür. Gamûs diye isimlendirilmesi, sahibini cehennem ateşine batırdığı içindir.⁶⁰ Bu yeminden tövbe etmek ve gasb edilen hakları sahiplerine iade etmek gerekir. Böyle yemin eden kişi günahkârdır, tövbe ve istiğfar etmesi gerekiyor. Tövbe ile Allah'ın affına mazhar olmazsa ahirette azaba tabi tutulur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Birbirinizi aldatmak için yemin etmeyin ki, bu yüzden sağlamca yere basmakta olan ayak sürçebilir; Allah yolundan alıkoymanıza karşılık kötü bir azab tadarsınız ve (âhirette) de size büyük bir azab vardır."*⁶¹

Yüce Allah bu konuyla ilgili başka bir âyetinde şöyle buyurmaktadır: *"Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir paraya satanlara gelince; işte bunların âhirette bir nasibi yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için elem verici bir azap vardır"*⁶²

⁵⁷ Canan, a.g.e., C. XVI, s. 286.

⁵⁸ Molla Hüsrev, a.g.e., C. II, s. 361; Süleymân Ateş, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri**, C. I, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, s. 391.

⁵⁹ Seyyid Sabık, **Fıkhu's-Sünne**, C. III, çev. Tayyar Tekin, Pınar Yayınlar, İstanbul, 1992, s. 170.

⁶⁰ Şamil, **İslâm Ansiklopedisi**, C. IV Şamil Yayınları, İstanbul, 1994, s. 398-399.

⁶¹ en-Nahl, 16/94.

⁶² Âli-İmrân, 3/77 .

Sünnetten de Resulullah'ın (s.a) şu hadisi gösterilmektedir: “ *Her kim Müslüman bir kimsenin malını zimmetine geçirmek maksadıyla bilerek yalan yere yemin edecek olursa Allah ona cenneti haram kılar ve onu ateşe koyar.* ”⁶³

Yine Peygamberimiz (s.a) şöyle buyurmuştur: “ *Allah'a şirk koşmak, ana babaya isyan etmek, haksız yere canlılar öldürmek ve Gamûs yemini büyük günahlardandır.* ”⁶⁴

Gamûs yemini, Allah'ın adı hiçe sayıldığı gerekçesiyle büyük günahlardandır. Eğer bir hakkın kesilmesine veya müstehak olmayan bir kişiye eziyet edilmesine veyahut da suçsuz bir kişinin cezalandırılmasına veya benzeri haksızlara neden olursa, yine büyük günahlardandır.⁶⁵ Gamûs yemini eden kişi aslında tek suç işlemez. Herşeyden önce yalan söylemiş oluyor ki, yalan dinen haramdır. Bununla başkasının hakkına tecavüz ediyor ki, bu da haramdır. Ve Allah'ın Yüce ismini veya sıfatına küçülten bir menfaat elde etmek için kullanıyor ki, bu da en kötü bir hayâsızlıktır.⁶⁶

Dört Mezhebe göre hükmü:

Hanefî mezhebine göre: Geçmişe dair bir konuda, olumlu veya olumsuz kasıtlı olarak yalan yere meselâ bir şey yaptığını bildiği halde yapmadım demesi gamûs yemini adını alır. Gamûs yemini için Kefâret ödenmez hâlif günahkâr olup tövbe etmesi gerekir. Bazılarına göre gamûs yemini yapmak büyük günahdır; bazılarınca da suçsuzu suçlu göstermek gibi bir sebeple yapılıncı büyük günah, diğer durumlarda yapılıncı küçük günahdır.

Mâlikî Mezhebine göre: Gamûs yemini iki çeşittir: a)Yalan yere yapılan; kasıtlı olarak yalan yere yapılan Gamûs yemini için Kefâret lazım gelmez, ancak tövbe edilir ve gücü yettiğince oruç tutar ve sadaka verir ki Allah'a yaklaşsın. b) Şüphe veya zayıf zanla yapılan: Yalan ortaya çıksa da çıkmasa da günahkâr olunur, doğruluğu ortaya çıkarsa bazılarınca yeminde bârr olunur, günahkâr olunmaz, diğer bazılarınca günahkâr olunur, tövbe gerekir. İttifakla Kefâret gerekmez.

⁶³ Buharî, **Eymân**, 84/17.

⁶⁴ Buharî, **Eymân**, 84/16.

⁶⁵ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1144.

⁶⁶ Bilmen, **H.I.F.Kamusu**, C. VIII, s. 189.

Şafîî ve Hanbelî Mezheplerine göre: Geçmişe ait bir konuda bilerek ve kasıtlı yalan yere yapılan yemin gamûs yemindir. Şafîîlere göre gamûs yemini için Kefâret ödenir⁶⁷. Bazı ilim adamlarına göre gamûs yemininde Kefâret vacibdir.⁶⁸

B. Lağv Yemini ve Hükümü

Yaklılıkla veya doğru olduğu zannı ile yemin ettikten sonra, o şeyin anlaşılmasıdır. Yani kastedilmeden yapılan yemindir. Başka bir ifadeyle; manası kastedilmeyerek dilin söyleyiverdiği yahut da bir başka şey hakkında yemin etmek isterken dili ile başka bir şey söylemesi şeklinde yapılan yemindir.⁶⁹

Meselâ; bir kimsenin “ vallahi yiyeceğim” veya” “içeceğim” “ ya da “hazır bulunacağım” veya benzer sözleri yemin kastedmeden dil sürçmesinden dolayı söylemesi gibi. Sözü kuvvetlendirme amacı yoktur. Yüce Allah Kur’ânda şöyle buyuruyor; “Allah sizi lağv(kasıtsız) ettiğiniz yeminlerinden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar.”⁷⁰ Âyetin maksadı, yemin kasdıyla söylenmeyen, kimseye zarar olmayacak, alışkanlık dolayısıyla söz arasında söyleyen yemin sözleridir. “Vallahi yahu, billahi canım” gibi sözlerdir. Kısacası yemin kasdı olmadan sırf alışkanlık dolayısıyla ağızımızdan çıkan sözler de, geçmiş olaylar hakkındaki kanaate göre yapılan yeminler de lağvdır.

Fakihler lağv yemininde Kefâret olmadığı hükmü üzerinde ittifak etmişlerdir. Çünkü Yüce Allah: “Allah yeminlerinizdeki lağvden dolayı sizleri sorumlu tutmaz” diye buyurmuştur.⁷¹ Diğer bir sebep ise bu yemin münakid bir yemin değildir, dolayısıyla ona Kefâret gelmez. Bu yeminle muhalefet maksadı da güdülenmemiştir. Bu unutarak yemininde durmaması haline benzemektedir.

Dört Mezhebe göre hükmü:

İlim adamları bu tür yeminlerde maksadı tespit etmek konusunda farklı görüşlere sahiptir.

⁶⁷ Serasî, **el-Mebsût**, C. VIII, s. 212; İbn Rüşd, Kadı Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd El-Hafid, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, C. II, çev. Ahmet Meylan, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991, s. 283-285; Cezîrî, a.g.e. C. III, s. 1140-1143.

⁶⁸ Zuhaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, s. 2445.

⁶⁹ Cezîrî, a.g.e. C. III, s. 1141; Sabık, a.g.e., C. III, s. 169.

⁷⁰ el-Mâide, 5/89.

⁷¹ el-Bakara, 2/225; el-Mâide, 5/89.

Hanefî Mezhebine göre: İnandığı veya doğru söylediğini zannettiği konuda yemin edip, yalan söylediği ortaya çıkan veya dil sürçmesiyle yapılan yemin lağv yeminidir. Lağv yemini mazi ve hale ait zamanı içine alır. Allah'a yapılan lağv yemini için, ne Kefâret gerekir, ne de tövbe edilir.

Şafî Mezhebine göre: Dil sürçmesi, hal veya istikbale ait olsa da hitap ve konuşma sırasında yaygın dil alışkanlığı dolayısıyla lüzumuna inanmaksızın yapılan yemindir. Lağv yemini için ne kefarete gerekir, ne de tövbe edilir. Allah'tan başkasına yapılan bu çeşit yeminlerde mahlûfun aleyh yerine getirilir.

Mâlikî Mezhebine göre: İmam Malik, el-Muvatta'sında, Hz. Âişe'den, dil alışkanlığı dolayısıyla yapılan yeminin lağv yemini olduğunu nakleder. Allah'a ait lağv yemini hakkında iki görüş bulunmaktadır:

1. Mazi ve hale ait lağv yemini, için kefarete ödenmez, istikbale ait lağv yemini ise olmaz.
2. Bazı Mâlikî hukukçulara göre, istikbale ait lağv yemini için kefarete ödenir. Talâk, azat, sadaka vb. ile yeminin gereği yerine getirilir.

Hanbelî Mezhebine göre; lağv yemini için kefarete ödenmediği gibi, günahkâr da olunmaz. Adak ve zihara ait böyle bir yemin, herhangi bir sonuç doğurmaz, talâk ve itaka aitse bunlar gerçekleşir.⁷²

C. Mün'akide Yemini, Çeşitleri ve Hükümü

1. Mün'akide Yemini

Yemini mün'akide; mümkün olan ve geleceğe ait bir şeyi yapmak ve yapmamak üzere yalılan yemindir. Bir kimsenin “şu işi yapacağım veya” yapmayacağım” diye yemin etmesi böyledir.⁷³ Yemin sahih olması için yemin edenin akıllı ve buluğ çağına ermiş ve Müslüman olması gerekir.

Ayrıca bu sözüyle yemini kast etmiş olmalıdır. Bunun yanında Allah'ın isimlerinden biriyle veya onun sıfatlarıyla yapılması gerekir. Allah ve O'nun sıfatları dışındaki şeylere yapılan yemin, bu yeminin kapsamına girmez.

⁷² Serasî, *el-Mebsût*, C. VIII, s. 212-124; İbn Kudame, a.g.e., C. VIII, s. 387; Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1146.

⁷³ Karagöz, a.g.e., s. 698.

Bu yemin ilerde yapılacak bir işe Allah'ın şahit tutulması olduğundan, yerine getirmelidir. Yerine getirilmemesi haline yemin bozulmuş olur; Kefâret ödenmesi gerekir.⁷⁴ Yeminin kefâreti ise on fakiri doyurmak veya giydirmek yada köle azat etmektir. Buna gücü yetmeyen kimse üç gün peş peşe oruç tutar. Aykırı hareket ” hıns” halinde kefâret gerektiriyor.⁷⁵ Çünkü Yüce Allah,” *Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da Kefâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin Kefâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riâyet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!*”⁷⁶ buyurmaktadır. Burada kast edilen geleceğe yönelik yemindir. Çünkü yüce Allah “yeminlerinizi koruyun” buyurmaktadır.

Yeminin bozulmaması ve yeminin aksine davranışların yapılmaması, dolayısıyla yeminin korunması ancak gelecek için düşünülebilir. Diğer taraftan Yüce Allah şöyle buyurmuştur;” *Yeminlerinizi sağlamaştırdıktan sonra bozmayın.*”⁷⁷

Yeminin bozulması ancak gelecek için düşünülebilecek bir şeydir.⁷⁸ Bu yeminin bozulduktan sonra kefâreti vacib olduğu ittifakla kabul edilmiş bir durumdur. Edilen bu yeminin vacib bir iş yapmak ya da terk etmek, bir masyeti yapmak, bir mendubu terk etmek, bir mubah terk etmek yada yapmak ile arasında hiçbir fark yoktur.⁷⁹

Eğer edilen yemin bir vacibi terk etmeye veya bir masiyeti işlemeye dair olursa, meselâ; ”Allah’a yemin ederim farz namaz kılmayacağım”.veya “Ramazan orucu tutmayacağım.” Ya da “Allah’a yemin ederim şarap içeceğim.” Veya “filanı öldüreceğim” ya da “ Annem ve babamla konuşmayacağım” şeklinde masiyet işlemek veya vacib terk etmek üzere yemin edecek olursa hemen anında tövbe ve istiğfar etmesi ondan sonra da

⁷⁴ Cezîrî, a.g.e. C. III, s. 1144-1147.

⁷⁵ Hıns; günah ve hata demektir. Hânis olmak günah ve hata işlemek manasını taşır.

⁷⁶ el-Mâide, 5/89.

⁷⁷ en- Nahl, 16/91.

⁷⁸ Serasî, **el-Mebsût**, C. VIII, s. 226; İbn Kudame, a.g.e., C. VIII, s. 683-688.

⁷⁹ Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, s. 2448.

yeminini bozması ve malı ile kefâret ödemesi vaciptir. Çünkü bu şekilde yemin etmek masiyettir.⁸⁰

Eğer edilen yemin bir nafileyi terk etmek “Allah’a yemin ederim ki hiç nafile namaz kılmayacağım” “Nafile oruç tutmayacağım” Hiç bir hastayı ziyaret etmeyeceğim hiçbir cenazede bulunmayacağım.”gibi bir mendubu terk etmeye, ya da; “Allah’a yemin ederim ki namazda sağa sola bakacağım.”gibi mekruh olan bir işi yapmaya dair olursa onun için efdal olan mekruh olanı işlememesi mendubu ise işlemesi, yani yeminini bozması ve yemininin kefâretini ödemesidir. Yüce Allah’da; “*Sizden fazilet sahibi ve servet sahibi olan kimseler yakınlarına, fakirlere ve Allah yolunda hicret edenlere iyilik yapmamaya yemin etmesinler*”⁸¹ buyurmaktadır.

Eğer yapılan yeminin, yapılması veya terk edilmesi mubah olan bir iş için olursa meselâ: Her hangi bir eve girmek, her hangi bir yemeği yemek veya bir elbiseyi giymek ve buna benzer şeylere dair olursa, efdal olan kişinin yemininde durmasıdır. Yani yeminini bozmasıdır. Çünkü yeminde durması ve yeminini bozması, Yüce Allah’a tazimin ifadesidir. Yüce Allah Nahl suresinde;” *İyice pekiştirildikten sonra yeminlerinizi bozmayın.*”⁸² buyurmaktadır. Böylece yeminin bozması, yeminin kefâretini de ödenmesi mümkündür.⁸³

Unutanların hükmü: Dört Mezhebe göre, unutanların hükmünün ne olduğu konusundan söz edeceğiz.

Hanefî ve Mâlikîlere göre: Yemini bozan kişi ister kasten, ister hata ederek, ister yanlışlıkla, ister uyuyarak olsun, ister baygın, deli veya mükreh olsun, mün’akide olan yeminin bozulması halinde kefâret vacib olur.⁸⁴ Çünkü bunun delili olarak Yüce Allah Kur’ân-ı kerim’de: ”*Fakat O,bağlanmış olduğunuz yeminleriniz yüzünden sizi sorumlu tutar.*”⁸⁵ buyurmuştur.

⁸⁰ İbn Kudame, a.g.e., C. VIII, s. 682.

⁸¹ en-Nûr, 24/22.

⁸² en-Nahl, 16/91.

⁸³ Kâsânî, a.g.e., C. III, s.16; İbn Kudame, a.g.e., C. VIII, s. 682.

⁸⁴ Kâsânî, a.g.e., C. III, s.17; Zuhaylî, **el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, s. 2450; İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 283-290.

⁸⁵ el-Mâide, 5/89.

Yani Hanefî ve Mâlikîler kasten ile unutarak veya başka bir şekilde yeminini bozan arasında her hangi bir fark gözetmemişlerdir. Diğer taraftan Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuş;“*Üç şey vardır ki, ciddisi ve şakası da ciddidir: Nikâh, talak ve yemindir.*”⁸⁶ Buna dayanarak hiçbir şey yapmamak üzere yemin eder ve unutarak bunu yapacak olursa, yeminini bozmuş olur. Zira bu hususlara insanoğlunun hakkı taalluk etmektedir. Unutmakla beraber olsa dahi ona hükmü taalluk eder.

Şafîî ve Hanbelîlere göre: Çocuk, deli ve uyuyan gibi mükellef olmayanın yemini bozması ve kefâretin ödenmesi, düşmesi söz konusu değildir.⁸⁷ Çünkü Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:“*Üç kişiden kalem kaldırılmıştır:” Ergenlik yaşına gelinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve kendisine gelinceye kadar deliden.*”⁸⁸ Bu delile dayanarak, aynı şekilde baygın, sarhoş, sarhoşluğu sebebiyle başkasına saldırıp zarar vermeyen ve yanılan kişi üzerine de kefâret yoktur. Çünkü bunlar yukarıda sözü geçen hadisteki kimselerin durumuna benzer bir durumdadırlar. Mükrehin yemini münakid olmaz. Başka bir hadisinde Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: “*Allah ümmetinden, hatanın, unutmanın ve üzerinde zorla yaptırıldıkları şeyin günahını kaldırılmıştır.*”⁸⁹

2. Mün’akide Yeminin Çeşitleri

Mün’akide yemini, mürsel, muvakkat ve fevr olmak üzere üçe ayrılır:

a. Mürsel Yemini

Bir işi yada bir fiili yapıp yapmamayı zamana bağlamadan edilen yemindir. Meselâ; bir işi yapacağına yemin eden ama bunu zamana bağlamayan kişinin ettiği yemin mürseldir. Yani belli bir zamana bağlı değildir. Ölüm anına kadar yemin ettiği şeyi yapıp yemininden kurtulabilir. Aksi halde şahıs sorumludur. Belirli bir sürenin geçmesi ile yemini bozmuş sayılmaz. Bu yemine "mutlak yemin" de denilir.

b. Muvakkat Yemini

Bu yeminin öncekinden farkı, bir zamana bağlı olarak edilen yemindir. Bu yemin, yapılacak işin veya fiilin bağlandığı zamanla kayıtlıdır.

⁸⁶ Ebû Dâvûd, **Talâk**, 9 (2197); Tirmizî, **Talâk**, 9 (1184).

⁸⁷ İbn Kudame, a.g.e., C. VIII, s. 677-684.

⁸⁸ Ebû Dâvûd, **Hudud**, 16 (4399,4400).

⁸⁹ İbn Mâce, **Talâk**, 16 (2043-2045).

Zamanın dolması ile yeminin hükmü sona erer. Meselâ üç gün okula gitmeyeceğine veya bir meyveyi üç gün yemeyeceğine yemin eden kişi, üç gün dolduktan sonra o meyveyi yese yeminini bozmuş sayılmaz.

Belirli bir zaman içinde bir şey yapmaya yemin eden kişi, ön gördüğü süre içinde bunu yaparsa yemininden kurtulmuş olur. Bu belirli zaman içinde yapmazsa, daha sonra yapsa bile yeminini bozmuştur. Bu durumda kişinin kefâret ödemesi gerekir. Şayet yemin eden kişi süre dolmadan ölürse, Ebû Hanife ve Muhammed'e göre yeminini bozmuş olmaz. Ebû Yusuf'a göre bozmuş olur. Bu yemine "mukayyed yemin" de denilir.⁹⁰

c. Fevr Yemini

Bir kelama cevap olmak gibi bir sebebe binaen yapılan yemindir. Yani bir sebebe bağlı olarak edilen yemindir. Başka bir deyişle; kendisi ile gelecek değil şimdiki zaman kastedildiğine karneler bulunan yemindir. Meselâ bir kimse, belirli bir yemeye davet edildiğinde, "Vallahi ben yemek yemem" diye yemin ettiğinde, bu yemin münhasır olur ve başka yemek yemekle yeminini bozmuş olmaz. Yani yemek yiyenlerin yanlarına gelen birisine "buyur ye" demelerine karşılık onun "vallahi yemem" demesi fevr yemindir. Gelecekle değil o anla ilgilidir. Dolayısıyla daha sonra bir şey yemesi ile yeminini bozmaz.⁹¹

3. Mün'akide Yemininin Hükmü

Mün'akide yemininde yeminin gereğini yapmaya berr, yapmamaya bârr, yemini bozmaya hıns, bozana da hânis denir.⁹² Bu türden bir yeminin gereğini yapan kişi yemininden kurtulmuş olur. Yemininde hânis olan kişiye ise kefâret gerekir. Yeminde asıl olan ona sadakat göstermektir. Ancak bu, yemin edilen şeyin dinî hükmüne göre farklılık gösterebilir. Yemine sadakat gösterme konusunu âlimler beş grupta ele almışlardır;

a. Vacib olan yemin

Vacib olan ibadeti yapmak veya mâsum bir insanı ölümden kurtarmak, ya da bir haramı terk etmek için yapılan yeminleri yerine getirmek farzdır. Bu kabilden olan bir

⁹⁰ Şamil, a.g.e., C. VI, s. 397.

⁹¹ İbrahim Kâfi Dönmez, **İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, C. IV, M.Ü. İ.F Vakıf Yayınlar, İstanbul, 1997, s. 487.

⁹² Bilmen, **H.I.F.Kamusu**, C. VIII, s. 121.

yeminin gereğini yerine getirmeyen kişi günahkâr olmuştur; tövbe ve istiğfar etmesi icap eder, ayrıca yemin kefâreti ödemesi gerekir.

b. Mendub olan yemin

Bir maslahata müteallik olan yeminlerdir. Yemin eden kişi iki hasmın arasını düzeltmek veya başka bir kişiye karşı olan kını ortadan kaldırmak yahut her hangi bir kötülüğü defetmek gibi bir maslahat ile ilgili yemin etmektedir.

Yapılması mendup olan bir fiili işlemek için edilen bir yemine uymak da menduptur. Böyle bir yeminin bozulması mekruhtur, kefâret gerekir.

c. Mübah olan yemin

Mübah olan bir işi yapmak veya terk etmek, ya da doğru olan bir haber veya doğru olduğunu zannettiği bir şey bildirmek maksadıyla üzerine yemin etmek mübahtır. Böyle bir yeminin bozulması efdaldır. Bozulursa kefâret gerekir.

d. Mekruh olan yemin

Mekruh olan bir işi yapmak veya mendubu olan bir işi terk etmek için yemin etmek mekruhtur. Alış veriş esnasında yemin etmek de mekruhtur. Böyle bir yeminin bozulup kefâret ödenmesi efdaldır.⁹³

Hanefî ve Mâlikîlere göre unutarak, hataen, ikrah yoluyla ve yemin kasdı olmadan edilen yeminler müteberdir. Yeminin kasda dayanıp dayanmaması konusunda bir kayıt mevcut değildir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuş;“*Üç şey vardır ki, ciddisi ve şakası da ciddidir: Nikâh, talak ve yemindir.*”⁹⁴ Şafiî ve Hanbelîlere göre yeminini unutarak bozan kişi, yemininde hânis sayılmaz. Dolayısıyla kendisine kefâret icab etmez. İkrah yoluyla yeminini bozan kişi, Ebû Hanife ve Mâlik'e göre Kefâret öder; Ahmed b. Hanbel 'e göre ödemez.⁹⁵

e. Haram olan yemin

Yalan yere yemin etmektir. Bir farzı terk etmek veya bir haramı işlemek için yemin etmek haram bir yemindir, bozulması farzdır. Dolayısıyla, ana babası ile

⁹³ Kâsânî, a.g.e., C. III, s. 17-18.

⁹⁴ Ebû Dâvûd, **Talâk**, 9, (2197); Tirmizî, **Talâk**, 9,(1184).

⁹⁵ Kâsânî, a.g.e., C. III, s.16-18; İbn Kudame, a.g.e., C. XI, s. 177-178; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, s. 2450; Şamil, a.g.e., C. IV, s. 398.

konuşmamaya yemin eden kişi, onlarla konuşacak, yani yeminini bozacak ama yemin kefâreti ödeyecektir. Ayrıca haram bir şeyi yapmaya yemin ettiği için tövbe istiğfar edecektir. Hz. Peygamber (a.s); *Bir şeye yemin edip de, başkasını daha hayırlı gören kişi yemininden dolayı Kefâret ödesin, sonra da o hayırlı olan şeyi yapsın*"⁹⁶buyurmuştur. Bir başka hadiste de şöyle duyurulmuştur: "*Rabbe isyanda, sılayı rahmi kesmekte ve mâlik olmadığın şeyde sana yemin de, nezir de yoktur*"⁹⁷

Hanefiler, mün'akide yemininden dolayı kulların sorumlu tutulacağını bildiren âyetin zahirine dayanmaktadırlar.⁹⁸

III. YEMİNİN ŞARTLARI

A. Yemin Edende Aranan Şartlar

Yemin eden de bazı şartlar aranmaktadır. Bununla ilgili şartların neler olduğu aşağıda incelenecektir. Yeminin geçerli olması için aranan şartlar şöyle sıralayabiliriz;

1. Akıl-Baliğ Olma

Yemin eden bir ferdin mükellef olması gerekiyor, aksi halde yemin sahih olmaz. Bir çocuğun veya delinin yemini geçerli olmaz. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. "*Kalem, üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, buluğa erinceye kadar çocuktan, akıllanıncaya kadar deliden*".⁹⁹

2. Müslüman Olma

Yemin edende, başka bir şart ise Müslüman olmaktır.¹⁰⁰Hanefi Mezhebine göre yeminin sahih olması için, yemin eden kişi Müslüman olması şarttır. Diğer üç mezhebine göre, yemin edenin Müslüman olması şart değildir.

3. İkraah Olmaması

İkraah konusunda Hanefi Mezhebine göre, feshedilmeyen ihtimal bulunmayan bir tasarruf olduğunda adak, azat ve talâk, gibi yeminlerde ikraahın bulunmaması şart değildir. Diğer üç Mezhebe göre, yeminin sahih olması için, ikraah olmaması gerekiyor.¹⁰¹

⁹⁶ Nesâî, **Eymân**, 41, (3722-3723-3724); Ebû Dâvûd, **Eymân**, 12, (3274).

⁹⁷ Ebû Dâvûd, **Eymân**, 12, (2273).

⁹⁸ el-Mâide, 5/89.

⁹⁹ Ebû Dâvûd, **Hudud**, 37, (4403).

¹⁰⁰ Celal Yıldırım, **Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı**, C. III, Uysal Kitabevi, Konya, ty. s. 154.

4. Ciddiyet Olması

Yemin, bilerek ve kasıtlı olarak yapılmış olmalıdır. Yemin kasdı olmaksızın kişinin ağzından çıkan 'evet vallahi, hayır vallahi, evet Allah'a yemin ederim, hayır Allah'a yemin ederim' gibi yeminler, yemin-i lağv sayılır ve bunlar şer'an yemin kabul edilmez.¹⁰²

Hanefi Mezhebine göre, ister ciddi, isterse şaka yoluyla yapılsın, yemin her iki durumda sahihtir. Diğer üç mezhebe göre, yeminin kasıtlı yapılması gerekir. Yeminin sahih olması için, hür olmak şart değildir.¹⁰³

B. Yeminin Unsuru İle İlgili Şart

Yüce Allah'a yeminin rüknü, Allah adına yemine kullanılan lafızdır. O da yemin olunan şey hakkında ile kendisiyle yemin edilenden meydana gelir. Kendisi ile yemin edilenden bu yeminin sigası başlığı altında söz edeceğiz.

1. İstisna Bulunmaması

Bütün fakihler yeminin rüknü konusunda istisnanın bulunmaması şartını koşmuşlardır.¹⁰⁴

Yemine istisna edatı bulunmamalıdır.¹⁰⁵ Meselâ, "Allah'ın dilemesi hali müstesna" veya "Allahın dilediği takdirde şöyle yapmam" veya "vallahi şöyle yaparım" meğerki Allah dilesin veya "kanaatim değişinceye kadar" veya başka bir görüşe sahip olana kadar" veya "bundan başkasından hoşlanıncaya kadar" gibi sözlerle.

Fakat "bu konuda Allah bana yardım ederse veya "kolaylaştırırsa" dese veya "Allah'ın yardımıyla" veya "Allah'ın kolaylaştırmasıyla" ve benzeri sözlerle istisnaların bulunmamasını yeminin rüknü kabul etmişlerdir.¹⁰⁶ Yemin eden kişi yemin lafzı ile birlikte bunlardan her hangi bir söz söyleyecek olursa yemin gerçekleşmez, yemin akdi olmaz.

¹⁰¹ Cezîrî, a.g.e. C. III, s. 1149.

¹⁰² Mustafa el-Hint – Mustafa el-Buğa, Ali el-Şerbecî, **Büyük Şafii Fıkhu**, C. II, çev. Ali Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul, 1994, s. 31; Yıldırım, a.g.e., C. III, s. 154.

¹⁰³ Cezîrî, a.g.e. C. III, s.1148; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, s. 2477.

¹⁰⁴ Cezîrî, a.g.e., C. III, s.1150; İbn Kudame, a.g.e., C. XI, s. 715.

¹⁰⁵ Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, s. 2478.

¹⁰⁶ İbn Rüşd, a.g.e., s. 291-292; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, s. 2479; Cezîrî, a.g.e. C. III, s. 1150-1154.

Yani “İnşallah” diyerek istisnada bulunmak yemini etkiler. Bu konuda fakihler ittifak etmişlerdir. Fakat bu istisnayı yemin lafzından ayrı söyleyecek olursa, o yemin münakid olur.¹⁰⁷

Ulema “Allah dilerse” istisnasının tesir ettiği yeminlerle tesir etmediği yeminlerin hangileri olduğunda ihtilâf etmişlerdir.¹⁰⁸

2. Mezhebelere Göre İstisna

a. Hanefî Mezhebine göre: Her çeşit yeminde, her çeşit istisnanın bulunmaması gerekir, ancak talâk konusunda istisna Allah ile yemin eden kişi arasındaki hüküm ifade eder, kazata mahkemede faydası olmaz. İstisnanın sahih olması için dört şart aranır:

(1) Kendisinin duyacağı şekilde söylemek; dilsizler için bu şart değildir, onların istisnaları sahihtir.

(2) İstisna ile müstesna minhin (kendisinden istisna yapılan) bitişik olması; zaruretsiz olarak ara verilirse istisna hüküm ifade etmez, zaruret dolayısıyla ara verince istisna sahihtir. İstisnada kasıt aranmaz,

(3) Müstesnanın, müstesna minhten fazla olması,

(4) İkisinin eşit olmasıdır. “Gücün yeterse” şeklinde istisna yapılır ve bununla yapma gücü kastedilirse, hiçbir zaman hânis olunmaz; âlet, sebep, organların bulunması gibi sebeplere gücün yetmesi kastedilir ve bu güç onda bulunur da yapılmazsa, hânis olunur.

b. Şafîî Mezhebine Göre: İstisna, beş şartla bütün yemin ve akidlerde hüküm ifade eder:

(1) Müstesna ile müstesna minhin örfte bir söz sayılacak şekilde bitişik olması; nefes, yorgunluk, ses kesilmesi, az bir öksürükle ara verilmesi zarar vermez.

(2) İstisna ile yemin hükmünün kaldırılmasını kastetmek,

(3) İstisnaya yemin bitmezden önce niyetlenmek,

¹⁰⁷ İbn Rüşd, a.g.e. C. II, s. 292.

¹⁰⁸ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 293.

(4) İstisnanın müstesna minhi kaplaması,

(5) Kendi duyacağı şekilde söylemektir.

c. Mâlikî Mezhebine göre: İnşallah istisnası ve edatlarla yapılan istisnanın hükümleri farklıdır:

(1) İnşallah İstisnası; İnşallah istisnası, Allah'a yeminle müphem adakta hüküm ifade eder ve yemin inikat etmez, kefâret gerekmez, ancak talâkla ilgili böyle bir yeminde talâk gerçekleşir. Allah'ın iradesiyle, kazasıyla ve kaderiyle yapılan istisnalar ihtilâflıdır. Bazılarınca bu inşallah istisnası gibidir. Bazılarınca böyle bir istisna, yemini önlemez.

(2) Edatlarla İstisna: Bu çeşit istisna edilen kısım için hüküm ifade eder. Şart, sıfat ve gaye ile kayıtlama da edatla istisna gibidir. İstisna istikbale veya geçmişe ait olsun, mun'akide veya gamûs olsun hüküm ifade eder ve yemine engel olur; gamûs yemininde hüküm ifade etmesi, günahın kalkması demektir. İstisnanın sahih olması için, beş şart aranır:

(3) İstisna ile müstesna minhin birleşmesi; ancak öksürme, aksırma vb. kaçınılması imkânsız hallerde bitişik olma şartı aranmaz,

(4) İstisna ile söylenmesi sırasında veya başında yemini iptal maksadı taşıması; söylendikten sonrası ise ihtilâflıdır: Meşhur görüşe göre, istisna bitişik olunca hüküm ifade eder.

(5) İstisnayı söyleme maksadı taşıyıp, dil sürçmesiyle söylememek,

(6) Gizlice de meselâ “dil hareketiyle” olsa istisnanın söylenmesi. Başkasının hakkına ait bir konuda istisna söylenmez, zira o hak sahibi istisnaya razı olmaz.

(7) İkinci defa istisna ettiğini, birinci defa istisna etmemesi, Birincide içine almasına niyet edilir, sonra çıkarılırsa istisna hüküm ifade etmez, bilakis yeminden önce çıkarmaya niyet gerekir. Meselâ” daha söylemezden önce eşini dışarıda bırakarak “şunu yaparsam her helal bana haramdır” der ve sonra mahlûfun aleyhi yaparsa, eş hakkında hiçbir şey gerekmez, fakat eşini de bunun içinde düşününce istisna hüküm ifade etmez. Bu konuya, “Muhâşât” meselesi denir. Zira eş, yemin dışında bırakılmış olur, o yemin dışında bırakılınca da yemin lağv -hükümsüz- olur.

d. Hanbelî Mezhebine göre: İstisna, Allah'a yemin, adak, zihar gibi- kefâret gereken her yeminde hüküm ifade eder, talâkta ise etmez. Allah'ın iradesiyle yapılan istisna, kastedilirse “inşallah” istisnası gibidir, Allah sevgisi veya emri kastedilirse hüküm ifade etmez. İstisnanın sahih olması için, bazı şartlar vardır:

- (1) Müstesna minhe bitişik olması; az bir ara zarar vermez.
- (2) İstisnayı mazlum olmaksızın bizzat ve açıktan söylemesi
- (3) Müstesna minhi söylemezden önce istisna maksadı taşıması.

Tabi'undan bazılarına göre, bulunduğu yerden ayrılmadıkça, yemin eden istisna yapabilir. İbn Abbas'a göre, her zaman istisna yapılabilir.¹⁰⁹

IV. ALLAH'A YEMİN VEYA ALLAH'TAN BAŞKASINA YEMİN

A. Allah'a Yemin

Allah'ın isim veya sıfatlarından biriyle yapılan yeminlere Allah'a yemin adı verilir. Dolayısıyla yemin ancak Allah'ın ismi veya sıfatlarından biri üzerine yapılırsa olur. Dört mezhebe göre de Allah'ın isim veya sıfatlarından biriyle yemin edilebilir.

Allah adına edilen yeminler; kase suretiyle Allah adına yeminler olup "Allah" ya da "İzzet, celal, azamet" gibi zatî sıfatlarının başına "ba, va, ta" harflerinin birisini getirmek suretiyle yapılmaktadır.¹¹⁰ Yani "Vallahi, Billahi, Tallahi, Verrahmetullahi" şeklinde yapılır.¹¹¹ Hanefîlere göre, Nebi, Kur'ân, Kâbe gibi Müslümanlarca kutsal sayılan varlıklar adına yemin edilmesi caiz değildir.¹¹²

İmam Şafî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre Kur'ân, Kur'ân âyetleri ve Mushaf adına edilen yeminler geçerlidir. Bozulması halinde Kefâreti gerektirir.¹¹³

¹⁰⁹ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1154-1164; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, s. 2477-2480; İbn Rüşd, a.g.e. C. II, s. 291-294.

¹¹⁰ Mevsilî, a.g.e., C. III, s. 262-270.

¹¹¹ Mehmet Zihni Efendi, **Nimet-i İslâm**, Dilek Matbaası, İstanbul, 1971, s. 722.

¹¹² el-Hint, a.g.e, C. III, s. 30; Kâsânî, a.g.e., C. III, s. 5-9.

¹¹³ Mevsilî, a.g.e., C. IV, s. 263.

Yeminin geçerli olması için Arapça olması şart değildir. Diğer dillerle de yemin edilebilir. Örneğin Türkçede kullanılan "yemin ederim, kâsem ederim, and içerim" gibi sözler de yemin sayılır¹¹⁴. Ancak "mukaddesâtım adına, şerefim üzerine and içerim" gibi sözlerin yemin olmaması gerekir. Çünkü Allah'ın adı veya sıfatları adına yapılmamıştır.

Allah'tan başkaları adına edilen yeminler aile büyükleri, melekler vs. gibi Allah'tan başka varlıklar adına edilen yeminler olup bu şekilde yemin etmenin caiz olmadığını, Hz. Peygamber'in böyle yemin etmeyi yasakladığını görmekteyiz. O, bir hadisinde; *"Dikkat ediniz! Allah-u Teâlâ, babalarınız üzerine yemin etmenizi yasaklıyor. Kim yemin edecekse Allah'ın üzerine yemin etsin ya da sussun"*¹¹⁵ buyurdu. Bu gibi sözlerle yemin etmek caiz olmadığına göre, buna "yemin" demek de doğru değildir.

1. Yemin Etme (Hılf)

Kişinin yemin etmesinin sebebi, karşısındaki kişiye doğru söylediğini kabul ettirmek, yani bir işi yapma veya yapmama konusunda, kendisine veya başkasına gayret vermektir. Bir grup müctehidlere göre, Allah'a bile yemin edilmez, onlar yemini asla meşhur saymazlar. Cumhura göre, Allah'a yemin etmek caizdir. Allah'tan başkasına yemin eden ise asidir. Hanefilere göre, Allah'ın sıfat ve isimleriyle yemin etmek caizdir. Ama en iyisi çokça yemin etmemektir.

Şafîilere göre, yemin etmek mekruhtur. Eğer bir insanın kurtarılması gibi bir vacibe bağlı olunca yemin vacib, eğer masiyet içinse haramdır. Bir taatin yapılmasına veya mekruhun terkine, hâkimin huzurunda doğrulukla, pekiştirmeye ihtiyaç duyulan bir konuda veya bir işin önemini anlatmak için yemin etmek mekruh değil mubahtır. Mendubun yapılması ve mekruhun terki için yemin ise menduptur.

Mâlikîlere göre, "istenilmese de" Allah'ın isim veya sıfatlarından biriyle yemin esasında caizdir. Her ne kadar seleften sonra zaruret olmaksızın yemin bid'atse de, dinî işlerden birinin önemini belirtmek veya onu teşvik, müstehaptır.

Hanbelîlere göre, yemin, bazen haramdır, bazen vacibdir. Mekruh'un yapılması veya mendubun terki ve alış-veriş için yemin mekruh, iki hasmı barıştırmak, kin veya

¹¹⁴ Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyye, Ansiklopedik İslâm Fıkıh*, C. III, çev. Mustafa Efe ve Arkadaşları, Akçağ Yayınları, Ankara, 1987, s. 435-638.

¹¹⁵ Buharî, *Eymân*, 83/4.

kötülüğü kaldırmak gibi bir maslahat için yemin ise menduptur. Taatin yapılması veya masiyetin terki için yemin mendup değildir. Mubahın terki veya yapılması, ya da doğru veya doğru zannettiği konu ile taatin yapılması ve masiyetin terki için yemin mubahtır.¹¹⁶

2. Yemin Bozma (Hıns)

Hanefilere göre: Yemin, bir masiyeti yapmaya ait ise, yemini bozmak farzdır; masiyeti terkemeye ait ise, hânis (bozan) olmayıp bârr (tutan) olmak farzdır, terkine ait ise, hânis olmak farz olur, vacib terkedilmez. Olmaması olmasından evlâ veya yapılması ile yapılmaması eşitse, hüküm ihtilafıdır: Bazılarına göre, ilk durumda hıns, ikinci ve üçüncüde bârr evlâdır.

Bazılarınca, hangi durumda olursa olsun, yeminde bârr olmak gerekir. Yeminde hıns, ancak vakitle kayıtlanınca söz konusu olur, yoksa hayatın sonuna kadar hıns olunmaz. Böyle bir durumda, yemin kefâreti vasiyet edilir, mahlûfun aleyh bundan önce yok olursa Kefâret ödenir.

Şafilere göre: Hınsla ilgili beş hüküm bulunmaktadır:

Vacib Hıns: Masiyetin (günahın) yapılması, vacibin terki için yeminde hıns vacibdir. Haram Hıns: Vacibi yapma, masiyetin terki için yemin yapıldığında hıns haramdır, bârr farzdır. Mendub Hıns: Mendubun yapılması, mekruh'un terki için yapılan yeminde hıns mendubtur. Mekruh Hıns: Mendubun terki, mekruh'un yapılmasına ait yeminde hıns mekruhtur. Evlâyâ Aykırı Hıns: Mubahın yapılması veya terki için yemin edildiğinde, barr evlâdır, hıns ise evlâyâ aykırı davranıştır.

Mâlikîlere göre: Yemin mubah olunca, hıns da mubah olur, Kefâret gerekir, ancak hayırlı olan hıns ise, hıns da hayırlı olur. Vacibin terki veya masiyetin yapılması için yemin edince, hıns vacibdir, tersi durumlarda da haramdır.

Hanbelîlere göre: Yemin, masiyet işlemek veya vacibi terk için ise hıns vacibdir, tersi durumda bârr vacib, hıns haramdır; mendubun yapılması veya mekruh'un terki için olunca, berr mendup, tersi durumda berr mekruh, hıns mendup olur. Mubahın terki veya yapılması için yapılan yeminde, hıns veya berr mubahtır, ancak berr evlâdır.¹¹⁷

¹¹⁶ Kâsânî, a.g.e., C. III, s. 5-7; İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 283-300; Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1144-1165.

¹¹⁷ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1165-1172; İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 294-296.

3. Allah'tan Başkasına Yemin

Yemin sadece Allah'ın isim veya sıfatlarından biri üzerine yapılır, Allah'tan başkasıyla örneğin Peygamber, Nebî, Kâbe, Cibrîl, veli, ana-baba veya buna benzer şeyler üzerine kalem edilirse, bu yemin gerçekleşmemiş olur.¹¹⁸ Bunlar üzerine edilen yeminin aksini yapmak, kefarete gerektirmez. Bunlardan biri üzerine yemin eden kişi, bu yeminle tâzim (yüceltme) hususunda başka varlıkları Allah'a ortak koşmayı kastederse, bu yaptığı şey şirk olur. Peygamber veya Râsul ile yemin ederken aşağılamaya veya küçümsemeyi kastederse kâfir olur.¹¹⁹

İbn Ömer'den rivâyete göre: Ömer bir kafilde iken ve babası adına yemin edip dururken Rasûlullah (s.a) ona rastlayınca şöyle seslendi: *"Allah atalarınız adına yemin etmekten sizi yasaklıyor. Bundan böyle yemin edecek kimse ya Allah adına yemin etsin veya sussun."*¹²⁰ Başka bir rivâyetinde Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: *"Her kim yemin eder de yemininde 'Lât ve Uzzâ'¹²¹ hakkı için' derse (bunun Kefâreti olmak üzere) hemen 'Lâ ilahe illallâh' desin. Ve herhangi bir kimse de arkadaşına 'Gel seninle kumar oynayalım derse (o da masiyet sözden dolayı) fakirlere sadaka versin!"¹²² Hz. Peygamber (a.s) başka bir hadisinde *"Emanete yemin eden kimse bizden değildir."*¹²³ buyurmuştur.*

Bu şekilde yemin etmenin caiz olmadığını, Hz. Peygamber'in böyle yemin etmeyi men ettiğini yukarıda belirtmiştik. Böyle sözlerle yemin etmek caiz olmadığına göre, buna yemin demek de doğru değildir. Bütün bu varlıklar üzerine yemin ederken salt yeminden başka bir şey kastetmezse, bununla ilgili hükmün ne olacağını ilişkin mezheplerin görüşlerini vereceğiz.

¹¹⁸ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1165-1167; Serasî, **el-Mebsût**, C. VIII, s. 232-233; Yıldırım, a.g.e., C. III, s. 154.

¹¹⁹ Cezîrî, a.g.e., C. III, s.1164.

¹²⁰ Tirmizî, **Adak** 21, (1534); Müslim, **Eymân**, 1, (1646); İbn Mâce, **Kefâret**, 2, (2094).

¹²¹ Lât, Uzzâ ve Menât, İslâm devrine kadar Hicaz'da ibâdet edilen üç meşhur put adıdır. Bu putlar Kur'an'da da zikredilmiştir: "Siz de gördünüz değil mi Lât ve Uzzâ'yı? Üçüncü olarak da Menât-ı Uhrâ'yı... " (en-Necm: 19-20).Kâdı Beydâvî, bu putlar hakkında özetle şu bilgiyi veriyor. Lât, Tâif'te Sakîf kabilesine yâhud Nahle'de Kureyş kabilesine âid taştan düzölmüş bir put idi. Bu kabileler halkı onu ziyarete gelirler ve tavaf ederlerdi. Dokuzuncu hicret yılında Tâif halkının islâm'a girmeleri üzerine Lât tahrîb edilmiştir. Uzzâ da Semure denilen sakız ağacı idi. Bu da Gatafân kabilesine âid olup bu ağaca ibâdet ederlerdi. Rasûlullah Hâlid ibn Velid'i gönderip bu ağacı kestirdi. Menât da Huzeyl ve Huzâa yâhud Sakîf kabilelerine âid taştan düzölmüş put İdi. Bu kabileler de Menât'a ta'zîm edip adına kurban keserler ve yağmur dilerlerdi... (Necm suresi tefsiri). Lât, Uzzâ, Menât onların taptıkları putlardan idi. Onun için Abdullât, Ab-duluzzâ, Abdu Menât diye isimler koyar "Bismi'llâti ve'l-Uzzâ" diye yeminler ederlerdi...

¹²² Buhari, **Eymân**; 83, 5.

¹²³ Ebû Dâvûd, **Eymân**, 6, (3253).

Hanefiler derler ki;"Böyle yaparsam karım benden boş düşsün" veya "Karım boş olsun ki, böyle yapmayacağım" diyerek şartlı yemin eden kişi, bu yeminiyle hasmını inandırmayı kastederse bu, kerâhetsiz olarak caizdir. Eğer maksat bu değilse veya yemin, geçmiş zamanla ilgiliyse mekruh olur. "Baban üzerine..." veya "hayatın üzerine..." gibi sözlerle yemin etmek de mekruhtur.¹²⁴

Şafîiler derler ki; Allah'tan başka varlıklar üzerine hiçbir şey (şirk ve küçümseme gibi) kastedilmeyerek yemin etmek mekruhtur. Talâk üzerine yemin etmek de mekruhtur.

Hanbelîler derler ki; Peygamber, ya da velî üzerine bile olsa, Allah'ın ad ve sıfatlarından başka şeyle yemin etmek haramdır. Allah'tan başka şeyler üzerine yemin eden kişi, yaptığı aşırılıktan ötürü pişman olup tövbe etmeli ve Allah'tan bağışlanma talebinde bulunmalıdır. Bu tür yeminler için Kefâret gerekli değildir. Boşama ve azâd etme üzerine yemin etmek mekruhtur.

Mâlikîler derler ki: Peygamber veya Kâ'be gibi şer'an kadri yüce varlıklar üzerine yemin etmekle ilgili olarak, haram ya da mekruh olduğunu savunan iki görüş vardır ki, bunların en meşhuruna göre bu tür yeminler haramdır.

Cahiliye devrinde üzerlerine yemin edilen, tapmaya mahsus dikili taşlarla kanlar gibi şer'an kadri düşük olan şeyler üzerine veya Allah dışında tapınılan nesnelere üzerine yemin etmeye gelince; bu şeyleri yeminle yüceltme kasdı olmazsa bu yemin haram, yüceltme kasdı olursa küfürdür. Babaların, eşrafın ve sultanın başı ve hayatı üzerine yemin etmenin haram olduğu hususunda ihtilâf etmemek gerekir.¹²⁵

V. ÖRFTE YEMİN SAYILAN SÖZLER

Yeminler genellikle Allah adına yapılır. Bu da Vallah, Billahi, Tallahi, gibi ifadelerle olur. Fakat mukaddes sayılan Kur'ân-i kerim ve Kâbe gibi yapılan yeminler de geçerli diyenler vardır.

Yeminler örf ve âdete göre şekillenir ve ona göre yemin edilir. Ülkemizde bölgeden bölgeye değişen pek çok yemin çeşitleri vardır. Günümüzde Kur'ân-ı Kerim üzerine yapılan yeminler de âdet haline gelmiştir. Meselâ, "Kur'ân üzerine yemin ederim ki, Kur'ân hakkı için şu işi mutlaka yapacağım veya yapmayacağım" gibi... Ülkemizde

¹²⁴ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1165.

¹²⁵ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1166.

Kur'ân-ı Kerime el basılarak yemin edilir. Hattâ bu yemin halk arasında diğer yeminlerden daha büyük ve sorumluluğu daha ağır bir yemin çeşidi olarak bilinir.¹²⁶ Meselenin fikhî yönüne gelince; Hanefî, Şafîî, Mâlikî ve Hanbelî ulemasına göre Kur'ân'la yemin etmek caizdir ve bu yemin sayılır. Çünkü bu Allah'ın İzzet ve Celâline yemin etmek gibi Allah'ın ezeli bir kelâmı olan Kur'ân ile yemin etmektir. Kur'ân ile ondan bir âyetle ve kelâmullah ile yemin etmek yemin sayılır. İbn Mes'ud, Katâde, İmam Mâlik ve Şafîî ve bütün âlimler aynı şeyi söylemişlerdir."¹²⁷ Yukarıda da ifadeye çalıştığımız gibi, Kur'ân üzerine yemin denilince, insanlar "Mushaf" üzerine el basarak yapılan yemin olarak bilirler.¹²⁸ Bu da bir çeşit Allah'ın Kelâm sıfatı üzerine yemin etmektir ki, o da yemindir.¹²⁹

Namaz, umre, azat, sadaka gibi şeylere yapılan yemin kurbetlere yemin adını alır. Şart ve ceza cümlesiyle yapılan yeminlerdir. Meselâ "bunu yaparsam namaz kılayım" şeklindeki yapılan yemin. Bu çeşit yeminin Kefâret ödemesi gerektiği ihtilafıdır.

Yemin, kutsal sayılan bir varlığı tanık göstererek verilen sözdür. Her toplum, kendi kutsal saydığı tanrısı, putu veya totemi adına yemin ederdi. Sümerliler suya dokunarak yemin ederlerdi. Yunanlılar da Zeus adına. Özellikle çeşitli silahlar, demir ve demirci körüğü üzerine and içme, Orta Asya Türkleri arasında yaygınlığını sürdürmüştür.¹³⁰

Anadolu Türkleri arasında bıçak, kılıç atlamak en kuvvetli and içmeler arasında sayıla gelmiştir. Çeşitli silahlar, çoban sopası ve bıçak gibi âletlerin birinci derecede rol almaları ilkel toplumlarda bu âletlerin üretim aracı olarak büyük fonksiyonlarının olmasıyla açıklanabilir. Bu âletler aynı zamanda koruyucu ve besleyici ruhu temsil eden bir güçtür.

Anda uyulmaması halinde bu güçler darılır ve bozana zarar verir inancı vardır. İslâmiyet'ten sonra Türkler, yer yer bu geleneklerini sürdürürken, Mushaf- Kur'ân üzerine

¹²⁶ Mehmet Paksu, **Çağın Getirdiği Sorular**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1992, s. 206.

¹²⁷ İbn Kudame, a.g.e., C. IX, s. 407.

¹²⁸ Sahih-i Buharî'yi şerh eden Bedrüddin Aynî şunları söyler: "*Bana göre, bir kimse Mushaf ile yemin ederse veya üstüne elini koyarsa veya 'Bunun hakkı için' derse, o yemin sayılır. Bilhassa yalan yere yapılan yeminlerin çoğaldığı ve halkın Mushaf'la yemin etmeye çok rağbet ettikleri bu devirde...*" Son devir âlimlerinden Allâme Kemâl de bu hususta şöyle der: "*Şüphesiz, Kur'ân-ı Kerimle yemin etmek şimdi âdet haline gelmiştir. Öyle ise onunla yemin etmek yemin sayılır. Çünkü yeminler örf ve âdete göredir.*"bkz. Paksu, a.g.e., s. 207-208.

¹²⁹ Paksu, a.g.e., s. 207-208.

¹³⁰ Ana Britannica, "**Yemin**", **Genel Kültür Ansiklopedisi**, C. XXII, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1994, ss. 356-357.

and içildiği veya Kitab'a el basıldığı da görülmeye başlanmıştır. Sonra, ekmek üzerine de and içmek önem kazandı. Sevilen, değer verilen kişiler üzerine and içme, eski Türklerden bu güne kadar yaygın bir uygulamadır. Fetişizmden dolayı, kendisi üzerine and içilen/yemin edilen tabu veya putun, eğer yemine sâdık kalınmazsa çarpacağı, zarar vereceği anlayışının hâlâ sürdüğü görülmektedir. Halkın, "Kur'ân çarpsın!", "ekmek çarpsın!", "iki gözüm önüme aksın!", veya "çocuğumun başı üzerine", "anamın ölüsünü öpeyim" gibi bedduâları bu anlayışın uzantısıdır.¹³¹

¹³¹ <http://www.ihya.org/kavram/kavramlar-ansiklopedisi/01.12.10>.

İKİNCİ BÖLÜM

KEFÂRET KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

I. KEFÂRET KAVRAMI

Kefâret kelimesi Arapça bir kelime olup “**ke-fe-ra**” fiilinden türetilmiştir.¹³² kefare fiili sözlükte örtmek, gizlemek, bürümek, kaplamak, inkâr etmek manasındaki **küfür** kökünden gelen kefare, günah ve hataları örtücü, telafi edici kurban, sadaka, oruç gibi davranışlar ifade etmektedir.¹³³ Kefâret kelime olarak mahvetmek ve gidermek manalarına gelir.¹³⁴

Kefâret kelimesi masdar gibi kullanılırsa da “keffâr” mübalağa isminin müennesi olup asıl manası örtücü ve imha edici demektir.¹³⁵ Tohumu toprakla örttüğü için çiftçiye, her şeyi karanlığıyla örttüğü için geceye “kâfir” denilir. Fethalı kefir diye okunduğunda etrafını kaplamak sarmak anlamındadır.¹³⁶ Kâfirin, kâfir diye isimlendirilmesi ise, gerçeği gizleyip örtmesinden ötürüdür.¹³⁷ “keffara” fiili Kur’ân-ı Kerim’de günahları örtmek anlamında kullanılmıştır. *“Rabbimiz! Doğrusu biz Rabbinize inanın diye inanmaya çağıran bir çağırıcıyı işittik de iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, canımızı iyilerle beraber al”*¹³⁸. Arapça, günahları telafi etme, ortadan kaldırma anlamına gelen İbranice “kappara” ve onun kökü olan “kipper” den geçtiği ileri sürülmektedir. Süryanice “kefar” ve Asurca “kapanu” gibi dillerde ses ve mana benzerliğiyle aynı kelimenin varlığı bunun menşeinin tespitini zorlaştırmakta ancak İbranice “kipper” ile Akadca “kuppuru” arasında ilgi kurulmaktadır.¹³⁹ İslâm’da kefare, temelde bir ibadet

¹³² İbn Manzûr, a.g.e., C. V, s. 3900.

¹³³ Katar, “**Kefâret**”, T.D.V, **İslâm Ansiklopedisi**, C. XXV, s. 177.

¹³⁴ Debbâğoğlu, a.g.e., s. 313.

¹³⁵ Heyet, **Osmanlıca Ansiklopedik Büyük Lügat**, Türdav Yayınları, İstanbul, 1995, s. 504.

¹³⁶ İbn Manzûr, a.g.e., C. V, s. 3899.

¹³⁷ Karagöz, a.g.e. s. 369.

¹³⁸ Âli-İmran, 3/193; el-Mâide, 5/45, 65; el-Muhammed, 47/2.

¹³⁹ Katar, “**Kefâret**”, T.D.V. **İslâm Ansiklopedisi**, C. XXV, s. 178.

olmakla birlikte ceza niteliği de taşır ve kişiyi, ibadet sırasında yapılan yanlışlığın gerektirdiği yaptırımdan kurtarır. Ayrıca eksik kalan ibadeti tamamlar, yanlış veya eksik eylemden doğan günahı arınma olanağı sağlar.¹⁴⁰

Kefâret, Hukuk terimi olarak tanımı tam olarak yapılamamaktadır. Çünkü birçok dinde ve kültürde kefaretin bulunması bu tanımın kapsayıcılığını zayıflatmaktadır. Yapılmaması gereken bir işi veya dinin yasakladığı bir eylemi yaptıktan sonra Tanrı katında işlenen suçun bağışlanması için yerine getirilen görevdir.¹⁴¹ İnsanın, Tanrıya kendisini bağışlatmak için ödemesi gereken bedel.¹⁴² Kefâret bir tür ceza ve telafi yoludur. Yüce Allah, bazı kusurları ve günahları bir takım vesilelerle affeder. Kefâret de bu vesilelerden biridir.¹⁴³ İslâm hukukunda kefaretin, yanlış veya eksik yapılan bazı davranışlar¹⁴⁴, dinin belirli yasaklarını ihlal eden kimsenin hem ceza hem de Allah'tan mağfiret dilemek amacıyla yükümlü tutulduğu mali veya bedeni nitelikli ibadetlerin genel adıdır.¹⁴⁵

A. Dar Anlamındaki Kefâret

Yukarıda söylediğimiz gibi kefaretin, Hukuk terimi olarak tanımı tam olarak yapılamamaktadır. Böylece kefaretin, özel manasıyla, “ âyet ve sahih hadislerde belirtilen belli günahlar için, belli kurtuluş vesileleri bulunan” bir çeşittir.

Kefâretin hukuk dilindeki tanımı, “İşlenen bazı günah, kusur ve suçlardan dolayı, Allah Teâlâ'nın bunları affetmesi için yapılan belli işlemlerdir.” şeklinde de yapılabilir. Hukuk dilinde Kefâret denince, geniş manada olanı değil, dar manada olanı kastedilir ve anlaşılır.¹⁴⁶ Kefâret ödemeye Tekfir, ödeyen mükellefe Mükeffir adı verilir. Kefâretler ukubet “ceza” manası taşıyan ibadetlerdendir.¹⁴⁷

Kefâreti gerektiren suçlara dikkat edilirse, bir yönden yasak, bir yönden de mubah oldukları görülür. Demek ki kefaretin, ya yasağın işlenmesi veya mubahın haram kılınması sonucunda gerekli olur.

¹⁴⁰ Ana Britannica, “Kefâret”, C. XIII, s. 154.

¹⁴¹ Meydan, Larousse, **Büyük Lügat ve Ansiklopedisi**, C. XVIII, Sabah Gazetesi Yayını, ty. s. 331.

¹⁴² Ana Britannica, “Kefâret”, C. XIII, s. 153.

¹⁴³ Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1998, s. 302.

¹⁴⁴ Karagöz, a.g.e., s. 369.

¹⁴⁵ Katar, “Kefâret”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, C. XXV, s. 179.

¹⁴⁶ Akyüz, a.g.e., C. IV, s. 403.

¹⁴⁷ Bilmen, **H.I.F.Kamusu**, C. VIII, s. 19.

B. Geniş Anlamındaki Kefâret

Kefâret, geniş manada, belli bir günah veya vesileye bağlı değildir. Bu manasıyla kefâret, sevilmeyen hale sabretmektir. Meselâ; mal, beden ve çocuklarla ilgili musibetlere karşı sabretmek¹⁴⁸ veya kötülükten sonra yapılan iyilikler¹⁴⁹ demektir. Yüce Allah: “*Ancak tövbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.*”¹⁵⁰ buyurmaktadır. Bu âyetlerdeki gibi, genel manada kefârete Tekfiru'z-Zunûh adı verilir.¹⁵¹

C. Kefâretin Önemi ve Kaynağı

İlk insan olan Âdem (a.s) aynı zamanda ilk peygamberdir. İlk insanla ortaya çıkan din tarihin her döneminde varlığını hissettirmiştir. Öyle ki insanlık tarihine şöyle bir baktığımızda ateist bir toplum görmemiz mümkün değildir. Kefâretlerin kaynağı: Dinler arasında farklılar vardır. Bazı dinlerde, Tanrı'nın yapılan yanlışı telâfi etmeye yönelik emri ve günaha düşenlerin vicdanı Kefâretin kaynağı olarak görülmektedir. Bazıları da Tanrıya karşı günah işlemek, toplumsal felaket ve hastalıklardan kurtulma olarak görülmektedir. Bundan dolayı Tanrı'nın öfkesini dindirmek, O'nun nimetlerinden mahrum kalmamak maksadıyla çeşitli kefâret eylemleri yapılmaktadır. Bu eylemler de genel olarak yalvarma, takdimler sunma, kurban kesme, günahları kurban olarak seçilen hayvanlara yükleme şeklinde meydana gelmektedir.¹⁵²

İlkel kabilelerin dinlerinde dahi kefâret izlerine rastlanılmaktadır. Meselâ, Orta Afrika kabilelerinden Dinkalar'da işlenen günahlar sebebiyle musallat olan hastalık ve felaketlerden ancak Tanrı Hnialik'e boğa kurbanı kefâretiyle kurtulduğu bilinmektedir. Gana'daki Galar arasında ise suç işleyen günahkâr iki dişi kuşu ve bir keçiyi kurban olarak getirmek ve kurban edilen keçinin kanıyla yıkanıp günahından temizlenmek yaygındır. Hinduizm'de günah dünyanın nizamına işlenmiş bir suç olarak görülmektedir. Brahmanizm'de kefâret, kurban, dolunaydan dolunaya bir ay oruç tutmak, kutsal yerleri hac, fakirlere yardımda bulunmaktır.

¹⁴⁸ el-Hûd, 11/14.

¹⁴⁹ Bilmen, **H.I.F.Kamusu**, C. VIII, s. 19-20.

¹⁵⁰ el-Furkan, 25/70.

¹⁵¹ Bilmen, **H.I.F.Kamusu**, C. VIII, s. 20.

¹⁵² Katar, “**Kefâret**”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, C. XXV, s. 177.

Budizm’de rahiplerin verdiği cezayı çekmek suçun kefâretidir. Zerdüştlükte, yatmadan önce kısa bir tövbe duası okumaktır. Diğer bir uygulamada ise, günahkâr kişi Dastu adını alan rahibin önünde günahlarından tövbe etmek ve çeşitli hayırlarda bulunmak suretiyle kefâretini yerine getirir. Günümüz Zerdüştlüğünde ise ölen kişinin başında evde kaldığı müddetçe, ölen adına kefârette bulunacak bir din adamı görevlendirme geleneği vardır. Parsilik’te, kefâret bir anda bütün günahları yok etmek demektir. Günahını itiraf eden kişinin ceza olarak hâkimin verdiği kefâret uygulamalarını gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bunların bir kısmı ibadet, bir kısmı da topluma hizmet türündendir. Kutsal ateşe güzel kokulu ağaçlar taşımak, fakir müminleri evlendirmek, köprü, yol ve sulama kanalları gibi hizmetler yapmak veya zararlı hayvanları öldürmek de kefarettir. Kutsal hayvanları öldürmenin Kefâretinde ise, suçun türüne göre kırbaç veya para cezası Kefâreti vardır. Şintoizm’de kötülük kirlilik olarak algılandığı için kötülüğün çaresini tövbe değil arınma ve temizlenme olarak algılıyorlar.

Şintoizm’de kefâret maksadıyla yapılan ayinlerden biri de mâbeddeki sunağa tanrılar için takdimler bırakmaktır. Konfüçyüs’çülük öğretisinde ise her günahın mutlaka karşılığının görüleceği belirtilmektedir. Bu sebeple günah işleyen kişi günahının karşılığını ödeyerek telâfi de bulunmalıdır.¹⁵³

Kısaca söyleyebiliriz ki insanlık tarihinde kefâretler, her toplumda önemli bir rol oynamıştır. kefâret ödeme sadece ilkel toplumlarda olan biten bir şey değildir, günümüzde de devam etmektedir. İlahi dinlerde suçun, cezanın, günahın, tövbenin, pişmanlığın, kefâretin insan hayatında önemli yeri vardır. Pek çok insanın vicdanı, suçtan ve günahattan rahatsız olur. Bunu ortadan kaldırmak için çareler arar. İşte kefâret bu çarelerden biridir.¹⁵⁴

II. KEFÂRET ÇEŞİTLERİ

A. Yemin Kefâreti

Yemin kefâreti, bir kimsenin yaptığı bir yemine riâyet etmeyip yemini bozması halinde üzerine düşen kefârettir.¹⁵⁵

¹⁵³ Katar, “Kefâret”, T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C. XXV, s. 177.

¹⁵⁴ Hasan Güleç, İslâm’da Kefâretler, D.E.Y.İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı, VI, İzmir, 1989, ss. 449-473.

¹⁵⁵ Dönmez, a.e.g., C. III, s. 22; Ali Bardakoğlu, İslâm ve Toplum İlmihali, T.D.V. C. II, İslâm Araştırmalar Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 16.

Esasen yemin etmek beğenilmemekle birlikte, bilerek yapılan yeminin bozulması bir bakıma Allah'ın şahid tutularak verilen sözde durulmaması anlamını taşıdığından daha kusurlu ve günah olarak sayılmış, bu yüzden bilerek yaptığı yeminini bozan kimse kefâretle yükümlü tutulmuştur.¹⁵⁶ Yemin Kefâreti; Kitap, Sünnet ve icma ile sabittir.¹⁵⁷

Kitapta delili: Kur'ân-ı Kerim yapılmış bir yemini bozan kimsenin ödemesi gereken Kefâret bir âyet-i kerimede şöyle açıklanmaktadır;

*“Allah, kasıtsız olarak ağızınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığımız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da Kefâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden **on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin Kefâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riâyet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!**”¹⁵⁸*

Sünnette delili: Sünnet'teki delil ise Hz. Peygamber'in şu hadisidir; “bir yemin edip de başkasının ondan hayırlı olduğu görürsen hayırlı olanı yap ve yeminini kefâretini öde.”¹⁵⁹Yüce Allah O'nun adına yapılan yeminde kefâreti menşur kıldığı konusunda icma etmişlerdir.¹⁶⁰ İslâm müctehitleri yemini kefâretinin bu âyette sayılan dört şey olduğunda fikir birliği içindedirler. Çoğunluk yeminin bozan kimsenin bunlardan ilk üçünden birini yapma gerektiğini, buna güç yetiremeyecek ise o zaman oruç tutabileceğini açıkça ifade eder. Sadece İbn Ömer(ö. 73/692) yemin ağır olduğu zaman köle azat edilmeli veya fakirler giydirilmeli, aksi takdirde fakirler doyurulmalı kanaatini taşır.¹⁶¹

Yemin kefâretinde sıraya uyulması gerekmiyor, bu üç şeyden istediğiyle ödeyebilir. İslâm insana verdiği hak ve hürriyet sebebiyledir ki, köle azat etmek bunlar arasında en faziletli seçenek olarak görülmüştür.¹⁶² Ancak Kâsânî(ö.587/1191) ise “*Siz de Allah'ın başladığı sıradan başlayınız.*”¹⁶³ hadisine dayanarak yemin Kefâretinde sıranın

¹⁵⁶ Yaran, “Kefâret”, T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C. XXV, s. 180-182.

¹⁵⁷ İbn Kudame, a.g.e., C. XI, s. 250.

¹⁵⁸ el-Mâide, 5/89.

¹⁵⁹ Canan, a.g.e., C. XVI, s. 302; Buharî, Eymân, 83/14; Müslim, Eymân, 3, (1649); Ebû Dâvûd, Eymân, 14, (3276).

¹⁶⁰ İbn Kudame, a.g.e., C. VII, s. 733.

¹⁶¹ İbn Rüşd, a.g.e., C. I, s. 298.

¹⁶² Bardakoğlu, İslâm ve Toplum İlmihali, T.D.V. Yay., C. II, s. 16-17.

¹⁶³ Tirmizî, Hac. 38. Nesâî, Hac. 161. (2907)

mevcut olduğu kanaatindedir.¹⁶⁴ Fakat bu hadis hacla ile ilgilidir yemin kefâreti açıklayan bu âyete rağmen sıra ifade ettiği kanaati zayıf kalmaktadır.¹⁶⁵ İslâm âlimleri'nin ifadelerine göre Allah'ı şahit göstererek verdiği söz de durmayan kimse kefâret olarak, Orta seviyede on fakiri doyuracak ya da giydirecektir veya bir köle azat edecek kişi, yemin kefâretini, sıraya uymadan, bu üç şeyden dilediği ile ödeyebilir.¹⁶⁶

1. Yemin Kefâreti İle İlgili Şartlar

Yemin kefâretinin verileceği kimselere yiyecek ya da giyecek olarak verilmesi durumunda řu şartların göz önünde bulundurulması gerekir.

a. Miskin (Fakir olmak): Fakir olanlara verilir. Bunlar zekâtın kendilerine verildiği miskin kimselerdir. Bu fakirlere has kılınmıştır.

b. Hür olmak: Hür olan kimselere verilir. Köleye verilmesi yeterli değildir. Mâlikî ve Şafîî mezheplerine göre: Yemin kefâretini hür ve müslüman olan yoksullara verilir. Diğer taraftan İmam Ebu Hanifeye göre ise hür ve Müslüman olması şart değildir.

c. Müslüman olmak: İslâm fıkıhçılara göre, kefâreti zekâta kıyas ederek, zimmî olsa da, kâfirlere kefâret verilmez. Fakat Hanefiler ise, kefâreti sadakaya kıyas ederek zimmîlere de kefâretin verilebileceğine hükmetmişlerdir.¹⁶⁷

d. Yemek yiyebilecek çağda olmak: Malikî ve Hanbelî mezheplerine göre, yemek yiyecek çağa gelmemiş çocuğa kefâret verilmesi caiz olmaz. Hanefî ve Şafîî mezheplerine göre ise henüz yemek yiyemeyen çocuğa verilir, ancak velisi çocuk adına bu yemeği alır. İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre ise bu durumda yemek çocuğun velisine verilebilir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Kâsânî, a.g.e., C. V, s. 100.

¹⁶⁵ Çüleç, a.g.m., sayı, VI, ss. 449-473.

¹⁶⁶ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 297; Kurtubi, a.g.e., C. VI, s. 368; İbn Kudame, a.g.e., C. IX, s. 250.

¹⁶⁷ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 300.

¹⁶⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IV, s. 2581.

2. Kefâreti Gerektiren Yemin

İslâm Hukukunda, münakit yeminin kefâret gerektirdiği ve lağv (geçersiz) yemin çeşidi için kefâretin gerekmeceği ittifakla kabul edilmiştir.¹⁶⁹ Gamûs yemininin kefâretine gelince; gerektirip gerektirmeyeceği tartışmalı bir meseledir.

İslâm Hukukçularının çoğunluğuna göre Gamûs yemin, sahibini günahkâr yapar, bu şekilde yemin eden kimsenin tövbe ve istiğfar etmesi gerekir. Bunun mali kefâret de yoktur.¹⁷⁰ Cumhur bu görüşü için şu hadisi delil getirmiştir. “*Kim müslüman bir kimsenin malı hakkında yalan yere yemin ederse, (Kıyamet günü) Allah’la karşılaştığında Onu kendisine karşı gazaplanmış bulur!*”¹⁷¹ buyurdular. Sonra bu sözlerini tasdik etmek için bu âyetleri Allah Teala’nın kitabından delil olarak almışlar; “*Allah’ın ahdini ve yeminlerini az bir değere karşılık satanlar....işte onlara Âhirette hiçbir pay yoktur, kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz, onları gözetmez ve onları arındırmaz. Ve onlar için acı bir azap vardır.*”¹⁷²

Şafiîlere göre ise, münakit yeminde olduğu gibi, yemin-i Gamûs’da da kefâret gerekir ve bu kefâret, yeminden kaynaklanan günahı da düşürür. Şafiîler bu görüşlerine yemin kefâreti ile ilgili yukarıdaki âyeti delil olarak getirmektedirler. Çünkü Şafiîlere göre âyet ammdır. Yani geçmiş ve gelecekle alakalı yapılan bütün yemin çeşitlerini içermektedir. Dolayısıyla âyet, Gamûs yemine de kefâreti gerekli kılmaktadır.¹⁷³ Bu konuyla ilgili İslâm hukukçularının çoğunluğunun görüşü daha isabetli görülmektedir. Çünkü geçmişle alakalı olarak yapılan bir yeminde üç ihtimal söz konusu olabilir.

a. Ya yemin ettiği hususta doğruyu söylemektedir. Ki bu durumda kefâretin gerekmeceği konusunda icma olmuştur. b. Ya da kendi zannı doğrultusunda yemin etmiştir. Fakat gerçek onun tersi çıkmıştır. Bu da lağv yemin kapsamına girmektedir ki kefâret gerekmez. c. Ya bile bile yalan söylemiştir. Bu da Gamûs yemin olur ki, günah kefâretle giderilmeyecek kadar büyüktür.

¹⁶⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IV, s. 2247-2249.

¹⁷⁰ İbn Kudame, a.g.e., C. XI, s. 177.

¹⁷¹ Buhari, *Eymân*, 83, 17; Müslim, *İman*, 61, (220);

¹⁷² Âli-İmran, 3/77.

¹⁷³ Kurtubi, a.g.e., C. VI, s. 356.

Bunun için İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre kefâret gerekmemektedir.¹⁷⁴ Bir şey üzerine yemin edip unutarak bu yeminden dönülmesi halinde Hanefiler Mâlikî, Şafîî ve Ahmed b. Hanbel'in birer görüşlerine göre kefâret vaciptir.¹⁷⁵

İmam Şafîî ve Hanbelîlerin başka bir görüşlerine göre ise kefâret gerekmez. Çünkü Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: “*Kalem, üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, buluğa erinceye kadar çocuktan, akıllanıncaya kadar deliden*”.¹⁷⁶ Başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: “*Allah ümmetinden, hatanın, unutkanın ve üzerinde zorla yaptırıldıkları şeyin günahını kaldırılmıştır.*”¹⁷⁷ Çocuk, deli, uyuyan, unutan gibi mükellef olmayanın yeminini bozması ve üzerine kefâret yeminin düşmesi söz konusu değildir.¹⁷⁸ Bu konuyla ilgili olarak kefâret gerekmez diyen müctehiderin görüşleri daha makul görülmektedir. Çünkü kefâret bir günahın bağışlanması için verilir.

Unutarak yapılan bir suçtan dolayı günahın yazılmayacağı hadisle sabittir. Dolayısıyla bu durumda kefâret vacib olmaz; olsa olsa müstehap olur. Bir şeye yemin ettikten sonra bunun aksini yapmaya zorlanan kimsenin durumu ile ilgili iki ihtimal söz konusudur. Ya yeminin tersi kendisine zorla yaptırılmıştır. Bu durumda yemin eden kimsenin yapacağı bir şey yoktur. Meselâ; bir eve girmemeye yemin eden kemse iradesinin dışında, bağlanarak eve zorla sokulması böyledir. Bu durumda İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre yemin bozulmuş olmaz. Dolayısıyla kefâret de gerekmez. Ya da yeminin tersini yapmaya dövme ya öldürme gibi tehditlerle zorlanmıştır. Bu durumda İmam Ebu Hanife ve İmam Malik'e göre yemin bozulmuş ve dolayısıyla kendisine kefâret gerekir. İmam Şafîî'den ise hem Kefâret gerektiği hem de gerekmediği şeklinde iki görüş nakledilmiştir.¹⁷⁹

İslâm Hukukçuları, kefâreti gerektiren yeminin Allah'ın isim ve sıfatlarına yapılan yemin olduğu konusunda icma etmişlerdir.¹⁸⁰

¹⁷⁴ İbn Kudame, a.g.e., C. XI, s. 178.

¹⁷⁵ İbn Kudame, a.g.e., C. IX, s. 174.

¹⁷⁶ Ebû Dâvûd, **Hudud**, 37, (3824.)

¹⁷⁷ İbn Mâce, **Talâk**, 16.(2043-2045).

¹⁷⁸ Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV, s. 2452.

¹⁷⁹ İbn Kadame, a.g.e., C. IX, s. 176

¹⁸⁰ İbn Kudame, a.g.e., C. IX, s. 182.

3. Kefâreti Ödeme Şekli

a. Fakiri Doyurmak

Fakirlere yemek yedirmenin miktarı ve çeşidi konusunda bir nass olmamıştır. Böyle durumlarda, miktar belirlemek için örf müracaat edilir. Yemeğin miktarı, kişinin ailesine genellikle yedirdiği yemek olarak takdir edilir. Mevsimine uygun olanın ne en kıymetlisi ne de bazı zamanlarda ailesine yedirdiği en düşük olan yemeği.¹⁸¹ Eğer kişinin evinde genellikle et, sebzeler ve buğday ekmeği yeniliyorsa, bundan daha aşağı olan şeyle yemin Kefâretini yerine getiremez. Ancak bu yedikleri gibi veya daha değerlisini yedirerek öder.¹⁸² “Ailenize yedirdiğinizin orta derecesinde” yedirmanız gerekir. Doyurulacak kimsenin fakir olması şarttır. Zengini doyurulması caiz değildir.¹⁸³

Hanefilere göre buluğa ermemiş çocuk, bir fakiri doyurmak sayılmaz. Şafî ve Malikîlere göre sütten kesilmiş çocukları doyurmak caizdir.¹⁸⁴ Eğer fakirleri doyuracaksanız, on fakirden birine yarım sâ¹⁸⁵ buğday veya bir sâ arpa veya bunların unu veya bir sâ hurma yahut bunları dînar, dirhem olarak kıymeti verilir. On fakiri davet edip bunların sabah akşam buğday ekmeği veya unu ile doyurursa bu caizdir.

Bir fakir on gün boyunca doyurulursa Hanefilere göre caizdir. On fakirden her birine sabah yemeği yedirilirse ve akşam için her birine yiyecek verilirse bu da caizdir. Bir adama yirmi gün boyunca sabah yemeği verilirse veya ramazanda yirmi gün akşam iftarı verilirse bu da caizdir. Bir fakir bir günde on fakirin yiyeceği verilirse bu caiz olmaz. Hanefilere göre zimmî fakirin doyurulması caizdir. Fakat Müslüman tercih edilir. Ebu Yusuf bu görüşe katılmaz.¹⁸⁶ Malik, Şafî ve Hanbelîlerin çoğunluğuna göre her bir fakire fitir sadakasında olduğu gibi bir müdd¹⁸⁷ buğday verilir.

İmam Malik’e göre müdd, Medine halkının fakir durumda olduğu zamanki ortalama yiyeceğidir. Zengin şehirler kendi harcamalarının ortalamasını vermelidir.

¹⁸¹ Sabık, a.g.e., C. III, s.173

¹⁸² Sabık, a.g.e., C. III, s.174.

¹⁸³ Kâsânî, a.g.e., C. V, s. 103; Serasî, **el-Mebsût**, C. VIII, s. 243-247.

¹⁸⁴ Kâsânî, a.g.e., C. V, s. 104.

¹⁸⁵ Sâ’: Hububat gibi ürünleri ölçmekte kullanılan, Medne’de kullanılan şekline göre, 4 müdd/4,2125 litrelik hacim ölçüsüdür. Bu ölçünün hacmi, hicretin ikinci yılında bizzat Hz. Peygamber(s.a) tarafından tespit edilmiştir.

¹⁸⁶ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1172; Serasî, **el-Mebsût**, C. VIII, s. 244-248.

¹⁸⁷ Müdd: Bir sâ’ın dörtte birine eşit, iki yüz altmış bir ölçek. Irak rıtlı ile 2 rıtlı, Hicaz rıtlı ise bir tam 1/3 eşittir. 77 kg. buğday 100 lt. Olarak düşünülürse, şerî Müdd için 1,05 litrelik değer elde edilir. Bkz. Serasî, **el-Mebsût**, C. VIII, s. 244-248.

Şafîlere göre kişi yaşadığı bölgede gıdasının esası olan tahıldan bir müdd vermelidir. Hanefilere göre yedirmenin ölçüsü yarım sa' buğday yahut bir sa' hurma veya arpa ya da buğday unudur.¹⁸⁸

Bu ihtilafın başka bir sebebi daha vardır ki o da; bu kefâretin, bir yandan ramazan orucunu bile bile bozma kefâretine, bir yandan da ihramda tıraş olma fidyesine benzemesidir. Bu kefâreti orucu bozma kefâretine kıyas edenler: “Bir avuçtur”, tıraş olma fidyesine kıyas edenler: “Yarım sa'dır” demişlerdir.¹⁸⁹

Kefâret, ya her fakire bir müdd buğday ya da un, ya iki rıtlı ekmek ya da iki müdd hurma ya da arpa olarak verilir. İmam Şafî ve Malik'ten bir rivâyete göre, un ve ekmeğin kefâret olarak verilmesi caiz değildir. Ahmed b. Hanbel'in bir görüşüne göre kavutun da kefâret olarak verilmesi caiz değildir. Çünkü bunlar saklanabilecek gıdalar değildir.¹⁹⁰ Cumhura göre, yiyeceğin bizzat kendisi verilmelidir. Hanefilere göre ise belirttikleri miktarların nakit değerleri şeklinde de verilebilir.¹⁹¹

Âlimler doyurulacak yoksulların sayısı hakkında ihtilaf etmişlerdir. İmam Malik ve İmam Şafî, yukarıda geçen âyete dayanarak on kişiyi doyurmanın gerekli olduğunu söylemişlerdir. Ebu Hanife ise, on kişiyi doyuracak miktardaki yiyeceğin bir kişiye verilebileceğini söylemiştir.¹⁹²

b. Fakiri Giydirmek

İslâm âlimleri giydirmenin asgari miktarı hususunda ihtilaf etmiştir. Çünkü Yüce Allah âyette giydirmenin miktarını belirtmemiştir. Erkekler için giyim, bütün vücudu örten tek elbisedir. Kadınlar için giyim ise namazda onlara yeterli gelen asgari miktardır. Giydirmede asgari miktarın namazın kılınabileceği avret yerlerini örtecek mahiyette olması gerekir.¹⁹³ Giysinin tek cins kumaştan olması şart değildir. Elbisenin kullanılmış olup olmaması arasında fark yoktur asıl olan ihtiyacın giderilmesidir.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IV, s. 2577.

¹⁸⁹ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 298.

¹⁹⁰ İbn Kudame, e.g.e., C. XI, s. 25.

¹⁹¹ Kurtubi, Ebû Abudullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. VI, çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul, 1998, s. 374; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IV, s. 2578-2579.

¹⁹² Kurtubi, a.g.e., C. VI, s. 372; İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 299.

¹⁹³ Kurtubi, a.g.e., C. VI, s. 373.

¹⁹⁴ İbn Kudame, a.g.e., C. XI, s. 260 .

Hanefilerde giydirmenin en azı bedenın ekserisini örten elbiseyle olur. Hanbelfilerde, kendisiyle namaz kılınabilecek miktardır. Kadın için bir elbise ve bir başörtüsünden ibaret olmalıdır.

Mâlikîlere göre erkek için bütün bedeni örten bir elbise kadın için namazının caiz olduğu bir elbise ve bir başörtüsüdür. Şafîiler ise “belden aşağısını örten elbise yeterlidir” demektedirler.

Bütün âlimlerin ittifak ettiği giydirilecek şeyin elbise cinsinden olmasıdır. Başlık (şapka) bir çift ayakkabı, eldiven, kemer gibi elbise diye nitelendirilemeyen şeylerin Kefâret olarak verilmesi yeterli değildir.¹⁹⁵ Giydirme ve yedirmenin Kefâret veren kimsenin sosyal durumuna, günlük gıda harcamalarına ve giyim tarzının ortalamasına göre olması gerekir.¹⁹⁶

Giyeceğin kıymetini vermek İmam Şafî’ye göre yeterli olmaz. Ebu Hanife ise kıymetinin verilebileceğini söylemiştir. Çünkü o, zekâta bile kıymet geçerlidir, kefârette nasıl geçerli olmaz demiştir. Mâlikîlerden İbn Arabî ise, maksat ihtiyacın giderilmesidir, bu sebeple kıymet bu hususta yeterli iş görmektedir görüşündedir.¹⁹⁷

c. Köle Azat Etmek

Köle azat etmek konusunda Yüce Allah’ın “yahut da **bir köle azat** etmektir”¹⁹⁸ buyruğunda azat etmek, kölelikten çıkarmak demektir. Esirlik, zorluk sıkıntı ve benzerlerinden kurtarmak anlamında kullanılır.¹⁹⁹

İmam Ebu Hanife’ye göre azat olacak kölenin Müslüman olması şart değildir. İmam Malikî ve Şafîî ise bu kölenin mü’min olmasını şart koşmuşlardır. Görüş ayrılığının sebebi, hükümleri bir fakat sebepleri farklı, bu konuda Mutlak’ın mukayyede hamledilip edilmeyeceğidir.²⁰⁰ Yüce Allah âyette şöyle buyuruyor;” *Her kim hata ile bir mü’min öldürürse mü’min bir köle azat etsin.*²⁰¹ Cumhur der ki: Mutlak mukayyede hamledilir. Bu yüzden hatayla öldürme kefâretinde şart koşulması üzerine, yemin kefâretinde de kölenin

¹⁹⁵ Kurtubi, a.g.e., C. VI, s. 373-374; Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IV, s. 2582.

¹⁹⁶ Bardakoğlu, *İslâm ve Toplum İlmihali*, T.D.V.Yay., C. II, s. 16.

¹⁹⁷ Kurtubi, a.g.e., C. VI, s. 374.

¹⁹⁸ el-Mâide, 5/89.

¹⁹⁹ Kurtubi, a.g.e., C. VI, s. 375.

²⁰⁰ İbn Rüşd, a.g.e., C. I, s. 300.

²⁰¹ en-Nisa, 4/92.

mü'min olma şartı, ona hamlederek, aranır. Çünkü her iki Kefâretin de ortak yönü günahı örtmektir. Hanefilere göre yemin ve zıhar Kefâretlerinde azat edilecek köle mutlaktır. Dolayısıyla mü'min olması şart değildir.²⁰² Günümüzde yemin Kefâreti gibi ve diğer konularda köle azat etmek hakkında söylenebilecek sözler ise bu konu sadece tarihi bir öneme sahiptir. Çünkü çağımızda fıkhıdaki manasıyla köle bulunmamaktadır. Bu yüzden yemin bozan kimse, köle azat etmek dışında, yedirmek, giydirmek veya oruç tutmak arasında kalmaktadır.²⁰³

d. Üç Gün Oruç Tutmak

Yeminini bozan kimse on fakiri doyuramaz veya bunları giydiremez ve yahut bir köle azat edemez ise o zaman yemini kefâreti olarak üç gün oruç tutması gerekir.²⁰⁴ Üç gün peş peşe oruç tutmanın, şart olup olmadığı konusunda farklı görüşler var.

Hanefî, Hanbelî ve Şafiî'nin bir görüşüne göre bu üç günün arka arkaya tutulması şarttır. İmam Malik ve İmam Şafiî'nin diğer bir görüşüne göre ise bunun peş peşe olması şart değildir.²⁰⁵ Kur'ân-ı Kerimde âyet;”Üç gün oruç tutsun.”²⁰⁶ İfadesiyle gelmektedir.

Bu yüzden âyetteki bu üç gün mutlak olarak geçmektedir. Mutlak âyeti delilsiz takyid etmek ise caiz değildir.²⁰⁷

İmam Malik ve Şafiîlerden yapılan ikinci bir rivâyete göre ise bu üç günlük kefâret orucu peş peşe de tutulabilir.²⁰⁸ Kefâret orucu tuttuğu günlerin birinde unutarak oruç bozduğunda; İmam Malik kaza yapmakla yükümlüdür derken, İmam Şafiî kaza yapması gerekmez demektedir.²⁰⁹ Kefâretin yemini bozmadan önce verilip verilemeyeceği konusunda ise; Hanefilere göre kefâretin yemini bozmadan önce verilmesiyle bozduktan

²⁰² İbn Rüşd, a.g.e. C. I, s. 301.

²⁰³ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IV, s. 2583.

²⁰⁴ Serasî, *el-Mebsût*, C. VIII, s. 253.

²⁰⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IV, s. 2582.

²⁰⁶ Hanefiler der ki: Nas ile peş peşe tutulmaları emredilmiş dört çeşit oruç vardır: Ramazan orucu, zıhâr Kefâreti, öldürme Kefâreti ve yemin Kefâreti, peş peşe olup olmaması muhayyer bırakılmış oruçlar ise Ramazan ayının kazası, ihramda bulunan bir kimsenin başındaki rahatsızlık sebebiyle başın tıraş etmesinin fidyesi, temettü hac ve kıran haccı yapmış olanın orucu,(ihramlının) avının cezasıdır. Üç çeşit oruç da Kur'ân-i Kerimde zikredilmemiş olup haberlerle sabit olmuştur; Kasten oruç bozma Kefâretindeki oruç, ise peş peşe tutulur; Nafîle oruçta serbesttir; adak orucu olup da eğer peş peşe ve muayyen günleri oruçla geçirmeyi adanmışsa, peş peşe tutar, muayyen değilse özelliklerine göre tutulur. Bazı oruçlar da itikafı adamakla lazım olur ki, eğer bunu ifade ile belirtmemişse peş peşe yapar. Ancak adamakta peş peşe olmayacağını açıklamış olması hâil müstesnadır. **Zuhaylî, a.g.e., C. IV, s. 2585.**

²⁰⁷ İbn Kudame, a.g.e., C. XI, s. 273.

²⁰⁸ Kurtubi, a.g.e, C. VI, s. 379; İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 299

²⁰⁹ Kurtubi, a.g.e., C. VI, s. 380.

sonra verilmesi arasında fazilet bakımından fark yoktur. İmam Malik ve Şafîî'ye yemini bozduktan sonra kefâreti yerine getirmek daha faziletlidir. Çünkü böylelikle konu ile ilgili görüş ayrılığının dışına çıkmış olur. Diğer taraftan kişinin bu konudaki borcundan kurtulduğuna dair kanaat da kesindir. Bununla birlikte orucun mali kefâretini önceye almak caizdir. İmam Ebu Hanife'ye göre, yeminin bozulmasından önce kefâretin yerine getirilmesi caiz değildir. Kefâret ancak yeminin bozulmasından sonra olur.²¹⁰ Hanefilere göre kefâretin sebebi yeminin bozulmasıdır. Şafîîlere göre ise bizatihi yeminin kendisidir. Görüş ayrılığının başka bir sebebi de yemin ile ilgili hadisin iki tarzdaki rivayetidir.²¹¹

4. Kefâretin Ödenmesi

a. Kefâretin Ödeneceği Zamanı

İslâm âlimleri, kefâretin ancak yeminin bozulmasından sonra vacib olduğunda ittifak etmişler, fakat yemini bozmadan önce kefâret ödemenin konusunda ayrılığa düşmüşlerdir.²¹² Bir grup müctehidlere göre, kefâret ödemesi daha yemin akdinde farz olmuştur.²¹³ Âlimlerin Cumhuriyetine göre, yemin kefâretini, yeminini bozmadan önce vermek sahih olduğu gibi, bozduktan sonra da vermek sahihtir.²¹⁴ Yeminin bozulmasından başlayarak ömür boyunca herhangi bir vakitte yerine getirilmesi de caizdir. Kefâret verildiği zaman yeminin hükmü kalkar meselesine gelince: Ulema bunda da ihtilâf etmişlerdir. Şafîîler der ki; kişi isterse yeminini bozduktan sonra kefâret vermiş olsun, ister bozmadan önce olsun, kefâret vermesi ile yeminin hükmü kalkar.

Ebû Hanife ise, “Yemin bozulmadan verilen kefâret yeminin hükmünü düşürmez” demiştir. İmam Malik'ten ise, yukarıdaki verdiğimiz her iki görüşü de rivâyet olunmuştur.²¹⁵ Hanefî mezhebine göre kefâret yeminin bozduktan sonra ödenir, kefâret bozmadan önce ödemek caiz değildir. Çünkü kefâretin sebebi yemin bozmaktır. Yeminin bozmadan önce kefâret olarak bir şey veren kimsenin, tekrar geri alması caiz olmaz. Bozulan yeminin en yakın zamanda kefâretini vermek vaciptir. Kefâretin ertelenmesi halinde günahkâr olunur ve bu yükümlülük ölümle de düşmez. Mâlikî mezhebine göre, yemini bozmadan önce kefâret vermek sahih olur. Fakat yemin, olumsuz cümleyle

²¹⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IV, s. 2585.

²¹¹ İbn Rüşd, a.g.e. C.I, s.299.

²¹² Sabık, a.g.e., C. III, s. 175.

²¹³ Akyüz, a.g.e., C. IV, s. 373.

²¹⁴ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1178.

²¹⁵ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 301.

kurulmuşsa (vallahi bu eve girmem gibi) kefâreti yemin bozmadan önce vermek caiz olsa da, bozduktan sonra vermek daha iyidir. Eğer olumlu cümleyle kurulmuşsa(vallahi sefere çıkacağım demek gibi) süre geçmedikçe kefâreti vermemek müstehabtır. Kuvvetli bir görüşe göre, yemini bozduktan sonra hemen vermek vacibdir.²¹⁶

Şafî mezhebine göre, kefâretin iki sebebi vardır; yemin etmek ve yemin bozmak, kefâretin sebepten önce alınması caiz olmaz. Meselâ: Hiç gereği yokken orucu, vucub vaktinden önceye almak. Böyle bir ramazan orucu sahih değildir. Bedeni ibadetlerin vucubdan önceye alınması ancak ihtiyaç nedeniyle caiz olur. Yemin kefâreti önceden ödenir ve yemin bozulmaza, geri alma şart konulur veya fakir bunu bilirse kefâreti geri alınabilir. Yoksa geri alınmaz. Yani mal ile ödenecek kefâreti, bozulmadan önce vermek (haramsa da) caizdir. Hanbelî mezhebine göre, yemin ve adakların bozulması durumunda kefâretlerinin acilen ödenmesi vacib olur.

Yemini bozmadan önce de kefâreti verebilir ve bu kefâret yemini önceden çözer. Çünkü kefâretin sebebi yemindir. Vucubu şartı da yeminin bozulmasıdır. Kefâretin şarttan önce verilmesi caiz, fakat sebepten önce verilmesi caiz değildir. Çünkü bir şeyin sebepten önce var olması mümkün değildir.²¹⁷ Hanefî, Mâlikî ve Şafîlere göre acizlik, eda vaktinde yani kefâretin yerine getirileceği zamanda göz önünde bulundurulur. Yani bir kimse iyi durumda iken yeminini bozsa ve bu durum kefâretin ödemededen fakir düşse oruç tutması caiz olur. Çünkü kefâret bedeli bir ibadettir. Bunun için vucub vaktine değil, eda vaktine bakılır. Hanefilerde acizliğin orucu bitireceği zamana kadar devam etmesi şarttır. Ayetteki kefâret çeşitlerinden birini yerine getirecek kadar zenginleşirse orucu bırakıp o kefâret çeşidini yerine getirir.²¹⁸ Mâlikî ve Şafîlere göre de bu durumda olan kimse orucunu devam ederek kefâretini öder. Onlara göre kefâreti yerine getirme niyetine bakılır.²¹⁹

b. Ödenecek Kefâret Sayısı

Yeminin çoğalmasıyla kefâretin de çoğalması konusuna gelince; bütün ulema birden çok şeyler için edilen bir yemine bir kefâret lâzım geldiği fikrinde müttefiktirler. Birden çok şeyler için ayrı ayrı edilen yeminlerde nasıl her bir yemin için ayrı bir kefâret

²¹⁶ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1178; İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 302; Akyüz, a.g.e., C. IV, s. 374.

²¹⁷ Cezîrî, a.g.e., C. III, s.1179.

²¹⁸ el-Mâide, 5/89.

²¹⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IV, s. 2575-2576.

lâzım geldiğinde müttetik iseler, bir şey için edilen birden çok yeminlerde de her bir yemin için ayrı bir kefâret lâzım geldiği fikrinde müttetikler.

Fakat bir şey için defalarca edilen yeminlerde ise ihtilâf etmişlerdir.²²⁰ Hanefî mezhebinde yeminlerin çoğalmasi ile kefâretlerin de çoğalmasiyla ilgili iki görüş bulunmaktadır: İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'a göre yapılan her ayrı yemin için ayrı kefâret ödemek gerekir. İmam Muhammed eş-Şeybanîye göre ise yeminler çoğalınca iç içe girerler böylece bir kefâretle hepsini ödemiş olur. Bir tek kefâretle sorumluluktan çıkılır.

Hanbelî mezhebine göre, yemin tekrar edildiğinde, ikincinin kefâreti ya birinci yemin kefâretiyle aynı cinsten olur veya olmaz. Eğer aynı cinsten ise iç içe girer ve sadece tek kefâret vermek gerekir. Meselâ;” vallahi yemeyeceğim, içmeyeceğim, giymeyeceğim” şeklinde yemin eden kişinin tek bir Kefâret ödemesi gerekir. Zira bu yeminlerin kefâretleri aynı cinsten olduğu için iç içe girerler. Bu yeminlerin bir kısmı veya hepsi bozulmuş olup da diğerlerinin gereği yerine getirilmiş olsa hüküm aynıdır. Eğer ayrı cinslerden ise kefâretleri iç içe girmez ve her biri için ayrı ayrı kefâret ödenmesi gerekir.²²¹

Mâlikî mezhebinde, hüküm ayrıntılıdır:

1. Yeminle, yeminin bozulması kastedilirse, kefâret sayısı da artar.
2. Yeminin bozulmasının tekerrürü, sadece kelimelerden değil de örften anlaşılmalıdır. Meselâ; bir daha vitir namazı terk etmeyeceğim şeklinde ise ve sonra onu terk ederse, kefâretin sayısı artar.
3. Aynı konu üzerine defalarca yemin edip ve kefâretin fazlaşmasına niyet etmek; . Meselâ ;”Vallahi girmem” ”Vallahi girmem” ”Vallahi girmem” gibi ve sonra girer, yeminin üç kez tekrarlanmış olması nedeniyle, üç kefâret vermesi gerekir. Ama defalarca yemin etmekle, kefâretin artması değil de pekiştirme kastedilirse kefâretler çoğalmaz. Yeminin yeniden yapılması kastedilirse meşhur görüşe göre çoğalmaz.

²²⁰ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 302

²²¹ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1180.

4. Çokluk gösteren tekrar söz yemini meselâ “bunu yaparsam üzerime yeminler veya kefâretler vacib olsun.”demesiyle ve fazlasına niyet etmemişse çoğulun en az sayısı olan üç kefâret ödemesi gerekir.

5. Tekrara delalet eden bir lafza; “bu işi yaptıkça...” veya “her ne zaman bu işi yaparsam üzerime yemin olsun veya kefâret olsun” yeminin aksine her yapışta kefâret ödemekle yükümlüdür.²²²

Şafî mezhebine göre, yemin kefâreti, Kasame yemininin, diğer dört çeşit yeminin ve Gamûs yemininin tekrarlanmasıyla kefâretler de tekrarlanır. Çoğalan sayıda kefâret ödenir.²²³

B. Diğer Kefâretler

1. Orucu Bozma Kefâreti

a. Tanımı ve Orucu Bozma Kefâreti

Oruç aslında Farsça bir kelime olup, sözlükte “tutmak, susmak ve hareketsiz kalmak” manasına gelen Arapça “**Savm**” kelimesinin karşılığıdır.²²⁴

Oruç ıstılah anlamı ise; "Sabahın başlangıcı sayılan, 'Fecr-i Sadık' adı verilen beyazlığın doğu ufkunda belirmesinden güneşin batışına kadar sürede mükellef bir insanın, ibadet niyetiyle nefsinin: yemek, içmek ve cinsel ilişki gibi orucu bozan şeylerden uzak tutmasıdır.²²⁵Fıkıh dilinde “Kefâret-i savm” terimi ile ifade edilen bu kefâret türü “ramazan orucunu eda ederken, herhangi bir mazereti bulunmaksızın oruçlu olduğunu bilerek orucunu kasten bozan kimseye gereken kefâret”tir.²²⁶ Oruç, niyet edip tutmaya başlamakla mükellef üzerine borç olmuştur.

Bu sebeple meşru bir mazeret olmadıkça başlanmış oruç bozmak günahdır. Bu günün kaza edilmesi lazımdır. Farz olan Ramazan orucuna gelince: kasten bozulması kaza

²²² Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1181; Akyüz, a.e.g. C. IV, s. 372.

²²³ Cezîrî, a.g.e., C. III, s. 1182.

²²⁴ Debbağoğlu, a.g.e., s. 498; Dikmen, **Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali**” Cihan Yayınları, İstanbul, 1991, s. 434; Uysal, Veysel, **Psiko-Sosyal Açıdan Oruç**, Türkiye Vakfı Yayınlar, Ankara,1994, s. 10.

²²⁵ Cezîrî, a.g.e. C. II, s.772; İbrahim Kâfi Dönmez, “**Oruç**”, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, I-XXXIX, C. XXXIII, İstanbul, ss. 411-424; Erdoğan, a.g.e., s. 462; Ebû Muhammed Eşref b.Abdulmaksud, **Kur’ân ve Sünnet’ten Delileriyle Oruç İlmihali**, çev. Ahmet İyibildiren, Guraba yayınları, İstanbul, ty. s. 27-28.

²²⁶ Bardakoğlu, **İslâm ve Toplum İlmihali**, T.D.V. Yay., C. II, s. 14.

ile birlikte fazladan bir de kefâret denilen iki kameri ay (yaklaşık 60 gün) aralıksız oruç tutmak cezası vardır.²²⁷ Oruç ibadeti, İslâm'ın beş temel şartından biri olup bu ibadeti yerine getirmekte zorlanan kimselere, oruç konusunda anlatılığ üzere, bir dizi kolaylık ve ruhsat getirilmiştir. Ayrıca, kasten oruç tutmayan, başladığı orucu iradesi dışında veya haklı görülebilir bir sebeple bozan kimsenin de bu orucunu kaza etmesi imkânı vardır.

Kasten bozduğu bir günlük ramazan orucu yerine, ceza olarak iki ay ardı arda oruç tutmaktır Bu cezayı, yaşlılık, zayıflık ve hastalık dolayı yerine getirmeyen kimse, altmış fakiri sabah ve akşam olarak doyurmak/yedirmek veya yemek parasını fakirin eline vermekle de ödeyebilir.

Oruç bozmanın kefâreti, imkânı varsa bir köle azat etmek, buna gücü yetmiyorsa ara vermeden iki ay süreyle oruç tutmak, eğer buna da gücü yetmiyorsa altmış fakiri sabahlı akşamlı doyurmaktır.²²⁸ Bu ruhsat ve imkânlardan sonra, başladığı Ramazan orucunu hiçbir makul ve haklı görülebilir sebep yokken, bilerek ve isteyerek bozan kimsenin durumu ağır bir kusur ve suç kabul edilmiş ve böyle kimselere, bu hatalı davranışlarından dolayı Allah'tan af dileyebilmeleri için, biri yine oruç cinsinden olmak üzere üç tür ibadet kefâret olarak öngörülmüştür.²²⁹

Oruç bozma Kefâreti ile ilgili Kur'ân-ı Kerimde herhangi bir delil bulunmamaktadır. Orucu bozma kefâretinin delili ise Hz. Peygamber (a.s)'den gelen şu hadisi şeriftir: Ebu Hureyre (r.a)'nın rivâyetine göre: "Resulullah (s.a)'e bir adam geldi ve: "Ey Allah'ın Resülü, helak oldum" dedi. Hz. Peygamber (s.a) 'de;

"Seni helak eden şey nedir?" diye sorunca:

"Oruçlu iken hanımım ile ilişkide bulundum" dedi.

Bunun üzerine Resulullah ile aralarında şu konuşma geçti:

"Azat edecek bir köle bulabilir misin?" dedi.

"Hayır!"

"Peş peşe iki ay oruç tutabilir misin?"

²²⁷ Dikmen, a.g.e., s. 446.

²²⁸ Ebû Muhammed, a.g.e., s. 481.

²²⁹ Bardakoğlu, **İslâm ve Toplum İlmihali**, T.D.V. Yay., C. II, s. 14; Dikmen, a.g.e., s. 447.

“Hayır!”

“*Altmış fakiri doyurabilir misin?*”

“Hayır!”

“*Öyleyse otur!*” dedi. Biz bu durum üzere beklerken Hz. Peygamber (a.s)’e

bir sepet hurma getirildi.

Hz. Peygamber bunları o adama vererek yoksullara dağıtmasını bildirdi.

Adam:

“Benden fakirine mi? Allah’a yemin ederim ki, Medine’nin şu sınırları arasında benden fakiri yok!” cevabını verdi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber dişleri görününceye kadar gülümsedi ve şöyle buyurdu:“Git bunları ailene yedir.”²³⁰

Bu hadis-i şerife göre orucun kefâreti üçtür: Köle azat etmek, oruç tutmak, yemek yedirmektir. Sıra bakımından zihar kefâreti ile yanlışlıkla adam öldürmenin kefâretine benzer. Bir kimse köle azat edecek imkânı bulamazsa peş peşe iki ay oruç tutar. Eğer peş peşe iki ay oruç tutmaktan aciz ise o takdirde altmış yoksulu doyuracaktır. Hadis farklı rivâyetlerle rivâyet edilmiştir. Rivâyetlerde ziyade ve noksanlıklar olsa da, hadisten çıkarılacak hüküm aynıdır. Hepsi de ramazanda kasten oruç bozana kefâret gerektiğini ifade etmektedir.²³¹

Ramazan orucunu bilerek ve isteyerek cinsel ilişkiyle bozan kimseye kefâretin gerektiği hususunda ihtilaf yoktur.²³² Kefâret, ramazanın hürmetini ihlal ettiğinden, özellikle ramazan orucunu bilerek kasten mubah bir özür olmaksızın bozmakla kefâret gerekir.²³³

İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre unutarak veya tehdit edilerek orucunu bozan kimseye kefâret gerekmez. Aynı şekilde, öpmeden ötürü veya hayızlı ve nifaslı kadınlara,

²³⁰ Buhari, *Savm*, 31; Müslim, *Siyam*, 14, (1111); Ebû Dâvûd, *Savm*, 38, (2393); İbn Mâce, *Siyam*, 14, (1671).

²³¹ Canan, a.g.e., C. IX, s. 529.

²³² İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 50.

²³³ Kâsânî, a.g.e., C. II, s. 157.

delilere ve baygınlarla da kefâret gerekmez. Çünkü bunların oruçları kendi iradeleriyle bozulmamıştır. Hastalara, yolculara, şiddetli açlık ve susuzlukla karşılaşanlara, hamile kadınlara özürlerinden dolayı kefâret gerekmez. Dinden çıkmış kimseye de kefâret vacib değildir.²³⁴ Ramazanda cinsel ilişkide bulunmanın kefâreti gerektirdiği Ramazan ayının dışındaki oruçları bozmada kefâretin gerekmediği hususunda mezheblerin ittifakı vardır.²³⁵

Yukarıdaki hadislerde de görüldüğü üzere, kasten ramazan orucunu bozmanın kefâreti üç şekilde yerine getirilebilir:

- a) Bir köle azat etmek
- b) İki ay peş peşe oruç tutmak
- c) Altmış fakire sabah-akşam yemek yedirmektir.

Tertip bakımından zihar kefâreti ile yanlışlıkla adam öldürmenin kefâreti gibidir. Bu görüş cumhurun görüş olup Mâlikîlere göre Kefâret üç çeşidinde de muhayyer olmak üzere vacibdir.²³⁶

Cumhura göre bu sırayı takip etmek şarttır. Yani orucunu bozan kimse imkânı varsa bir köle azad edecek, buna gücü yetmiyorsa iki ay aralıksız oruç tutacak, buna da gücü yetmiyorsa, altmış fakire sabah-akşam yemeklerini yedirecektir. Ancak imam Malik'ten diğer iki Kefâretten ziyade yoksulları doyurmanın müstehap olduğunu söylediği de rivâyet olunmuştur. Bu da şu görüşüne dayanmaktadır: Hadiste “ya” diye tercüme ettiğimiz “ev” kelimesi her ne kadar hadisi rivâyet eden sahabenin ifadesi ise de Arap dilindeki muhayyerlik anlamını vermektedir. Zira ashap olayları bizzat görüp dinledikleri için durum ve ifadelerden daha iyi anlarlardı.²³⁷ Hanefilerin dışındaki İslâm âlimlerine göre orucu bozma kefâretinde azat edilecek kölenin mümin olması şarttır. Hanefilerde ise bu kölenin mümin olması gerekmez. Hanefiler ile Cumhurun bu görüş ayrılığının sebebi, İslâm hukuk usulünün bir konusu olan mutlak lafzın mukayyed lafza hamledilip hamledilmeyeceği meselesidir.²³⁸

²³⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 1738.

²³⁵ Kâsânî, a.g.e., C. II, s. 163.

²³⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 1739.

²³⁷ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 54-55.

²³⁸ İbn Rüşd, a.g.e., C. I, s. 300.

Hanefilerin bu konudaki görüşleri daha isabetli görülmektedir.

Çağımızda kölelik diye bir statü olmadığından, köle azat etmekle ilgili hükümler üzerinde durmada bir fayda olmayacağı kanaatindeyiz. Köle azadı hürriyete açılan kapıların en genişidir. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki, İslâm kölesiz bir toplumu amaçlamış bu sebepten dolayı da hemen hemen her türlü suçun cezası olarak köle azat etmeyi ilk sıraya yerleştirmiştir.²³⁹ Köleliğin kalktığı günümüzde oruç Kefâretinde ilk sırayı iki ay peş peşe oruç tutmak, ikinci sırayı da altmış fakiri doyurmak alır. Oruç kefâretinin iki ay oruç tutmak şeklinde yerine getirilmesi halinde orucun ara vermeksizin peş peşe tutulması gerekir.²⁴⁰ Bir kimse kefâret orucunu yerine getirirken unutsa, özrü olsa, sayıyı karıştırsa kefârete yeniden başlamaz. Hayız özrü dışında her hangi bir özür sebebiyle de olsa orucunu bozan kimse, Hanefilere göre oruca yeniden başlamalıdır.

Şafilere göre son günde de olsa hastalık, yolculuk, emzirme ve niyet etmeyi unutmaya gibi bir özür sebebiyle de olsa, bir gün orucunu bozan kimsenin; kefâret orucuna yeniden başlaması gerekir. Ancak hayız, nifaz, delilik ve uzun süre bayılmak gibi özürler oruca zarar vermez, çünkü bunların hepsi kaçınılmaz durumlardır.

Hanbelîlere göre hastalık ve hayız sebebiyle orucun bozulması kefâret orucunun peş peşe yapma hükmüne zarar vermez.²⁴¹ Oruca güç yetmediği zaman altmış fakiri doyurmak gerekir. Cumhura göre, her gün bir fakiri Hz. Peygamber'in (a.s) müddü ile bir müddü buğday yahut yarım sa' hurma veya arpa ile doyurmak gerekir. Hanefilere göre iki müddük yiyecek maddesi vermek gerekir yahut sabah ve akşam doyuracak şekilde yemek yedirmek yahut iki sabah yemeği yahut iki akşam yemeği yahut bir sahur ve bir akşam yemeği vermek gerekir. İki müddü ya da yarım sa' veya buğday yada buğday unu olmalı, yahut her bir fakire bir sa' hurma veya bir sa' arpa ya da bir sa' kuru üzüm veya Hanefilerde olduğu gibi yarım sa' buğdayın kıymetini ya da maksadın hâsıl olması için değişik zamanlarda da olsa hakkında delil bulunmayan yiyecek maddelerinden bir sa'ın değerini vermek gerekir.²⁴²

²³⁹ Akyüz, a.g.e. C. IV, s. 405.

²⁴⁰ Buhari, **Savm**, 31; Müslim, **Siyam**, 14, (1111); Ebû Dâvûd, **Savm**, 38, (2393); İbn Mâce, **Siyam**, 14, (1671).

²⁴¹ Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. III, s. 1741.

²⁴² Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. III, s. 1741; Akyüz, a.g.e., C. IV, s. 410.

b. Oruç Bozmada Hem Kazayı Hem Kefâreti Gerektiren Durumlar

Bir kimse kasten, iki yoldan birine cimâ ederse hem kaza hem kefâret lazım gelir. Bu durumda her iki uzvundan da meninin gelmesi şart değildir. Kendisine cimâ edilen kadın, buna razı olmuşsa, ona da hem kaza hem kefâret gerektirir. Ancak cimâ zoraki yapılmışsa, kadına kefâret lazım gelmez. Yalnız kaza etmesi gerekir.²⁴³

Eğer bir kadın kendisini küçük çocuk veya akıl hastası ile cinsel temasta bulunmak için teslim etse, yine kendisine kefâret gerekir.²⁴⁴ Aynı şartlar altında gıda veya tedavi amacıyla kullanılması adet olan bir şeyi yiyen veya içene de kaza ve kefâret gerekir.²⁴⁵ Hukuken, bir özür olmaksızın gıda veya gıda özelliği taşıyan her türlü maddeyi bilerek almaktır. Meselâ; bilerek yemek, içmek, ilâç almak, sigara içmek, afyon, haşhaş ve benzeri uyuşturucu maddeleri almak hem kaza hem kefâret gerektirir. Çünkü bunlarda şehvet olduğu açıktır. Yemek, mutat olarak yenilecek olan her şeyi kapsamına alır.

Ekmek, çiğ veya pişmiş et çeşitleri, yağ, peynir, süt, meyveler, sebzeler, meyve suları, buğday, su, kar, buz, dolu, karpuz, kavun, yağ olup temiz bulunan karpuz kabuğu, üzüm tanesi, taze üzüm yaprağı, yenilmesi mutat olan diğer yapraklar, bitkiler, herhangi bir ilâç, yenilmesi mutat olan toprak veya çamur ve benzeri ağız dışından içeri alınan maddeler yiyecek kapsamına girer. Bunların ağza alınıp çiğnenmesi, tadının boğaza gitmesi ve yutulması orucu bozar, hem kaza ve hem kefâret gerekir. Tütün, nargile, enfiye ve emilen bir pastilin veya şekerin boğaza giden tadı da içkiler grubuna girmektedir.²⁴⁶

Ramazan ayın dışındaki orucun bozulması kefâret sebebi değildir. Aynı senenin ramazan ayında birden çok günde kefâret gerektirecek şekilde orucunu bozan bir insan her gün için kefâret mi gerekecek yoksa hepsi için bir kefâretin yeterli mi olacağı tartışmalı bir konudur. Daha doğru kabul edilen görüşe göre, kefâret gerektirecek şekilde oruç tekrar bozulmuşsa bu durumda bir kefâret yeterlidir.²⁴⁷ Orucu bozup hem kaza hem kefâret gerekli kılan hususlara ilişkin olarak mezheplerin farklı görüşleri şöyle özetlenebilir: Hanefilere göre; kaza ve kefâreti gerektiren durumları iki grupta toplayabiliriz.

²⁴³ Heyet, **Fetâvâ-i Hindiyye**, C. II, s. 40.

²⁴⁴ Hamdi Döndüren, **Delileriyle İslâm İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul, 1997, s. 557.

²⁴⁵ Rahmi Yaran, **İslâm İlmihali**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 485.

²⁴⁶ Heyet, **Fetâvâ-i Hindiyye**, C. II, s. 40-42; Zihni, a.g.e, s. 601-604; Lütfi Şentürk, **T.D.V. İslâm İlmihali**, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1998, s. 258-261.

²⁴⁷ Yaran, **İslâm İlmihali**, M.Ü. Yay., s. 485.

1. Oruçlu kimsenin Şerîf bir özür olmaksızın gıda ve gıda özelliği taşıyan her türlü maddeyi bilerek almak, meselâ; bilerek içmek, yemek, ilaç almak, sigara içmek, uyuşturucu maddeleri almak gibi. Kişinin tabiatının meylettği ve iştahının çektiği şeyler bunlardandır.²⁴⁸ Buna göre kişinin buğday, susam, üzüm yaprağı, kavun karpuz kabuğu, tuz yemesiyle orucu bozulur ve Kefâret de kendisine vacib olur. Ancak bu maddeler ağızda çiğnenip yutulmadan dışarı atılırsa bununla oruç bozulmaz. Yaptığı bu davranışının orucunu bozduğunu zannederek kasten yemek içmek de kefâreti gerektirir. Ancak bu konuda fakih bir kişi fetva verip yemek yemiş ise bu durumda sadece kaza gerekir.²⁴⁹

2. Cinsel arzuyu tam olarak tatmin etmektir. Bu da ön veya arka uzuvlardan istekle cinsel temasta bulunmak suretiyle olur. Bu ilişkide boşalma olmasa da temasın gerçekleşmesi ile cinsel ilişkide bulunan da, kendisiyle temas edilen de kefâretle yükümlü olur. Ancak temas edilenin yaşayan ve şehvet duyulabilecek yaşta bir insan olması şarttır.²⁵⁰ Kefâretin vacib olması için bu iki halin de şu şartlarda meydana gelmiş olması gerekir.

2.1. Kişinin geceden oruca niyetlenmiş olması. Hanefilere göre; kişi geceden oruç tutmaya niyetlenmeden sabahlar zevalden önce niyet edip bundan sonra cinsel ilişkiye girerse bu kişiye Kefâret gerekmez. Ebu Yusuf'a göre gerekir.

2.2. Bu iki halden önce hastalık, yolculuk ve kadınların özel halleri gibi orucu bozmayı mubah kılan durumlardan birinin ortaya çıkmaması gerekir. Çünkü kefâret tutulması mecburi olan gündeki orucun bozulmasıyla vacib olur. Ancak yolculuktan önce orucunu bozan kimseye kefâret düşmez. Diğer bir görüşe göre ise, orucu kasıtlı olarak bozduktan sonra da oruç tutmamayı mubah kılacak bir durum ortaya çıkarsa kefâret düşer. Meselâ, orucunu bozduktan sonra adet gören bir kadından kefâret düşer.²⁵¹

2.3. Bunu kendi isteği ile mecbur kalmadan yapmış olması gerekir. Hanefilere göre kadın isteyerek cinsel ilişkiye girmiş ise ona da kefâret gerekir. Bu durumlardan birini bilerek yapması gerekir. Unutularak bozulan oruçtan dolayı kefâret gerekmez.²⁵²

²⁴⁸ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 797.

²⁴⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 1709; Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyye*, C. II, s. 41.

²⁵⁰ Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyye*, C. II, s. 41.

²⁵¹ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 797-798; Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyye*, C. II, s. 42.

²⁵² Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyye*, C. II, s. 40-42; İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 52.

Şaffîlere göre; kefâreti gerektiren durum, sadece kişinin bilerek cinsel ilişkide bulunmasıdır. Bunun da bir takım şartları vardır. Bu şartları şöyle sıralayabiliriz;

1. Geceden oruca niyetlenmiş olmak: Şayet kişi geceden oruç tutma niyetinden uzaklaşmış ise orucu sahih değildir. Ancak gün boyunca yiyip içmemesi gerekir.

2. Oruçlu kişinin cinsel ilişkiyi kasıtlı yapması: Şayet unutarak bunu yaparsa orucu bozulmaz. Böylece kendisine kaza ve Kefâret de gerekmez.

3. Kendi isteğiyle yapmak: Cinsel ilişkiye zorlanan kimsenin orucu batıl olmaz.

4. Oruçluyken cinsel ilişkide bile bile bulunmak: Bunun haram olduğunu bilmeden yapan kimseye kefâret gerekmez. Meselâ; İslâm'a yeni girmiş (İslâm'dan bilgisi yok) bir kişi oruçluyken cinsel ilişkide bulunursa orucu bâtil olmaz.

5. Cinsî münasebetin ramazan orucunda yapılmış olması; Ramazanın dışındaki nafil, adak, kaza ve kefâret oruçlarından ötürü kefâret gerekmez.

6. Orucu sadece cinsî münasebetle bozmak; Bir kimse önce yemek yiyip sonra cinsel ilişkide bulunursa kendisine kefâret gerekmez.

7. Oruçlu kişinin bu cinsî münasebet sebebiyle günahkar olacak olması; Mükellef ve akıllı biri olmalı: Meselâ; Çocuğa, yolcuya ve hasta olan kimseye cinsî ilişkiden dolayı kefâret gerekmez. Çünkü bunların oruçlarını bozma ruhsatı vardır.

8. Ayrıca unutarak cinsî münasebette bulunan kimseye de kefâret gerekmez. Kaza etmesi gerekse bile kendisine kefâret gerekmez.

9. Cinsel ilişkiden sonra ve gün batımından önce oruçluya delilik isabet etmemiş olmalıdır. Bu süre içinde delilik isabet ederse kefâret gerekmez.

10. İlişkinin erkeğe nispet edilmiş olması: Şayet erkek kadının tahriki ile boşalmış ise veya ilişkiye sebep olan kadın ise erkeğe kefâret gerekmez. Meselâ: Uyuyan erkeğin üstüne hanımı çıkar ve cinsel ilişkide bulunursa, erkeğe kefâret gelmez.

11. Yanlış olmamalıdır. Fecrin henüz doğmadığını sanarak cinsel ilişkide bulunur da sonra fecrin doğduğu açığa çıkarsa kendisine kefâret değil, kaza gerekir.

12. Cinsel ilişkide erkeklik organının sünnet yerinin organı kesik olanda ise bu miktar kadarının kadının organında kaybolmuş olması; azami bu şartlardaki ilişkiden dolayı Kefâret gerekir.

13. Cinsel ilişkide meni akmasa bile ön veya arka organlardan yapılmış olmalıdır. Bu organlardan başka taraflarla yapılan cinsel ilişkiden kefâret gerekmez.

14. Oruçlu iken ilişkide bulunan kişinin fail olması gerekir: İlişkiye maruz kalan kadına kefâret gerekmez sadece kaza gerekir. İmam Şafî' den gelen diğer bir görüşe göre, kefâret gerekir.²⁵³

Sahih olan görüşe göre, yukarıdaki şartların gerçekleşmesi durumunda oruç bozulur, kefâretiyle birlikte kazası da gerekir. Şafîlilerin diğer bir görüşe göre, kefâret olunca kaza gerekmez.²⁵⁴

Hanbelîlere göre; iki şey hem kaza hem kefâret gerektirir.

15. Ramazanda oruçluyken cinsel temasta bulunan kişiye hem kaza hem kefâret gerekir. kefâreti gerektiren cinsel ilişkinin kadına yapılması şart değildir. Bu erkek, ölü veya diri, akılı veya akılsız veya bir hayvan da olsa hüküm aynıdır. Kişi cinsel ilişkiyle, kasıtlı veya kasıtsız, unutarak veya unutmuyarak, hataen, bilmeyerek, zorlanarak, yanılarak, dahi olsa, orucunu bozmuş ise kefâretin hükmü aynıdır. Meselâ: fecrin henüz doğmadığını zannederek cinsel ilişkide bulunur ve sonra anlar ki fecir doğmuş, bu kişiye hem kaza hem de kefâret vacib olur. Hanbelîlere göre bu konudaki delil ise, Hz. Peygamber (s.a) in hadisi; ramazanda cinsel ilişkide bulunan kişiye hem kaza hem kefâreti emretmiş olmasıdır. Çünkü hadiste geçen ifadeler mutlaklıdır.²⁵⁵

2. İki kadının, çıplak halde birbirlerine sarılması ve okşaması sonucunda menisi akarsa, kaza ve kefâret gerekir. Oruçlu bir kişi sıhhatliyen cinsel ilişkide bulunursa ve sonra hastalanırsa kefâretten kurtulmaz. Aynı şekilde mukim iken cinsel ilişkide bulunursa, sonra sefere çıkarsa hüküm aynıdır. Hangi durumda olursa olsun kişinin

²⁵³ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 797-800; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ala bin Ahmed bin Said el-Endulusi, **el-Muhallâ bi'l-Asâr**, C. IV, Daru'l-Fikr, Beyrut, s. 322.

²⁵⁴ İbn Kudame, a.g.e., C. III, s. 54.

²⁵⁵ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 800; İbn Hazm, a.g.e., C. IV, s. 313; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. III, s. 1727.

ramazanda cinsel ilişkiye girmesiyle kendisine kefâret vacib olur.²⁵⁶ Mâlikîlere göre; ramazan ayında sadece, cinsel ilişkide bulunmakla orucun bozulması sebep değil; orucu bozan her şey kaza ve kefâret gerektirir. Kendine özgü bazı şartlar vardır. Bu şartları şöyle sıralamak mümkündür.²⁵⁷

1. İster fâil olsun, ister meful olsun, gusül gerekli kılan ve baliğ kimsenin orucunu bozan cinsel ilişkidir. Bir kimse cinsel ilişkiye, müsait olmayan küçük birisiyle girerse, meni akmadığı sürece orucu bozulmaz. İlişkisiz meni, akarsa sadece kefâret gerekir. Ancak, bakmakla veya düşünmekle meni akarsa, kendisine iki şartla vacib olur.

2. Bakma ve düşünme hali devam etme. Meselâ; bir kişi, bir kadına bakar uzun sürmeyip gözün başka tarafa çevirirse, meni akmış bile olsa kefâret gerekmez.

3. Bakmayı devam ettiriyorsa ve meninin akması itiyad haline gelmiş olmalıdır. Bu durumun kefâreti gerektirip gerektirmeyeceği hususunda iki görüş vardır: Birincisi; Yalnızca bakmakla veya düşünmekle alışagelmış lezzette meni akarsa, sadece kaza gerekir. kefâret gerekmez. İkincisi; ise bu durumda sadece menî akarsa kaza gerekir.²⁵⁸ Kasten kusmak. Bir kişi sebepsiz kusarsa, böyle yapan kişiye hem kaza hem kefâret vacib olur.

Kasıtlı, su veya diğer sıvalardan veya gıda maddeleri gibi ağızdan alınıp boğaza ulaşan her şey de orucu bozup kefâreti, vacib kılar. Meselâ, ağız yoluyla mideye ulaşan çakıl taşları, madeni paralar, demir parçası gibi. Bu hüküm cinsel ilişkide bulunmaya ve boşalmaya kıyas edilerek verilmiştir. Unutarak oruç bozmakla yahut ağzın dışında burun, kulak ve deri deliklerden mideye ulaşan maddelerden dolayı kefâret gerekmez. Çünkü Kefâretin illeti, ramazanın hürmetinin ihlalidir.²⁵⁹ Oruç tutmamak niyetiyle sabahlamak; -sahih olan görüşe göre, bundan sonra oruca niyet edilse bile- kefâret gerekir. Gündüz oruç niyetini iptal etmekle de kefâret gerekir.²⁶⁰

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi kefâret ancak şu yedi şartın bulunması ile gerekli olur.

²⁵⁶ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 801; İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 52.

²⁵⁷ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 801.

²⁵⁸ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 800-801; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. III, s. 1715.

²⁵⁹ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 802; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. III, s. 1715.

²⁶⁰ Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. III, s. 1716.

1. Ramazan orucunun edasında olması; adak, ramazan orucun kazası, kefâret veya nafîle oruç gibi ramazan dışındaki oruçları bozmaktan dolayı kefâret gerekmez.²⁶¹

2. Ramazan orucun kasten bozulmuş olması; unutarak, yanılarak, hataen veya yolculuk gibi bir sebeple orucu bozmak kefâreti gerektirmez. Bu durumda kişiye sadece kaza gerekir.

3. Orucun serbest irade ile bozulmuş olması; zorlama veya baskı yapılırsa kefâret gerekmez. Sadece kaza gerekir.

4. Ramazanda oruç açmanın haram olduğunu bilmek; bunu bilmeyen kimseye kefâret vacib değildir. Meselâ; İslâm'a yeni girmiş kimse ramazan orucunda cinsel ilişkide bulunmanın orucu bozduğunu bilmiyorsa bundan dolayı kefâret gerekmez.²⁶²

5. Ramazan ayının hürmetine aldırmandan ihlal etmek; Bu, unutarak ya da tehdit edilerek oruç bozma durumlarında olduğu gibi, var olan bir şeye dayanan tevildir. Bu durumdan sonra orucunun bozulduğunu ve orucuna devam etmenin farz olmadığını zannederek yiyip içen kişiye kefâret gerekmez. Ancak uzak bir ihtimale dayalı olarak yorumda bulunan kimse, olmayan bir duruma dayandığından kendisine kefâret gerekir. Meselâ: Adet gören kadın, bu günlerde geceden oruç tutmamaya niyet etse de daha sonra kadın adet göremese kendisine kefâret gerekir.

6. Mideye ulaşan maddelerin ağız yoluyla alınmış olması: Kulak ve gözlerden içeriye giren şeylerden dolayı kazayı gerektirseler bile kefâret gerekmez.

7. Giren şeylerin mideye ulaşması: bir kimsenin boğazına bir şey kaçsa ve onu hemen geri çıkarsa yine kefâret gerekmez.²⁶³

Şafiî, Malikî ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre kazaya kalan ramazan orucunun kazası diğer ramazan gelinceye kadar tutulmaz ise kazası ile birlikte kefâret ödemesi gerekir.²⁶⁴

²⁶¹ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 802.

²⁶² Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 803.

²⁶³ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 53; Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 802-803.

²⁶⁴ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 46.

2. Hac Kefâreti

Hac, İslâm'ın beş temel şartından biri olup belirli şartlar taşıyan Müslümanlar tarafından hayat boyu bir defa yerine getirilmesi gereken önemli bir ibadettir. Hac, dünyadaki çeşitli bölgelerde ve kıtalarda yaşayan Müslümanları bir araya getirir. Hac mevsiminde her sene dünyanın çeşitli yerlerinden Müslümanlar beyaz kıyafetler içinde Mekke'ye gelirler ve her biri kendince büyük bir manevi haz yaşar. Her ibadette olduğu gibi, hac ibadetinde de belli kurallar vardır. İbadetlerle ilgili bu kurallar yerine getirmemesi veya ihlal edilmesi, ibadetin bozulmasına ya da eksik kalmasına sebep olur. İbadetlerde ortaya çıkan eksik ve kusurları telafi etmek için bir takım tedbirler de alınmıştır. Hac ibadetini yerine getirirken, haccın vaciblerinden birini terk etmek ya da ihram yasaklarından birini ihlal etmekten dolayı kefâret gerekli görülmüştür. Hac konusundakik kefâretlerle ilgili detaylara geçmeden önce hac ve ihram kavramlarına kısaca bakalım.

a. Tanımı ve Haccın Vacibleri

Tanımı: Hac, sözlükte mutlak kast etmek, yönelmek ve yürüyüş demektir.²⁶⁵ Dini ıstılahta ise, belli zamanda, belli yerde, belli amelleri, belli şekilde ifa etmektir.²⁶⁶ Belli fiilleri yerine getirmek için Kâbe'ye varmayı kastetmektir. Belli bir zaman diliminde, belli bir fiili yerine getirmek gayesiyle belli bir yeri ziyaret etmek için azmetmek de denebilir. Belli yerden kasıt Kâbe ve Arafat'tır. Belli zaman ise hac aylarıdır ki, bunlar; Şevval, Zilkade, Zilhicce'nin ilk on günüdür. Beli bir fiil kasti ihramdır²⁶⁷

İhram ıstılah anlamda hac ve umre'ye girmeye niyet etmektir.²⁶⁸

Umre, sözlükte ziyaret manasına gelir. Dini ıstılah ise; Kâbe-i Muazzamayı tavaf ve Safa ve Merve denilen iki yer arasında sa'y etmekten ibarettir.²⁶⁹

İslâm Âlimlerin çoğuna göre ihram, haccın rükünlerinden bir rükündür. Hanefilere göre ise, haccın rükünleri iki tane olup; bunlar da Arafat'ta vakfe ve ziyaret tavafidir. Bir kimse hacca veya umreye niyet eder bu niyetini, ihram amellerinden bir fiil veya söz ile birleştirir ise ihrama girmiş olur. Bu da hacca veya umreye ya da her ikisine

²⁶⁵ İbn Manzûr, a.g.e., C. II, s. 226; Debbağoğlu, a.g.e., s. 175.

²⁶⁶ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 903; Mevsilî, a.g.e., C. I, s. 283.

²⁶⁷ Cezîrî, a.g.e., C. I, s. 631; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2164.

²⁶⁸ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 914.

²⁶⁹ Bilmen, *İlmihali*, s. 347.

birden niyet edip telbiye getirmekle olur.²⁷⁰ Hac kurallarına uymama kefâreti, haccın vaciblerinden birisini terk etmek ya da ihram yasaklarından birini çiğnemekten dolayı gereken kefârettir.

Yerine getirilmemesi halinde kurban kesmeyi gerektiren hac ve umreye ait gerekli hükümler ve vacibler İslâm mezhepleri arasında ihtilâflıdır.²⁷¹ Haccın vaciblerini bu şekilde ele almak mümkündür.

1. İhrama Girmek: İslâm Âlimlerin çoğunluğuna göre, ihram haccın rükünlerindedir. Belirlenmiş mîkat²⁷² yerlerinde ihrama girmek, Hanefîlere göre vacib, Şafîîlere ve Hanbelîlere göre rükündür. Hac ibadetine başlamak isteyen her kişinin mîkatta ihrama girmesi vacibdir.²⁷³ Mîkata girmeden önce de ihram giyilebilir.

2. Kudüm Tavafı: Bu tavaf, Arafat'ta vakfeden önce Mekke'ye giren hacılar için İslâm Âlimlerin çoğuna göre sünnettir. Mekkeliler için kudüm tavafı yoktur.²⁷⁴ Mâlikîlere göre, Mekke'li de olsa, ihrama giren her kişiye vacibdir. Kudüm tavafını terk eden kişinin fidye vermesi gerekir.²⁷⁵

3. Sa'y: Sa'y, Safa ile Merve arasındaki yürüyüştür. İmam Ahmed, İmam Malik ve Şafîî'ye göre, Sa'y vacibdir. Kişi sayı yetiştiremez ise ertesi sene hacca gelmesi gerekir. Hanefîlere göre ise haccın sünnetlerinden bir sünnettir.²⁷⁶ Terk edilmesinden dolayı hac batıl olmaz, sadece fidye gerekir.²⁷⁷

4. Arafat'ta Vakfe: Arafat'ta vakfeye, İslâm hukukçuları haccın rükünlerinden biri olduğu konusundan mütteliklerdir. Bunu yerine getirmeyen kimse gelecek yıl haccı kaza etmek zorundadır. İslâm hukukçularının çoğuna göre bunun için bir kurban kesmesi de gerekir.²⁷⁸ Vakfenin yeri bütün Arafat'tır. Zamanı; İslâm hukukçularının çoğuna göre, arife günü zeval vaktinden, kurban bayramının birinci günü ikinci fecrin doğuşuna kadarki

²⁷⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2181.

²⁷¹ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2180.

²⁷² Mîkat: Haca giden kişinin ihrama gireceği yer ve zaman demektir.

²⁷³ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 914-916.

²⁷⁴ Mevsilî, a.g.e., C. I, s. 300.

²⁷⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2234.

²⁷⁶ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 289.

²⁷⁷ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 939.

²⁷⁸ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 192; Mevsilî, a.g.e., C. I, s. 310.

zamandır. Mâlikîler ise, vakfe vaktinin arife günü fecrin doğuşundan batışına kadar olduğunu söyler.²⁷⁹

5. Müzdelife’de Vakfe: Müzdelife Arafat ile Mina arasında bulunan genişçe bir yerdir. Cem ve Meş’ari Haram adlarıyla da anılır. Müzdelife vakfesinde bulunmak mezheplerin ittifakı ile vacibdir. Ancak vakfe zamanı hususunda sabit değildir. Şafiîlere göre gecenin ikinci yarısından sonra olmak şartıyla, burada bir an durmak vacibdir. Hanefilere göre bu vakit, şafak ile güneşin doğduğu an arasındaki zaman birimidir. Hanbelîlere göre, burada geceleme vacibdir. Mâlikîlere göre ise, gecenin herhangi bir anı olabilir.²⁸⁰

6. Mina’da Geceleme: Üç gece veya onbir ile onikinci gece Mina’da geceleme İslâm hukukçularının ittifakıyla vacibdir.²⁸¹ Hanefiler ise, geceleme sünnet saymışlardır.²⁸² Kurban bayramı günü akabe cemresi, teşrik günlerinde üç cemre atılır. Şafiî ve Hanbelîlere göre, akabe cemresinin vakti, kurban bayramı gece yarısından sonra girer. Hanefî ve Mâlikîlere göre ise bu cemrenin vakti bayram günü güneş doğduktan sonra girer ve dördüncü gün öğleden sonra biter.²⁸³

7. Saçları Tıraş etmek veya Kısaltmak: Saçları tıraş etmek, kısaltmak, İslâm hukukçularının çoğuna göre vacibdir. Şafiîlere göre ise hac ve umrenin rükünlerinden bir rükündür.²⁸⁴

Hacda saçları tıraş etme veya kısaltma zamanı, bayramın ilk günü fecr-i sâdıktan sonra, ömrün sonuna kadar devam eden bir süredir. Hanefî ve Mâlikîlere göre bayramın üçüncü günü güneş batıncaya kadarki süre içinde yapılması vacibdir. Şafiî, Hanbelî, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed’e göre ilk üç günde yapılması vacib değil, sünnettir. Ceza gerekmez.²⁸⁵

8. Veda Tavafı: Veda tavafı Mekkeli olmayan ve Mekkeli hükmüne sayılmayan, farklı bölgelerden gelmiş hacıların ve Mekke’den ayrılmadan önce yapması gereken son

²⁷⁹ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 944-948; Zuhaylî, **el-Fıkhü’l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. III, s. 2236.

²⁸⁰ Cezîrî, a.g.e., C. I, s. 955; Yaran, **İslâm İlmihali**, M.Ü. Yay., s. 551.

²⁸¹ İbn Rüşd, a.g.e., C. II, s. 198.

²⁸² Sabık, a.g.e., C. II, s. 166.

²⁸³ Zuhaylî, **el-Fıkhü’l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. III, s. 2245.

²⁸⁴ Zuhaylî, **el-Fıkhü’l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. III, s. 2267.

²⁸⁵ İrfan Yücel, **T.D.V. İman ve İbadetler İlmihali**, C. I, İslâm Araştırmalar Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 542.

tavaftır. İslâm hukukçularının çoğuna göre haccın vaciblerindedir ve terk edilmesi durumunda kurban kesmeyi gerektirir. Mâlikîlere göre ise, Mekkeli de olsa Mekke'den çıkmak isteyen her kes için menduptur.²⁸⁶

b. Hac Kurallarına Uymama Kefâreti

İhramlı iken Harem bölgesinde yapılması yasak olan şeylerin yapılmasına **cinâyet** denir. Hac kurallarına uymayanlara Kefâretin gerektiği Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Konu ile lakalı olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Hac ile umreyi de Allah için tamam yapın. Bundan men edilirsenez size hedy kurbanından kolayınıza gelen vacib olur. Ve hedy kurbanı yerine varıncaya (Mina'ya) kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olur veya başından eziyeti bulunup tıraş olursa, ona oruç veya sadaka yahut kurbandan ibaret bir fidye lazım gelir (yani ya üç gün oruç tutar, altı fakire birer fitre miktarı sadaka verir yahut bir kurban keser). Düşmandan emin olduğunuz vakitte, her kim hacca kadar umre ile sevap kazanmak isterse ona da kolayına gelen hedy kurbanı vacib olur. Kesecek kurban bulamazsa hac günlerinde üç, (yurduna) döndüğü vakit de yedi gün oruç tutar ki, tam on gün eder. Bu hüküm, ailesi Mescid-i Haram 'da oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah'ın azabı çok şiddetlidir.”²⁸⁷ Aynı surede, bir başka âyetinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:“Hac bilinen aylardadır. Kim o aylarda (ihrama girerek) hacı (kendisine) gerekli kılsa bilsin ki, hacda kadına yaklaşmak, günaha sapmak, kavga etmek yoktur. Siz ne iyilik ederseniz Allah onu bilir. Kendinize azık edinin, şüphe yok ki azığın en iyisi Allah korkusudur. Ey akıl sahipleri! Benden korkun”²⁸⁸

İslâm hukukçuları hac için ihrama girdikten sonra henüz Arafat vakfesini yapmadan cinsel ilişkide bulunmanın hacı bozduğu²⁸⁹ ve cinsel ilişki öncesi sevişme (öpüşme, dokunma)nın kefâreti gerektirdiği konusunda ittifak etmişlerdir.²⁹⁰ Hac boyunca cinsel ilişkinin haram olduğu noktasında ittifak edilmiştir.²⁹¹ Cinsel ilişki ile bozulan hacca

²⁸⁶ Cezîrî, a.g.e., C. I, s. 952-953.

²⁸⁷ el- Bakara, 2/196.

²⁸⁸ el-Bakara, 2/197.

²⁸⁹ Yaran, **İslâm İlmihali**, M.Ü. Yay., s. 559.

²⁹⁰ Cezîrî, a.g.e., C. II, s. 921.

²⁹¹ İbn Rüşd, a.g.e., C. I, s. 240.

öylece devam edilmesi ve nafile de olsa geciktirilmeksizin takip eden yılda da hemen kaza edilmesi gerekir.²⁹²

“Ey inananlar, ihramda iken av öldürmeyin. Sizden kim kasten onu öldürürse, öldürdüğünün dengi olan bir hayvan cezası vardır ki (bu, öldürülene denk olduğuna) içinizden iki adil kişinin karar vereceği, Kâbe'ye varacak bir kurban yahut yoksullara yedirme şeklinde Kefâret; ya da buna denk oruçtur. Ta ki böylece (o insan), yaptığı işin vebalini tatsın. Allah, geçmişi affetmiştir. Kim düşmanlık ederse Allah ondan öç alır. Allah, galiptir, öç alandır.”²⁹³ Bu konu ile ilgili takip eden âyette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “ Hem kendinize, hem de yolculara bir geçimlik olmak üzere deniz avı ve onu yemek, size helal kılındı. İhramda olduğunuz sürece size kara avı yasaklandı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun!”²⁹⁴

Ka'b b. Ucre (r.a) anlatıyor: Peygamber (a.s) Hudeybiye'de bana uğradığında ben tencerenin (çömlek ya da kazanın) altını yakıyordum ve başımdan bitler ard arda yüzüme düşüyordu. Peygamber (a.s) bana: “Başının haşaratı sana eziyet veriyor mu?” dedi. Ben: “Evet” dedim. Bunun üzerine bana:”*Tıraş ol, (bunun için) ya üç gün oruç tut ya altı kişiye yemek yedir ya da bir kurban kes*” dedi. Hadisin ravilerinden Eyyüb: “Bu üç şeyden hangisinin ilk başta geldiğini bilmiyorum” demektedir.²⁹⁵

Hacda kuralara uymama (cinâyet ve cezaları)beş kısımda ele almak mümkündür:

1. Deve Veya Sığır kesmeyi (Bedene) Kurbanını Gerektiren Cinâyetler:

1.1. Arafat'taki vakfeden sonra ve İhramdan çıkmadan önce cinsel ilişkide bulunmak: İslâm Âlimlerin çoğuna göre, bu durumda hac bozulur. Hanefilere göre bu durumda yalnızca koyun kurban etmesi gerekir.²⁹⁶

Şafîilere ve Hanbelîlere göre; ilk ihramdan çıkmadan önce cinsel ilişkiye girmek deve kurban etmeyi gerektirir. Deve bulamazsa bir sığır, sığır bulamazsa yedi koyun kesmesi gerekir.²⁹⁷Mâlikîlere göre; vakfeden önce veya sonra, ifada tavafından ve kurban

²⁹² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2308.

²⁹³ el-Mâide, 5/95.

²⁹⁴ el-Mâide, 5/96.

²⁹⁵ Müslim, *Hac*, 10, (1201);

²⁹⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2318.

²⁹⁷ Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyeye*, C. II, s. 177- 178.

bayramı günü Akabe cemresini atmadan önce cinsî ilişkide bulunmak, sırasıyla deve, sığır, koyun ve keçiden birinin bağışlanmasını gerektirir.²⁹⁸

1.2. Ziyaret tavafını cünüp, hayız veya nifaslı bir şekilde yapmak. Bazı âlimler ise sebebi ve temizlenme imkânı iradi olmayan kadınların hayız ve nifas hallerini cünüplükten ayrı tutup bu durumdaki kadınların ziyaret tavafı yapabileceğini ve bir ceza da gerekmeyeceğini belirtirler. Gurup halinde seyahat edip kafilenin bekleyememesi halinde bu son görüş getirdiği kolaylıktan istifade edilebilir.

Cünüp ve abdestsiz olarak yapılan tavaf, hangi tavaf olursa olsun, abdestli olarak yeniden yapılırsa cezası düşer. Cünüp olarak yapılan tavafın abdestli olarak yeniden yapılması vacib; abdestsiz yapılan tavafın iadesi ise menduptur.²⁹⁹

2. Koyun Veya Keçi Kesmeyi (Bir Dem) Gerektiren Cinâyetler (Suçlar):

Bunlar, hac ve umrenin vacibleriyle ve ihram yasaklarıyla ilgili cinâyetler olmak üzere ikiye ayrılabilir.³⁰⁰

2.1. Hac ve Umrenin Vacibleriyle İlgili Olanlar:

2.1.1. Mîkatı ihramsız geçmek

2.1.2. Sa'yın tamamının veya en az dört şavtını terk etmek yahut özürsüz yürüyerek yapmamak.

2.1.3. Müzdelife vakfesini özürsüz olarak terk etmek.

2.1.4. Şeytan taşlamayı hiç yapmamak veya yarıdan çoğunu atmamak. Yarıdan çoğu atılmışsa, eksik bırakılan her bir taş için sadaka vermek gerekir.

2.1.5. Ziyaret ve umre tavafının son üç şavtını ya da sadece birini yapmamak.

2.1.6. Afakî olanların veda tavafını veya en az dört şavtını yapmaması.

2.1.7. Farz ve vacib tavaflarda (ziyaret, umre ve veda tavaflarında) setr-i avrete uymamak.

²⁹⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2319.

²⁹⁹ Yücel, *İman ve İbadetler İlmihali*, T.D.V. Yay., C. I, s. 542.

³⁰⁰ Yücel, *İman ve İbadetler İlmihali*, T.D.V. Yay., C. I, s. 543.

2.1.8. Ziyaret ve umre tavaflarını abdestsiz; kudüm, veda ve umre tavaflarını cünüp olarak yapmak: Hanefiler dışındaki üç mezhepte abdestli olmak, tavafların sıhhat şartı olduğundan, cünüp ve abdestsiz olarak yapılan tavaf sahih olmaz.

2.1.9. Arife günü, Arafat'tan güneş batmadan önce ayrılmak.

2.1.10. Ebu Hanife'ye göre ihramdan çıkmak için Harem bölgesi dışında veya bayram günlerinden sonra tıraş olmak; ziyaret tavaflarını bayram günlerinden sonra yapmak ve Akabe Cemresi'ne taş atmak, kurban kesme ve tıraş olma nüsüklerinde sıraya uymamak. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ile diğer üç mezhepte bunlar vacib olmayıp sünnet olduğundan ceza gerekmez.³⁰¹

2.2. İhramla İlgili Yasaklar: Dikişli elbise giymek, başı örtmek, başı tıraş etmek, tırnak kesmek, kokulanmak ve avlamak gibi hususlar;

Hanefilere göre: Şayet ihramlı tam gün dikişli elbise giyer veya başını örterse bir kurban eder. Bu kurbanın etini Harem fakirleri arasında dağıtır. Eğer bir günden az ise sadaka vermesi gerekir.³⁰² İhramlı, baş, ağız, el ve ayak gibi bir uzvunun çoğunun ya da tamamını ya da tüm vücudunu kokularsa ya da kokulandığı elbiseyi tam gün giyerse bir kurban kesmesi gerekir. Başına eline ya da sakalına kına yakarsa yine bir kurban kesmesi gerekir.³⁰³

Zeytinyağı ve susam yağı ile yağlanmak da kurban kesmeyi gerektirir. Tereyağı, iç yağı ve badem yağı gibi yağlar böyle değildir. Ancak zeytinyağını yese, onunla tedavi olsa bu durumda Hanefilerin ittifakı ile ne kurban ne de sadaka gerekir. Ama misk, amber ve kafur gibi bizatihi koku olan maddeleri tedavi maksatlı kullansa bile yine kurban kesmesi gerekir. Güzel koku ve elmayı koklamak da aynı şekilde mekruhtur.³⁰⁴

İslâm hukukçularının çoğuna göre ise, ihramlı, elbise giyse, saçlarını tıraş etse veya tırnaklarını kesse ya da kokulansa, yağlansa yahut (Şafîilere göre) peş peşe üç kıl giderse veya Hanbelîlere göre, iki kıl ya da iki tırnaktan fazlasını giderse bu durumda fidye

³⁰¹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2323-2325; Yaran, *İslâm İlmihali*, M.Ü. Yay., s. 556-560.

³⁰² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2319.

³⁰³ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2320.

³⁰⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2320-2321.

olarak koyun kurban etmek, üç gün oruç tutmak ya da her birine yarım sa' vermek suretiyle- altı fakiri doyurmak arasında muhayyer bırakılmıştır.

Bu fidye, Hanefilere göre sadece mazeretliye mahsustur. İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre ise mazeretli olsun-olmasın herkes için geçerlidir. Hanefilere göre; şehvetle öpmek veya dokunmak ya da eliyle doyuma ulaşmak tek kurbanı gerektirir. Çünkü cinsel ilişki sebepleri mutlak anlamda ihram sebebiyle haram kılınmıştır. Bu sebeple mutlak olarak kurban gerekmektedir.³⁰⁵

Arafat'ta vakfeden önce unutarak veya zorlanma sonucu ya da uyuyan bir insanla iki yoldan biriyle cinsel ilişkide bulunsa haccı bozulur, bir koyun ya da bir deve kurban etmesi gerekir. Arafat'ta vakfeden sonra ve tıraş veya tavaftan önce cinsel ilişkide bulunsa haccı bozulmaz; ancak bu kişiye bedene (büyük baş hayvan) kurbanı gerekir. İkinci kez cinsel ilişkiye girecek olursa bu kez bir koyun kurban edecektir. Vakfeden ve tıraştan sonra ilişkide bulunursa koyun kurban etmesi gerekir. Çünkü onun ihramı kadınlar hakkında devam etmektedir.³⁰⁶

Bir kimse umrede dört şavt tavaf etmeden cinsel ilişkiye girse umresi bozulur bir koyun kurban etmesi gerekir. Şayet dört şavt tavaftan sonra ve tıraştan önce böyle bir ilişkiye girecek olsa, umresi bozulmaz ancak bir koyun kurban etmesi gerekir.³⁰⁷

3. Sadaka Gerektiren Suçlar:

Sadaka; yarım sâ' (1 sâ' 3800 gr.) buğday veya bunun para olarak kıymetidir. Hanefilere göre, sadaka gereken haller şunlardır:

- 3.1. İhramlının tam bir uzuvdan azını güzel koku veya yağ sürmek.
- 3.2. İhramlının başı veya sakalının dörtte birinden daha azını ya da bıyığını tıraş etmesi.
- 3.3. Bir gün veya bir geceden az bir zaman (süresi için) da dikişli elbise giymek veya başını örtmek.

³⁰⁵ İbn Kudame, a.g.e., C. III, s. 315-316.

³⁰⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2322.

³⁰⁷ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2323.

3.4. Beş adetten daha az sayıda tırnak kesmek. Bu durumda her bir tırnak için bir sadaka gerekir.

3.5. Kudüm ve veda tavafını, nafile bir tavafı abdestsiz olarak yerine getirmek.

3.6. Veda tavafı veya sa'yın şavtlarından birini eksik bırakmak.

3.7. Cemrelere eksik taş atmak.

3.8. Başkasının başını tıraş etmesi. Ancak birisine güzel koku sürmesi veya dikişli elbise giydirmesi halinde ittifakla kendisine bir şey gerekmez.

Şafî ve Hanbelîlerin bu konudaki görüşleri aynı olup şöylece özetlemek mümkündür.³⁰⁸ Her kıl veya tırnak için bir müdd vermesi gerekir. Kıl ve tırnak sayısı ikiyi geçtiği takdirde ise tam bir fidye (koyun) gerekir.

Mâlikîlere göre: Gereksiz yere ya da rahatlamak için tırnak kesmek. Bir eziyeti gidermek gayesi ile kesilen tırnaktan dolayı sadaka gerekmez.

Herhangi bir rahatsızlığı giderme gayesi olmadan on kadar kıl koparma veya bit öldürme halinde de sadaka gerekir.³⁰⁹

4. Bedel Ödemeyi Gerektiren Suçlar:

Bunlar, karada yaşayan av hayvanları ile Harem bölgesinin av ve bitkileri ile ilgili olanlar olmak üzere iki kısımdır.³¹⁰

4.1. Karada Yaşayan Av Hayvanlarıyla İlgili Olanlar:

Ebu Hanife'ye göre; av hayvanını öldürmek veya buna yol göstermekle kıymetini ödemek vacib olur. Buradaki avdan maksat; yaratılış itibarıyla vahşi olan her türlü kara hayvanıdır. Bu, ister mubah, ister sahipli ister yenilir isterse de saldırgan olmamak kaydıyla aslan ve kaplan gibi eti yenilemeyen hayvan olsun. Doğan, baykuş, geyik, deve

³⁰⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2327-2328; Yücel, *İman ve İbadetler İlmihali*, T.D.V. Yay., C. I, s. 562.

³⁰⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2328.

³¹⁰ Yücel, *İman ve İbadetler İlmihali*, T.D.V. Yay., C. I. s. 563.

kuşu vb. de böyledir. Köpek, kedi, yılan, akrep karasinek, sivrisinek, pire, kene, kaplumbağa, kelebek, tavuk ve kaz vb. av sayılmazlar.³¹¹

Av hayvanını öldüren kimseye değerini ödemek vacib olur. Bu durumda öldürenin bunu kasten ya da yanlışlıkla veya ihramlı olduğunu unutarak yapmış olması arasında fark yoktur. Bu değerlendirmeyi “...içinizden iki adil kişinin karar vereceği...”³¹² âyeti gereği av konusunda tecrübeli iki adil kişi yapabilir.

Cezayı verecek olan kimse şunları yapmakta serbesttir: Eğer avladığı hayvanın değeri deve, sığır ve koyun gibi bir hayvanın fiyatına ulaşıyorsa; ister bir kurban alırsın ve Mekke’de keser, ister bu para ile yiyecek alıp her bir fakire yarım sâ’ buğday düşecek şekilde dağıtır. İsterse de her yarım sâ’ buğday yerine bir gün oruç tutar. Ağaçları keserlerse, kıymetini ödemesi gerekir. Bu kimsenin ihramlı veya ihramsız olması arasında fark yoktur. Bunların cezasının tutarı da av cezasının kıymeti gibi fakirlere dağıtılır.³¹³

Şafilere göre; ihramlı kimse, benzeri bulunan bir hayvanı öldürdüğünde benzerini, benzeri bulunmazsa kıymetini öder.³¹⁴ İhramlı benzeri bulunan hayvanı öldürdüğünde ceza olarak şu üç şeyi yapma konusunda muhayyerdir: ya benzerini keser ve etini Harem’in fakirlerine tasadduk eder veya benzerinin değerini para olarak takdir edip bununla yiyecek alarak Harem’in fakirlerine dağıtır, ya da her müdd yerine bir gün oruç tutar. Bunun delili;...”içinizden iki adil kişinin karar vereceği, Kâbe’ye varacak bir kurban; yahut yoksullara yedirme şeklinde kefâret; ya da buna denk oruçtur”³¹⁵ âyetidir. Benzeri bulunmayan hayvanlara gelince: İhramlı, ya bunun kıymeti tutarınca yiyecek alıp tasadduk eder ya da her bir müdd için bir gün oruç tutar.³¹⁶

Mâlikîlere göre; av öldürmenin cezası, fidyede olduğu gibi tercihli olarak üç çeşidinden birini yerine getirmekten ibarettir. Ceza hakkındaki hükmü, avı öldürenin dışında adalet sahibi iki fakih kişi verir. Söz konusu üç çeşit ceza şunlardır:

³¹¹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2331.

³¹² el-Mâide, 5/95.

³¹³ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2331.

³¹⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2333.

³¹⁵ el-Mâide 5/95.

³¹⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2333.

Birincisi: Kurbanda olduğu gibi, kıymet ve şekil olarak, öldürülen hayvanın (deve, sığır, koyun gibi hangi cinsten ise) benzerini ödemek. Yaşı küçük ve kusurlu hayvanlar ceza için caiz değildir.

İkincisi: Avın yiyecek olarak kıymetini ödemek. O bölgedeki fakirlere Resulullah (s.a) 'ın müddüyle birer müdd dağıtılır. Bu bölgede fakir yoksa buraya en yakın yerin fakirlerine verilir. Üçüncüsü: Bu yiyeceğe denk olan oruç tutmaktır. Buna da her müdd için bir gün oruç takdir edilir. Bu oruç, istenilen yerde ve zamanda tutulabilir.³¹⁷

4.2. Harem Bölgesinin Avları ve Bitkileriyle İlgili Olanlar

Harem bölgesiyle ilgili yasaklar sadece ihramlılar için değildir. Bu bölgenin avının avlanması, her türlü canlı yaş ağaç, bitki ve otlarının kesilmesi veya koparılması, ihramlı-ihramsız herkese yasaktır. Hanefilere göre Harem bölgesinin avını avlayan kimse kıymetini tasadduk eder. Bunun yerine oruç tutmak caiz olmaz.³¹⁸

Mekke harem sınırlarında bulunan ve kendiliğinden yetişen ot ve ağaçların kesilmesinden dolayı tazminat gerekir: Haremdeki büyük bir ağacın kesilmesinden dolayı bir yaşında bir sığır, küçük bir ağaçtan dolayı bir koyun, çok küçük ağaçtan dolayı da kıymetinin ceza olarak verilmesi gerekir. İnsanlar tarafından yetiştirilen ot ve ağaçlar da, kesilmesinin haramlığı ve tazminat açısından, diğerleri gibidir. Esas olan görüşe göre harem sınırlarında biten ot, bitki vb. hayvanlara yedirmek, tedavi ve yiyecek gayesi ile almak ihtiyaçtan dolayı helaldir. Bu takdirde bunlar ekin hükmünde olmuş olur.³¹⁹

5. Oruç Tutmayı Gerektiren Suçlar:

İşlenen bütün cinâyetlerde kişi takdir edilmiş fidyeyi vermediği ya da veremediği zaman ceza olarak oruç tutar. Meselâ haccın vaciblerinden birini terk eden veya ihram yasaklarından birini ihlal eden kimse ile ilgili olarak Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: *“Allah için haccı ve umreyi tamamlayın. Eğer engellenmiş olursanız kolayınıza gelen kurbanı (gönderin); kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizde hasta olan, ya da başından bir rahatsızlığı bulunan (bundan ötürü tıraş olmak zorunda kalan) kimse, oruçtan, sadakadan veya kurbandan (biriyle) fidyeye (versin).*

³¹⁷ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. III, s. 2332.

³¹⁸ Yücel, *İman ve İbadetler İlmihali*, T.D.V. Yay., C. I, s. 563.

³¹⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. I, s. 2333-2334; Heyet, *Fetâvâ-i Hindîyye*, C. II, s. 201-202.

Güvene kavuştuğunuzda, hac (zamanın)a kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. Kurbanı bulamayan kimse üç gün hacda, yedi gün de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu, ailesi Mescid-i Haram (civarın)da oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu bilin.³²⁰

Avlanan ihramlının vermesi gerekli olan fidye ile alakalı olarak da Allah Teâlâ şöyle bulunmaktadır: “Ey inanalar, ihramlı iken av öldürmeyin. Sizden kim kasten onu öldürürse, öldürdüğünün dengi olan bir hayvan cezası vardır ki (bu öldürene denk olduğuna) içinizden iki adil kişinin karar vereceği, Kâbe'ye varacak bir kurban yahut yoksullara yedirme şeklinde Kefâret; ya da buna denk oruçtur. Ta ki böylece (o insan), yaptığı işin vebalini tatsın. Allah geçmişi affetmiştir. Kim düşmanlık ederse Allah ondan ölç alır. Allah galiptir, ölç alandır.”³²¹ Bütün mezhebler, av öldüren ihramlının üç yoldan birisi ile ceza ödemedede serbest olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. İster fakir ister zengin olsun bunlardan birisi ile kefâretini verebilir. Bunlar: avın benzerini kurban etmek, para olarak veya yiyecek olarak her fakire bir müdd olmak üzere kıymetini vermek, ya da her bir müdd yerine bir gün oruç tutmaktır.³²²

3. Öldürme Kefâreti

a. Tanımı ve Öldürmenin Çeşitleri

Öldürme, cesetten ruhun çıkarılmasına sebep olan fiildir. Başka bir ifade ile hayatın kullar tarafından izale edildiği,³²³ ruhun çıkmasında etkili olan eylemin adıdır.³²⁴

İslâm'da korunması gaye edinilen temel değerlerden birisi insan hayatıdır. İnsanın yangınlığı anlayışı, insan hayatını koruyucu tedbirler, müessir fiil ve adam öldürme suçlarının cezalandırılmasında izlenen siyaset hep bu amaca hizmet eder. Bir müslümanın müslüman, zimmî veya anlaşmalı (muahid) gayri Müslim'i hataen (yanlışlıkla ve kaza ile) öldürmesi halinde, gereken diğer hukuki ve cezai müeyyidelere ilave olarak kefâret ödemesi de gerekir.³²⁵ Haksız yere adam öldürmenin büyük günah ve haram olduğu kitap,

³²⁰ el-Bakara, 2/196.

³²¹ el-Mâide, 5/95.

³²² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, a.g.e., C. III, s. 2336-2341.

³²³ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. VII, s. 2617.

³²⁴ Serasî, *El-Mebsût*, C. XXVI, s.215.

³²⁵ Bardakoğlu, *İslâm ve Toplum İlmihali*, T.D.V. Yay., C. II, s. 18.

sünnet ve icma ile sabittir.³²⁶ Bu konu ile alakalı olarak Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

“Allah’ın haram kıldığı canı, haksız yere öldürmeyin. Kim haksızlıkla öldürürse onun velisi (olan mirasçısı)ne yetki vermişizdir (öldürülenin hakkını arar). Fakat o da öldürmede aşırı gitmesin, (katil yerine, katilin akrabasını ve katille beraber bir de başkasını öldürmesin) Çünkü kendisine yardım edilmiş (yetki verilmiş)tir.”³²⁷

Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurmuştur: *“Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah’ın Resulü olduğuma şahadet eden kimsenin kanı, şu üç hal dışında helal değildir: zina yapan evli, cana can kısasa ve dinden çıkıp cemaatten ayrılan.”³²⁸*

İslâm Âlimleri de haksız yere adam öldürmenin haram olduğu hususunda icma etmişlerdir. Öldürülmesi haram olan bir kişiyi öldürenin kefâret vermesi vacib olur.³²⁹ Öldürme kefâretinde ödeme şöyledir. Mümin bir köle azadı etmek, eğer buna gücü yetmezse iki ay peş peşe oruç tutmak suretiyle ödenir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Meğerki ölünün ailesi o diyeti bağışlamış ola. (Bu takdirde diyet vermez). Eğer öldürülen mümin olduğu halde, size düşman olan bir toplumdaki ise mümin bir köle azat etmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdaki ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.”³³⁰*

³³⁰ İslâm dini insanı yaratılanların en değerlisi ve üstünü, insan hayatının korunmasını da dinin temel amaçlarından biri saymıştır. Kur'ân'da haksız yere bir cana kıyanın bütün insanları öldürmüş gibi ağır bir suç işlediği, bir insanın hayatını kurtarmanın da bütün insanlara hayat verme gibi yüce ve değerli bir davranış olduğu ifade edilir.³³¹ Bunun için de İslâm'da adam öldürme (cinâyet) büyük günahlardandır. İslâm hukukçuları öldürmeyi

³²⁶ Mevsilî, a.g.e., C. I, s. 241-242.

³²⁷ srâ, 17/33.

³²⁸ Buhari, **Diyat**, 6; Müslim, **Kasame**, 25, (1676); Ebû Davut, **Hudud**, 1, (4352).

³²⁹ el-Hint, a.g.e., C. II, s. 111.

³³⁰ en-Nisa, 4/92.

³³¹ el-Mâide, 5/3-1.

farklı şekilde tasnif etmişlerdir.³³² Hanefilere göre; amden (kasten) öldürme, şibh-i amd (Kasta benzer) öldürme, hata mecrasına cari öldürme (Hata yerine geçebilecek şekilde öldürme), tesebbüben (sebebiyet vererek) öldürme şeklindedir.³³³

1. Amden (Kasıtlı) Öldürme

Amd, kelimesi; bir şeyi kastetmek ve ona dayanmak demektir. İstilah olarak amden öldürmek, vücudu parçalayan ve delen her şey, demir, bakır, tunç, kılıç, bıçak, silah vb. öldürme aletleri ile kasıtlı ve bilinçli olarak insanın hayatına son vermektir.³³⁴

2. Şibh-i Amd (Kasta benzeyen) Öldürme

Şibh-i amd; öldürülmesi caiz olmayan bir adamın silah yerine geçmeyen bir şeyle vurarak öldürmektir. Bu genelde öldürücü olmayan bir şey kullanmak suretiyle, bir şahsa karşı haksız yere tecavüz etmek demektir.

Meselâ, küçük bir taşla vurmak, el ile tokatlamak, küçük bir kamçı veya değnek ile vurmaktır. Bu sebepten gelen ölümler Hanefilere göre Şibh-i amd sayılır. Fakat büyük taş, büyük değnek ile vurmak, kurtulma umudu olmayacak derecede, yüksek binadan atmak veya tepeden yuvarlamak vb. İmam Ebu Hanife göre, Şibh-i amd, İmameyne göre, amden öldürme sayılır.³³⁵

3. Hataen Öldürme; Bu, kişiye yönelik herhangi bir saldırı amacı olmaksızın meydana gelen öldürme şeklidir.³³⁶ Bu iki şekilde olmaktadır:

3.1. Fiilde Hata; Müşrik veya kuşu öldürmeye kastetme sırasında, Müslüman'ın öldürülmesi Fiilde Hataen Öldürme olarak adlandırılır. Yani, kişinin bir ava veya başka bir hedefe ateş ederken yanlışlıkla bir insana isabet edip öldürmesidir.

3.2. Kasıttan Hata; Av zannıyla bir insanı silahla vurup öldürmek gibi veya birisinin bir müslüman müşrik zannedip öldürmesi veya bir insanı av zannederek ateş edip öldürmesidir. Burada ise kasıttan bir yanılma söz konusudur.

4. Hata Mecrasına Cari Öldürme (Hata yerine geçebilecek şekilde öldürme):

³³² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. VII, s. 2617.

³³³ Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyye*, C. XII, s. 458.

³³⁴ Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyye*, C. XII, s. 460.

³³⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. VII, s. 2617.

³³⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. VII, s.2617- 2618.

Kabul edilebilecek meşru mazereti bulunduran bir öldürme şeklidir. Uyuyan bir kişinin, üzerine devrildiği diğer bir şahsı öldürmesi gibi.³³⁷ Bu gibi ölümlerde kasıt da, hata da aranmaz.³³⁸

5. Tesebbüben (Sebebiyet Vererek) Öldürme; Tesebbüben katıl, bir insanın ölmesine sebebiyet vermek demektir. Yani dolaylı bir şekilde ölümüne yol açmak demektir. Bir kimsenin kendi mülkü olmayan kamuya ait bir yol üzerine izinsiz çukur kazması ve kazılan bu çukura bir insanın düşüp ölmesi veya kısas için şahitlik yapan şahısların öldürüldükten sonra şahitliklerinden dönmesi gibidir. Şafî ve Hanbelîlerinde bulunduğu cumhura göre öldürme, amden şibh-i amd ve hata yoluyla öldürme olmak üzere üç kısma ayrılır.

Mâlikîler ise, meşhur görüşlerine göre öldürmeyi, Kur'ân-ı Kerim'de iki çeşidi zikredilmiş diye amden ve hata yoluyla öldürme olarak iki kısma ayırırlar.³³⁹

b. Kefâreti Gerektiren Öldürme Çeşitleri

Cumhura göre, eğer öldürülen kişi zimmî ve köle değil ise hata yoluyla öldürmenin kefâretinin vacib olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Mâlikîler, zimmînin küfür sebebiyle Kefâretin gerekmeceğini söyler. Acaba kefâretin gerekliliği konusunda kasıtlı öldürme hataen öldürmeye kıyas edilebilir mi? Bu konuda İslâm hukukçuları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.³⁴⁰

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, amden (kasıtlı) öldürmede kefâret vacib değildir.³⁴¹ Çünkü kefâretler, Şari tarafından konulur ve bu ibadet alanına (teabbudi) girmektedir. Taabbudi meselelerde ise kıyas yapılmaz.³⁴² Dolayısıyla kefâretler ile ilgili bir hüküm nerede gelmiş ise oraya mahsus olur. Kur'ân-ı Kerim her iki ölüm şekli için ayrı yarı hükümler koymuştur. Amden öldürmenin cezası;“Her kim bir mümini kasten öldürürse onun cezası, içinde sürekli kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lanet

³³⁷ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. VII, s. 5618.

³³⁸ Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyye*, C. XII, s. 462.

³³⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. VII, s. 5618-5620; Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyye*, C. XII, s. 460-463.

³⁴⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. VII, s. 5736.

³⁴¹ Cezîrî, a.g.e. VII, s.3228.

³⁴² Şaban, Zekiyyüddin, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, T.D.V. yayınları, Ankara, 1996, s.140.

etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır!”³⁴³ Âyetinde görüldüğü üzere cezası cehennemdir. Çünkü bu, büyük bir günahdır. Hatta şirkten sonra gelen en büyük günah olarak kabul edilmiştir. Bu âyet kefaretin vacib olduğunu delalet etmez. Şayet bunun için kefarete vacib olsaydı Kur’ân bunu beyan ederdi.

Şafîilere göre ise hataen öldürmede ve şibhu’l-amd (kastın aşılması)’de olduğu gibi amden (kasıtlı) öldürmeden dolayı da kefarete vacibdir. Bu durumda katilin büyük, küçük, akıllı, deli, müslüman veya zimmî olması, öldürmüş olduğu kimseyi direkt veya dolaylı yollarla öldürmüş olması arasında fark yoktur. Bu öldürülmüş olan kimsenin Darü’l-Harpde de olsa müslüman olmasına, zimmî veya cenin olma şartına bağlıdır. Ancak öldürülen kimse harbi, asi, kan döken, mürted veya zina etmiş muhsan gibi kanı mubah olan biri olursa bu durumda Kefâret vacib değildir.³⁴⁴

Kefâreti meşru olmasının sebebi günahın kaldırılması ve kötülüğün yok olmasıdır. Amden öldürmedeki günah hataen öldürmenin günahından daha büyüktür. Dolayısıyla amden öldürmede Kefâret vermek daha evladır. Kasten adam öldüren kimse de günahlarının kalkmasına ve hatalarının örtülmesine daha da muhtaçtır.³⁴⁵

İmam Malike, kasten öldürmede kefarete gerekli olmadığını düşünmektedir. Ancak hukuki bir mani veya af sebebiyle kısas tatbik edilmeyen kasten öldürmede kefaretin tatbikinin mendup olacağını belirtir.³⁴⁶ İmam Malik’in görüşü hem İslâm’ın temel prensiplerine uygun düşmekte hem de iki görüş sahipleri arasında bir orta yol niteliği taşımaktadır. Zira amden öldürmede kefarete vacib olsaydı bunu da yüce Allah beyan ederdi.

İslâm hukukçuları, hataen ve kasta benzer şekilde adam öldüren kimseye kefaretin gerektiği hususunda icma etmişlerdir. Bu durumda öldürülenin erkek veya dişi olması ya da küçük veya büyük olması birdir. İmam Şafîî, İmam Malik, İmam Hanbel’e göre öldürmenin direkt ya da tesebbüben meydana gelmiş olması birdir. Ancak Ebu Hanife’ye göre tesebbüben öldürmeden dolayı kefarete gerekmez.³⁴⁷

³⁴³ en-Nisa, 4/93.

³⁴⁴ Udeh, a.g.e., C. II, s. 250; Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. VII, s. 5699.

³⁴⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. VII, s. 5700.

³⁴⁶ Udeh, a.g.e., C. II, s. 250.

³⁴⁷ İbn Kudame, a.g.e., C. X, s. 37; Udeh, a.g.e., C. II, s. 250.

Hataen öldürmede, katil kisasın uygulanmayacağı konusunda İslâm hukukçuları ittifak etmişlerdir. Ancak bu öldürme çeşidinin de asli, tali ve bedeli cezaları vardır. Hataen öldürmede cinâyete kasıt olmadığı için katile günah yoktur.³⁴⁸ Çünkü Hz. Peygamber (a.s), *ümmetinin hataen veya unutarak ya da zorlanarak yaptıklarından dolayı günahkâr olmadıklarını ifade etmiştir.*³⁴⁹

Öldürme kefâretinin, mümin bir köleyi azat etmek olduğu ve buna güç yetiremeyen kimsenin iki ay peş peşe oruç tutması gerektiği âyetle sabittir. Bu iki çeşit kefârete de güç yetiremeyen kimsenin kefâret olarak ne yapması gerektiği konusunda iki rivâyet vardır. Bir rivâyete göre; oruç onun zimmetinde bir borç olarak kalır ve kendisine bundan başka bir şey gerekmez. Şayet başka bir şey yapması gerekli olsaydı Allah bunu da açıklardı.

Diğer bir rivâyete göre ise; iki ay peş peşe oruç tutamayan kimsenin zıhar ve orucu bozma kefâretinde olduğu gibi altmış fakiri doyurması gerekir. Bu ikinci rivâyete göre altmış fakiri doyuramayan kimse, buna güç yetirinceye kadar bekler. Bu, onun zimmetinde bir borç olarak kalır. Şafîîlerden bu iki görüş de nakledilmiştir.³⁵⁰ Daha önce de geçtiği gibi kefâret, işlenen bir günahı telafi etmek için belirlenen mali veya bedeni bir cezadır. Dolayısıyla hataen adam öldürmenin asıl olan kefâreti, mümin bir köle azat etmektir. Ancak günümüzde köle ve kölelik gibi bir müessese olmadığından, bununla ilgili hükümler üzerinde durmaya gerek duymuyoruz. Bu durumda kefâret olarak iki ay aralıksız oruç tutmak kalmaktadır.³⁵¹ Oruç ile ilgili hükümleri şöyle özetlemek mümkündür:

Âlimler, herhangi bir özür olmadan kefâret orucuna ara veren kimsenin yeniden başlaması gerektiği konusunda icma etmişlerdir.

Hayızlı kadın temizlendiği gibi, geriye kalmış orucuna devam ederse bu, orucun sürekliliğine mani olmaz. Ancak fecir (şafak)den önce hayızdan kesildiği halde, temizlenmeyip, o günün orucunu terk ederse, bu durumda orucun sürekliliği bozulur ve oruca yeni baştan başlaması gerekir. Hastalığın orucun sürekliliğine mani olup olmayacağı konusunda fakihler ihtilaf etmişlerdir:

³⁴⁸ Zuhaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. VII, s. 5734.

³⁴⁹ İbn Mâce, **Talak**, 16, (2043-2044-2045-2046)

³⁵⁰ İbn Kudame, a.g.e., C. X, s. 41.

³⁵¹ Kurtubi, a.g.e., C. V, s. 394.

İmam Azam Ebu Hanife'ye göre hastalık, kefâret orucuna ara vermek için bir özür değildir. Hanbelîlerden bu konuda iki görüş nakledilmektedir: Bir rivâyete göre hastalıktan dolayı oruca ara veren kimse iyileştiğinde orucunun geriye kalan kısmını tamamlar, diğer bir görüşe göre de oruca yeniden başlaması gerekir.

İmam Malik'e göre, iki aylık kefâret orucunun sürekliliğine ancak hastalık ve yahut da hayız mani olmaz. Buna göre kefâret orucunu tutan bir kimse yolculuk yapıp iftar edemez. Aksi takdirde oruca yeniden başlaması gerekir.³⁵² Öldürme kefâretinde öncelik köle azat etmeye verilmiştir. Müslümanlarla birlikte yaşayan gayri Müslimlerin, yaşama hakkının da koruma ve güvence altında olması gerektiği de âyetten çıkarılan bir sonuç olmaktadır. Ancak kefâret, ibadet grubunda yer aldığı ve bir bakıma tövbe ve Allah'tan bağışlanma dileme mahiyetinde olduğu için hataen adam öldüren gayri Müslimler kefâretle yükümlü tutulmaz ve sadece diyet öderler.³⁵³

4. Zihâr Kefareti

a. Tanımı ve Ziharın Unsurları ve Şartları

Sözlük anlamı; Zihar,(sırt) “z.h.r” kökünden ve müfaale babından mazdar olup.³⁵⁴; arka arkaya dönmek, iki kişi birbirlerine kızıp arkalarını çevirmek, bir şey gizli iken açığa çıkmak, galip olmak, , üzerine çıkmak, bir işe vakıf olmak, birinin arkasına vurmak, bir şeyle övünmek, sırtından şikâyet etmek, öğle vaktine girmek, denkleştirmek, zıhar giydirmek, manalarına gelmektedir. Ayrıca; kişinin karısına “sen bana annemin sırtı gibisin” anlamına gelir.³⁵⁵

İstilah olarak zihar, bir kocanın eşi veya cariyesini, kendisine ebedi olarak haram olan birisine sırtı, karnı ve uyluklar gibi bakması haram olan bir cüzüne benzetmesidir.³⁵⁶

Zihar; erkeğin karısını, süt emme veya sıhriyet sebebiyle ebediyen, evlenmesi kendisine haram olan bir kadının kendisince bakılması caiz olmayan arkası karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir. Bu benzetmeye zihar denmesi bunun çoğu kez zahra yani

³⁵² Kurtubi, a.g.e., C. V, s. 394-395.

³⁵³ Bardakoğlu, **İslâm ve Toplum İlmihali, T.D.V.** Yay., C. II, s. 18-19

³⁵⁴ İbn Manzûr, a.g.e., C. IV, s. 528. Mevsilî, a.g.e., C. III, s. 196.

³⁵⁵ İbn Manzûr, a.g.e., C. IV, s. 527-528; Karagöz, a.g.e., s.715; Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2693; Elmalı Hamdi Yazır, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkhi İstilahları Kâmûsu**, C. V, Eser Neşriyatı, İstanbul, 1997, s. 488.

³⁵⁶ Merginâni, a.g.e., C. II, s.117; Yazır, **A.İ.H.F.I.Kâmûsu**, C. V, s. 488; Bilmen, **H.I.F.Kamusu**, C. II, s. 310.

arkaya (sırta) nisbetle olması sebebiyledir.³⁵⁷ Cahilliye döneminde zihar bir tür talak sayılmaktaydı. İslâm geldiğinde bu tür talakı men etmiş, bunu yapanlara kefâret vererek geri dönmelerini istemiştir.³⁵⁸

Zihar cahiliye döneminde erkeklerin eşlerini boşanmak için kullandıkları bir usuldür. Ancak İslâm dini yeni bir düzenleme yapmıştır. Zihar yapan kimsenin kefâret ödemediği eşiyile cinsî münasebette bulunması, ona dokunması ve öpmesi helâl değildir³⁵⁹. Bunun ile ilgili Yüce Allah Kur’ânda şöyle buyurmaktadır;

“Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır. (Buna imkân) bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce ardı arda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu (hafifleme) Allah’a ve Rasûlüne inanmanızdan dolaydır. Bunlar Allah’ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır”.³⁶⁰ İslam karısının herhangi bir uzvunu kendisine nikâhı ebediyen haram olan bir kadının uzvuna benzeterek perhiz yemini yapan kimseye, kefâret ödemesi mükellefiyeti yükledi. Bu sebeple zihar kefâreti, zihar yemini yapan kimsenin karısıyla tekrar bir araya gelebilmesi için ödemesi gereken kefâretin adıdır.³⁶¹

Ziharın aslında insanlar tarafından uydurulmuş boş sözler olduğu ile ilgili olarak Yüce Allah: *“Allah bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, “Zihar” yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı ve evlatlıklarınız yerinde tutmadı ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir”*³⁶² buyurmaktadır.

Zihar ile ilgili Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde bu açıklamalarda bulunmuştur;

³⁵⁷ Mevsilî, a.g.e., C. III, s. 196.

³⁵⁸ Zihni , a.g.e., s. 885.

³⁵⁹ Karagöz, a.g.e., s. 715.

³⁶⁰ el-Mücadele, 58/3-4

³⁶¹ Bardakoğlu, **İslâm ve Toplum İlmihali**, T.D.V. Yay., C. II, s. 17.

³⁶² el-Ahzab, 33/4.

*“İçinizden zihar yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Onlar, çirkin ve yalan olan bir söz söylüyorlar. Bununla beraber Allah, affedicidir, bağışlayıcıdır”.*³⁶³

Hiz. Peygamber (a.s) tarafından da, zihâr yapıldığı zaman bunun kefâretinin bir köle azat etme, bu bulunamazsa iki ay oruç tutma, buna da güç yetirilemezse 60 fakiri doyurma olduğu açıklanmıştır.³⁶⁴

*“Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir”.*³⁶⁵ Bu âyetin iniş sebebi şöyledir;

İbn Abbas’a göre, İslâm’daki ilk zihar olayı, karısı Havle binti Salebe’nin şikâyeti üzerine yukarıda verdiğimiz âyetlerin nazil olduğu Ubade b. Samit’in kardeşi Evs b. Samit el-Ensari’nin zihar vakasıdır. Bu olayı kısaca şöyle özetleyebiliriz.³⁶⁶

Evs bin Samit İslâm’da ilk zihar yapan kimsedir. Bir gün karısı Havle binti Sa’leb’e kendisinden bir şeyler isteyince öfkeleni ve ”Sen bana anamın sırtı gibisin” dedi. Çok geçmeden de söylediğine pişman oldu.

Karısı Hiz. Peygamber (a.s)’e varır, olayı anlatır ve ailesinin dağılmasına engel olmak için kendisine bir çıkış yolu bulmasını ister. Peygamber’in buna verdiği cevap ravilerce farklı verilmektedir. Kimileri, kendisine bu konuyla ilgili bir emir gelmediğini söylediğini, kimileri, artık kocasına haram olması gerektiğini, bazıları ise kesinlikle kocasına haram olduğunu ifade ettiğini nakleder.

Hiz. Havle “kocasının aslında kendisini boşamayı kastetmediğini sürekli tekrar etmekte ve yaşlı kocasıyla çocuklarını mahvolmaktan kurtarmasını Hiz. Peygamberden istemektedir. Bu arada Hiz. Peygamberde vahiy nazil olurken vuku bulan haller vaki olmuş ve bahsettiğimiz âyetler nazil olmuştur. Peygamber kadının kocasını çağırarak ona bir köle azat etmesini söylemiştir. Evs b. Samit, bunu yapamayacağını söyleyince iki ay

³⁶³ el- Mücadele, 58/2.

³⁶⁴ Ebû Dâvûd, **Talâk**, 17, (2213).

³⁶⁵ Mücadele, 58/1.

³⁶⁶ Kurtubi, a.g.e., C. XVII, s. 124-126; İbn Kesir, a.g.e., C. XIV, s. 7768; Ateş, **Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri** C. IX, s. 305-308.

aralıksız oruç tutmasını söylemiş bu esnada Hz. Havle söze karışarak, kocasının günde üç kez yemek yemediği takdirde gözlerinin kararmaya başlayacağını söylemiş.

Hz. Peygamber (a.s) o halde 60 fakiri doyursun deyince Hz. Havle “ onun o kadar parası yok fakat ona yardım ederseniz bu işi yapabilir.” demiştir. Hz. Peygamber (a.s) de kendilerine 60 fakiri sabah-akşam doyuracak kadar malzeme vermiştir.³⁶⁷

Hanefilere göre, zıharın rüknü zıhara delalet eden lafız (sigası) dır. Burada asıl olan da kişinin hanımına şöyle demesidir. “Sen bana annemin sırtı gibisin.” Kişinin eşini, bakması ebediyen haram olan annesinin diğer uzuvlarına benzetmesi de bunun gibidir.

Cumhur’a göre zıharın dört rüknü vardır: Zıhar yapan (Muzahir) , kendisine zıhar yapılan kadın (Muzaheru minha), Zıhar lafzı veya söyleniş şekli (Siga) ve zıharda kendisine benzetilen kişi (Muşebbehu bih)’dir.³⁶⁸

1. Zıhar Yapan (Muzahir)’ın Şartları:

Hanefi ve Mâlikîlere göre, hür, akıllı, ergen ve Müslüman olan kocadır. Şafiîlere ve Hanbelîlere göre ise, akıllı ve ergen olan her kocadır, Müslüman, kâfir, hür veya köle olması arasında fark yoktur.³⁶⁹

2. Kendisine Zıhar Yapılan (Muzahir Anha Minha)’ın Şartları:

Kendisine zıhar yapılandan kasıt, -küçük olsun büyük olsun zıharda bulunan kimsenin Müslüman veya ehli kitap olan hanımdır.³⁷⁰

Kadının Zıharı: İslâm hukukçularının çoğunluğu, zıharı boşamaya benzeterek, kadının yapacağı zıharı geçerli görmemişlerdir. Bunun için kefâretin gerekip gerekmeyeceği hususunda da âlimler farklı görüşe sahiptirler.

Hanefilerden İmam Muhammed’e göre, kadına bir şey gerekmez; Ebu Yusuf’a göre, zıhar Kefâreti gerekir; Hasan b. Ziyad’a göre ise yemin Kefâreti vermesi gerekir.³⁷¹ İmam Şafiî ve Malik’e göre kadına herhangi bir kefâret gerekmez.³⁷²

³⁶⁷ Yazır, **Hak Dini Kur’ân Dili**, a.g.e., C. VII, s. 412; Mevdudi, a.g.e., C. VII, s. 146-147.

³⁶⁸ Cezîrî ,a.g.e., C. VI, s. 2703.

³⁶⁹ Zuhaylî, **el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IX, s. 7130-7131.

³⁷⁰ Zuhaylî, **el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IX, s. 7132.

Toplu halde zihar: Birden fazla hanımı olan birisi, bütün hanımlarını kastederek “sizler bana annemin sırtı gibisiniz” derse hepsine zihar hükmü ortaya çıkar ve her biri için Kefâret vermesi gerekir.³⁷³

Hanefî ve Şafîlere göre her bir hanımı için ayrı ayrı zihar kefâreti gerekir. Çünkü her bir hanımı için tek tek ziharda bulunmuş gibi olur. Mâlikî ve Hanbelîler ise, tek bir kefâret gerekir demişlerdir.³⁷⁴

Lafız (Siga)’ın Şartları

Genel olarak hüküm, lafızların sarîh ve kinaye olmasına göre tespit edilebilir. Kinaye olan lafızlarda niyet önemlidir. İmam Malik’in meselenin ciddiyetin gösteren; “Sarîh zihar lafzıyla talak, sarîh talak lafzıyla da zihar olmaz”³⁷⁵ sözü meşhurdur.

Ziharın kendisiyle akdedildiği sığa, ya niyete ihtiyaç duymayacak şekilde açık bir lafız veya niyete ihtiyaç duyan kinaye bir lafız olur. Bir kimse hanımına “sen bana anamın sırtı gibisin” demesinin zihar olacağı konusunda âlimler ittifak etmişlerdir.³⁷⁶

Zihar niyet belirtmeksizin sarîh lafızla veya niyete ihtiyaç duyarak kinayeli lafız olur. Ancak açık ve kinayeli lafızların neler olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir.³⁷⁷

Hanefilere göre, zihar dışında başka bir manaya gelmesi mümkün olmayan bir lafız kullanılması durumunda zihar niyeti olmasa dahi zihardır. Çünkü bu cümle sarîhtir.

Kinayeli lafız ise, zihar ve zihar dışında başka anlama gelmesi muhtemel olan lafızdır. Bu durumda kasta bakılır. Kasıt ne ise ona göre değerlendirilir.³⁷⁸

Şafîlere göre, sarîh lafız, zihar lafzını veya iltifat maksadı olmadan bir uzvu içeren şeydir. Kinaye ise, iltifat ihtimali olan bir uzvun zikredilmesiyle olur. Şayet bununla zihar kastetmiş ise zihar olur yoksa olmaz.³⁷⁹

³⁷¹ Mevsilî, a.g.e., C. III, s. 199.

³⁷² Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2704-2705.

³⁷³ Mevsilî, a.g.e., C. III, s. 200-201.

³⁷⁴ Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2704-2710.

³⁷⁵ Kurtubi, a.g.e., C. XVII, s. 129

³⁷⁶ Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2703; Kurtubi, a.g.e., C. XVII, s. 129-131.

³⁷⁷ Kurtubi, a.g.e., C. XVII, s. 129; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IX, s. 7136.

³⁷⁸ Kurtubi, a.g.e., C. XVII, s. 130; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IX, s. 7137 .

³⁷⁹ Kurtubi, a.g.e., C. XVII, s. 129; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IX, s. 7139.

Hanbelîler; sarîh, “zahr” (sırt) veya haramlık ifadesi içeren şeydir. Kinayeli lafız ise, iltifat ve hakaret içerikli ifadelerin kullanılmasına bağlıdır. Bununla zıharı kastetmese zıhar olmaz,³⁸⁰ Mâlikîlere göre sarîh, zıhar’ın ebedi haramlıkta zikredilmesidir. Başka bir ifade ile neseb, sût ve evlilikle kendisine ebedi olarak haram olan bir kadına “zıhar” lafzını kullanarak onun dışında başka anlama gelmesi muhtemel olmayan bir lafızdır. Sarîh lafızda iki şeyin bulunması şarttır. Bunlar: “Zahr”(sırt) lafzı ve ebedi haramlık. Kinaye ise, sarîhte bulunan iki şartın bulunmaması durumudur.³⁸¹

Kendisine Benzetilen(Müşebbeh Bih)in Şartları

Duruma göre bu kadın veya erkek olabilir. Her hangi bir devirde helal olabilecek bir kadına benzetilirse zıhar olmaz, sadece ebedi olarak benzetilmekle zıhar olabilir.

Kendisine benzetilen kimse ana ve neseb, emzirme ve evlilikle kişinin evlenilmesi ebediyen haram olan kimselerdir.³⁸² İslâm hukukçuları kendisine benzetilen kimsenin sınırı konusunda farklı düşünmüşlerdir.

Hanefîler: kendisine benzetilen kimsede şu şartların bulunması gerektiğini söylemişlerdir: birincisi, kendisine benzetilen kadının, nikâhının ebedi haram olması. İkincisi benzettiği şeyi sırt, karın, uyluk gibi bakması kendine helal olmayan bir uzvu olmalıdır. Üçünü ise kendisine benzetilenin kadın cinsinden olması³⁸³

Şafîilere göre, kendisine benzetilen kimse, sadece nikâhı neseb, emzirme ve evlilikten dolayı ebedi olarak haram olan kimselerdir. Buna zıharda bulunanın sûtanesi ve oğlunun hanımı dâhil değildir. Çünkü bu ikisi bir zamanlar kendisine haram değil, helaldiler.³⁸⁴

Hanbelîler’e göre ise, benzetmenin müşebbeh bih’in tamamına veya el, yüz ve kulak gibi, bu bir cüzüne yapılmıştır. Üzerinde ana, nine, hala, teyze ve kız kardeş gibi neseb, emzirme ve evlilikten dolayı evlenilmesi haram olan bütün kadınlar.

³⁸⁰ Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2704; Kurtubi, a.g.e., C. XVII, s. 129; Zuhaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IX, s. 7139.

³⁸¹ Kurtubi, a.g.e., C. XVII, s. 129-131.

³⁸² Zuhaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IX, s. 7133.

³⁸³ Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2703; Zuhaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IX, s. 7134.

³⁸⁴ Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2707; Zuhaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IX, s. 7135.

Baldız ve hanımın halası gibi belli bir vakit de olsa kendisi ile evlenilmesi gibi, haram olan her şey. Mâlikîlere göre, kendisine benzetilen kimsenin asaleten kendisiyle cinsel ilişki haram olan kadın olsun erkek olsun- insan ve insanın dışındaki hayvan gibi- şeylerdir. Buna göre kişinin hanımının bir parçasını anasına benzetmesi ile olur.³⁸⁵

b. Zihar Kefâretinin Miktarı ve Hükümü

İslâm Âlimleri'nin, zihar konusunda âyetlerden ve Hz. Peygamberin (s.a) uygulamalarından hareketle ortaya koymuş oldukları hükümler şunlardır:

Zihar kefâreti, gücü yeten kimseler için bir köle azat etmektir. Buna gücü yetmeyenler iki ay peş peşe oruç tutar, buna da gücü yetmeyen kimse ise altmış fakiri doyurur. Bunun böyle tertip üzere olduğu hususunda İslâm hukukçuları icma etmişlerdir.³⁸⁶ Hanefilerin dışındaki cumhura göre, kölenin mümin olması şarttır.³⁸⁷

İslâm hukukçuları, kefâret orucunda, orucun peş peşe olması, özürsüz yere oruca ara veren kimsenin kefâret olarak oruca baştan başlaması gerektiği ve hayız halinin kefâret orucunun sürekliliğine mani olmadığı konusunda icma etmişlerdir. Kadınların nifas halleri ise buna kıyaslanamaz.³⁸⁸

Ziharda bulunmuş kimsenin, zihar kefâretini ödemediği hanımıyla cinsî münasebette bulunması ittifakla haramdır. Kişi kefâret vermeden hanımı ile birlikte olacak olursa, bu günahından dolayı Allah'a istiğfar etmesi gerekir. İlk kefâretin dışında kendisine başka bir şey gerekmez. kefâretini yerine getirene kadar karısına yaklaşamaz.³⁸⁹ Çünkü böyle bir duruma düşmüş bir şahsa Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur. “Allah'ın emrini yerine getirinceye kadar ona (hanımına) yaklaşma”, başka bir rivâyette ise “kefâreti verinceye dek ondan uzaklaş” buyurmuştur.³⁹⁰

Zihardan sonra karısından tekrar faydalanmak isteyen kimseye kefâret gerekir. Karısından tekrar faydalanmak istemeyip ondan boşanacak kimse için kefâret gerekmez.³⁹¹

³⁸⁵ Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2705; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IX, s. 7134.

³⁸⁶ Cezîrî, a.g.e., C. VI, s. 2718; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IX, s. 7148.

³⁸⁷ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IX, s. 7150.

³⁸⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IX, s. 7151-7152.

³⁸⁹ İbn Kudame, a.g.e., C. VIII, s. 566 .

³⁹⁰ Tirmizî, *Talak*, 19, (1199); Nesai, *Talak*, 33, (3403).

³⁹¹ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, C. IX, s. 7146.

Kısaca diyebiliriz ki; Müslüman bir kölenin azad edilmesinin daha uygun olduğunu, fakat şart olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü duruma göre “müllefey-i kulub” da olduğu gibi, yani kâfire yardım yapılabilmektedir. Bu sebepten, eğer gerekirse kâfir ve zimmîyi azat edebiliriz. Azat edilecek kölenin, belirli şartlar taşımasını şart olarak koşanlar olmuştur. “Bir kölede aranılacak şartlar olması lazımdır”, diyerek delil getirmeye çalışmışlardır. Fakat köle de bir insan olduğu için, insanın kurbanlık hayvana benzetmek uygun değildir.³⁹²

Köle azadı mümkün değilse oruç tutulur. Bir özür sebebiyle tutulmayan oruçlar ise güne gün kaza edilir. Zihar yapan kölenin kefareti oruç tutmaktır. Çünkü o bir şeye sahip değildir. Köle azat edemez ve başkalarına yemek yediremez.³⁹³

Yemek yedirmek; Sabah-akşam olmak üzere, orta hali yiyeceklerden, ya altmış fakire bir günde yedirilir veya bir fakire altmış gün yedirilir. Bu davranış fakirlerin ihtiyacını görme açısından önem arz eder.³⁹⁴

Özetleyecek olursak;

İslâm’ın zihar konusuna verdiği bu değer, aileye ve insana verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Karı-koca arasındaki en ufak bir geçimsizlik aileyi, sonuç olarak da toplumu etkileyecektir.

Ailede çıkacak bir sıkıntıdan dolayı, toplumda sanki bir insanın kaybolması gibi bir sonuç ortaya çıktığı için, bir köle azadıyla eksiyi telafi etmeye çalışılmıştır. Oruçla nefsi terbiye sağlanmış, fakirlere yemek yedirilmekle de huzuru kaçıran toplumun tekrar moral kazanması sağlanmıştır.

³⁹² İbn Rüşd, a.g.e., C. III, s. 198.

³⁹³ Mevsilî, a.g.e., C. III, s. 200-201.

³⁹⁴ Kurtubi, a.g.e., C. XVII, s. 143-147.

SONUÇ

İslâm Hukukunun, diğer hukuk sistemleri gibi toplumsal hayatı düzenleyen kurum ve kurallarının olmasının yanında; kendine has başka özellikleri de vardır. Bu özelliklerden en başta geleni, birey ve toplum hayatının; ibadât, muamelât, ukubât ve ahlakî kurallar olmak üzere, hayatın tümünü içine alacak şekilde geniş yelpazeli olmasıdır. Dini literatürde; ibadet kavramları olan namaz, oruç, zekât... vb yanında, yemin ve kefâret konusu da yer almaktadır. Bu konular birbirlerini tamamlayıcı olarak, klasik fıkıh kaynaklarında ve ilmihal kitaplarında aynı ana bölüm içinde incelenmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Allah insanı her konuda aydınlattığı gibi, yemin konusuna da ışık tutmaktadır. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de yemini birçok yerde kullanmaktadır. İlgimizi çeken husus, yeminlerin en hassas yerlerde kullanılmasıdır. Allah'ın kendi ismine yemin etmesi de dikkat çekicidir. Yüce Allah, ta harfini, vav hafini, be harfî ve kasek kelimesini kullanarak kendi ismi üzerine yemin etmektedir.

Allah, kendisi ve Hz. Peygamber'in adına ettiği yeminlerin dışında, kâinatta var olan varlıklar, nesnelere ve fiiller üzerine de yemin etmiştir. Allah hiçbir şeyi boş yaratmamıştır. Kâinatta önemsiz ve değersiz hiçbir şey yoktur. Değerli olan bir şeyin üzerine yemin edilmektedir. Allah, varlıklar ve kâinat üzerine yemin ederek, büyük bir değer ve ehemmiyyet kazandırmaktadır. İnsanları yemin edilen varlıklar ve nesnelere üzerine düşünmeye davet etmektedir.

Yemin, Allah'a söz vermektir. Ancak Allah'a yemin edilir. Her şeyde olduğu gibi, yeminde de kendine mahsus bir takım kurallar vardır. Bunlar da rüknü, şartı, sebebi ve hükmüdür. Yeminin rüknü Allah'ın ismi veya sıfatıyla yemin etmektir ki, bunlar halk arasında duyulan; "Vallahi, billahi, tallahi, Allah'a yemin ederim, Allah'a kasek ederim, Allah'a and içerim veya bu şekilde Allah'tan, İslâm'dan, namaz'dan, oruç'tan, Kible'den uzak olayım veya bunu yaparsam kâfir olayım, Yahudi olayım, Hıristiyan olayım, Mecusi olayım" gibi sözlerle edilen yeminlerdir. Bu suretiyle yemin eden kimse Allah'a tazim

maksadıyla yemin ettiğinden, ona bağlı kalmak mecburiyetindedir. Çünkü Yüce Allah “yeminlerinizi koruyun “ yani bozmayın buyurmaktadır.

Yeminler gamûs, lağv ve mün’akide olmak üzere üç çeşittir:

a. Gamûs yemini; olumlu veya olumsuz olarak kasten yalan söyleyerek geçmişteki veya şimdiki duruma yemin etmektir. Gamûs, daldıran demektir. Sahibini günaha daldırdığı için yalan yere yemin etmeye bu ad verilmiştir. Böyle yemin eden kişi günahkârdır, tövbe ve istiğfar etmesi gerekir.

b. Lağv yemini; yaklaşık veya doğru olduğu zannı ile yemin etikten sonra, o şeyin anlaşılmasıdır. Yani kastedilmeden yapılan yemindir. Başka bir ifadeyle; manası kastedilmeyerek dilin söyleyiverdiği yahut da bir başka şey hakkında yemin etmek isterken dili ile başka bir şey söylemesi şeklinde yapılan yemin. Fakihler lağv yemininde kefâret olmadığı hükmü üzerinde ittifak etmişlerdir.

b. Mün’akide yemini; mümkün olan ve geleceğe ait bir şeyi yapmak veya yapmamak üzere yapılan yemindir. Bu yemin ilerde yapılacak bir işe Allah’ın şahit tutulması olduğundan, yerine getirmelidir. Yerine getirmemesi halinde yemin bozulmuş olur; kefâret ödenmesi gerekir.

Yeminin şartları; yemin edenin akıllı olması, ergenlik çağına ermiş olması ve Müslüman olması gibi şartlardır. Dolayısıyla delinin, çocuğun ve Müslüman olmayanın yeminine itibar edilmez.

Yeminin sebebi bir amaç veya bir sözü kuvvetlendirmek, sözün doğru olduğunu ispatlamak, kendisini veya başkasını bir işi yapmaya veya yapmamaya inandırmaktır.

Yeminin hükmü ise, yemin edenin yeminine bağlı kalmasıdır ki bu bağlılık vacib, mendub, mübah, mekruh veya haramdır.

a. Vacib(farz) olan yemin; ibadeti yapmak veya mâsum bir insanı ölümden kurtarmak, ya da bir haramı terk etmek için yapılan yeminleri yerine getirmek farzdır. Bu yeminin gereğini yerine getirmeyen kişi günahkâr olmuştur; tövbe ve istiğfar etmesi icap eder, ayrıca yemin kefâreti ödemesi gerekir.

b. Mendub olan yemin, bir maslahata müteallik olan yeminlerdir. Yemin eden kişiye veya iki hasmın arasını düzeltmek veya başka bir kişiye karşı olan kını ortadan kaldırmak yahut her hangi bir kötülüğü defetmek gibi bir maslahat ile ilgili yemin etmektir. Yapılması mendup olan bir fiili işlemek için edilen bir yemine uymak da menduptur. Böyle bir yeminin bozulması mekruhtur, kefâret gerekir.

c. Mübah olan yemin; mübah olan bir işi yapmak veya terk etmek, ya da doğru olan bir haber veya doğru olduğunu zanneden, bir şey bildirmek maksadıyla üzerine yemin etmek mübahtır. Böyle bir yeminin bozulması efdaldır. Bozulursa kefâret gerekir.

d. Mekruh olan yemin; mekruh olan bir işi yapmak veya mendub olan bir işi terk etmek için yemin etmek mekruhtur. Alış veriş esnasında yemin etmek de mekruhtur. Böyle bir yeminin bozulup kefâret ödenmesi efdaldır. Hanefî ve Mâlikîlere göre unutarak, hataen, ikrah yoluyla ve yemin kasdı olmadan edilen yeminler müteberdir. Yeminin kasda dayanıp dayanmaması konusunda bir kayıt mevcut değildir. İkrah yoluyla yeminini bozan kişi, Ebû Hanife ve Mâlik'e göre kefâret öder; Ahmed b. Hanbel 'e göre ödemez.

e. Haram olan yemin, yalan yere yemin etmektir. Bir farzı terk etmek veya bir haramı işlemek için yemin etmek haram bir yemindir, bozulması farzdır. Dolayısıyla, ana babası ile konuşmamaya yemin eden kişi, onlarla konuşacak, yani yeminini bozacak ve yemin kefâreti ödeyecektir. Ayrıca haram birşeyi yapmaya yemin ettiği için tövbe istiğfar edecektir.

Kefâret, dar manada; “işlenen bazı günah, kusur ve suçlardan dolayı, Allah Teâlâ'nın bunları affetmesi için yapılan belli işlemlerdir”, geniş manada ise “sevilmeyen hale sabretmektir”.

Kefâretleri şu şekilde toparlayabiliriz:

a. Oruç kefâreti: Orucu bozan kimse imkanı varsa bir köle azat etmek, buna gücü yetmiyorsa ara vermeksizin iki ay oruç tutmak, eğer buna da gücü yetmiyorsa altmış fakiri sabahlı-akşamlı doyurmaktır.

b. Yemin kefâreti: Sözünde durmayan kimse yemin kefâreti olarak; bir köle azat edecek veya 10 fakiri sabahlı- akşamlı doyuracak veya 10 fakiri orta seviyede

giydirecektir. Bu üçü sıra tutmaksızın dilediğiyle öder. Eğer bunlara gücü yetmezse üç gün peş peşe oruç tutması gerekir.

c. Hacda tıraş olma kefâreti: İhramdayken vaktinden önce traş olmak yasaktır. kefâret gerektirir. Kefâret olarak, ya üç gün oruç tutmak, ya altı fakiri doyurmak veya bir koyun kurban etmektir.

d. Adam öldürme kefâreti olarak ise, mümin bir köle azat etmek, buna gücü yetmezse iki ay peş peşe oruç tutmak suretiyle ödenir,

e. Zıhar kefâretine gelince: Âyetteki sırasına göre önce köle azadı, buna imkan yoksa iki ay peş peşe oruç tutmak, buna da imkan yoksa 60 fakiri doyurmak gerekir.

Bu çalışmamızda gördüğümüz gibi hemen bütününde ilk sıraya yer alan, kefâretlerin başında köle azat etmek gelmektedir. Bu ödeme türü topluma bir ferd kazandırmak içindir. Köle azat etmekle bir ferdin hürriyete kavuşması; adeta ölen kimse yerine dirilişi simbole etmektedir. İslâm hukukunda kefâretler, makul ölçüde tutulmuştur. Dolayısıyla kefâretler insanın katlanmayacağı ağırlıkta ve zorlukta değildir.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDULBAKÎ Muhammed Fuad, **el-Mucemu'l-Mufehres Li-Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Darru'l-Haraiyz, Kahire, 1991.
- AKYÜZ Vecdi, **Mukayeseli İbadetler İlmihali**, C. IV, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- ANA BRİTANNİCA, **Genel Kültür Ansiklopedisi**, “**Kefâret**” mad, C. XVII, Yemin mad, C. XXII, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- ATEŞ Süleyman, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri**, C. IX, Yeni Ufuklar Neşriyatı, İstanbul, 1988.
- BARDAKOĞLU Ali, **İslâm ve Toplum İlmihali**, T.D.V. C. II, İslâm Araştırmalar Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999.
- BEYZÂVÎ Ebû Saîd Nâsruddin Abdullah b.Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, **Ğâyetu'l-kusvâ fî dirâyeti'l-fetvâ**, I-II, Dâru'l-İslâh. Dammâm, ty.
- BİLMEN Ömer Nasuh, **Hukuk-ı İslâmiye Ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, C. VIII, Bilmen Yayınları, İstanbul, 1970.
- , **İslâm İlmihali**, Bilmen Yayınları, İstanbul, 1985.
- BUHÂRÎ Muhammed b. İsmail, **Sahihu'l Buhârî ve Tercümesi**, C. VI, XII, çev. Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Neşriyat, Ankara, 1980.
- CANAN İbrahim, **Kütübi-Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, C. XVI, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1990.
- CERRAHOĞLU İsmail, **Tefsir Usûlü**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1976.
- CEZİRÎ Abdurrahman, **Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı**, C. I-VIII, çev; Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.

DEBBAĞOĞLU Ahmet, **Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali**, Dergâh Yayınlar, İstanbul, 1980.

DİKMEN Mehmet, **Tasavvuf ve Hikmet Işığında İslâm İlmihali**, Cihan Yayınları, İstanbul, 1991.

DÖNMEZ İbrahim Kâfi, **İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, C. IV, M.Ü.İ.F, Vakıf Yayınlar, İstanbul, 1997.

----- “Oruç” **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, I-XXXIX, (devam ediyor), İstanbul, ss. 411-424.

DÖNDÜREN Hamdi, **Delileriyle İslâm İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul, 1997.

EBU MUHAMMED Eşref b.Abdulmaksud, **Kur’ân ve Sünne’ten Delileriyle Oruç İlmihali**, çev. Ahmet İyibildiren, Guraba yayınları, İstanbul, ty.

EBÛ DÂVÛT Süleyman b. Eş’as es-Sicistanî el-Ezdî, **Es-Sünen**, VIII-XIV çev. Necati Yeniçel ve Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayınları, İstanbul, 1992.

EBU'L AL'A MEVDUDÎ, **Tefhimü'l-Kur’ân**, C. VII, ed. Ali Bulaç, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986.

EL-HİNT Mustafa– Mustafa el-Buğa, Ali el-Şerbecî, **Büyük Şafî Fıkhi**, C. I-IV, çev. Ali Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul, 1994.

ERDOĞAN Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1998.

GÜLEÇ Hasan, **İslâm'da Kefâretler**, D.E.Y.İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı, VI, İzmir, 1989, ss. 449-473.

HEYET **Fetâvâ-i Hindiyye Ansiklopedik İslâm Fıkhi**, C. III-IV, çev. Mustafa Efe ve Arkadaşları, Akçağ Yayınları, Ankara, 1978.

HEYET, **Osmanlıca Ansiklopedik Büyük Lügat**, Tür dav Yayınları, İstanbul, 1995.

İBN HAZM Ebu Muhammed Ala bin Ahmed bin Said el-Endulusî, **el-Muhallâ bi'l-Asâr**, C. IV, Daru'l-Fikr, Beyrut, ty.

- İBN KESİR Ebu'l-Fida İsmail, **Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri**, C. XIV, (çev. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1988.
- İBN KUDAME Ebu Muhammed Abdullah, b. Ahmed , **el-Muğni**, C.IV-IX Daru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Beyrut, ty.
- İBN MÂCE Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kavzânî, **Es-Sünen**, IV-VI Çağrı yayınları, İstanbul, 1992.
- İBN MANZÛR Cemaleddin Muhammed, **Lisânu'l-Arab**, C. XII, Dârus-Sadr, Beyrut. 1990.
- İBN RÛŞD Kadı Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd El-Hafid, **Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid**, C. II-IV, çev. Ahmet Meylan, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991.
- İBN-İ ÂBİDİN Muhammed Emin, **Reddü'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr**, IV-VII, (çeviren ve şerh eden Ahmet Davudoğlu), Şamil Yayınları, İstanbul, 1993.
- KARAGÖZ İsmail, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, D.İ.Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.
- KÂSÂNÎ Alauddin Ebu Bekr b. Mesud, **Bedâi'u's-Sanâi**, C. III, Daru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Beyrut, 2000.
- KATAR Mehmet, "Kefâret" **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXIX (devam ediyor), Ankara, ss.177-179.
- KURTUBÎ Ebu Abudullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Câmiû li Ahkâmi'l-Kur'ân**, C. V, XVII, çev. M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul, 1998.
- MATLÛB Mahmûd, Ebû Yûsuf, **Hayâtuhu ve Âsâruhu'l-Fıkhiyye**, Yay, y., Bağdat, 1972.
- MERGİNÂNÎ Şeyhü'l-İslâm Burhanüddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir, **İslâm Fıkhi el-Hidâye Tercümesi**, C. II-IV, çev. Ahmet Meylani, Karahman Yayınları, İstanbul, 2001.

- MEVSİLÎ Abdullah b. Mahmut b. Mevdud, **el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr**, C. I-IV, çev; Celal Yeniçer, Şamil Yayınları, İstanbul, 1937.
- MEYDAN Larousse, **Büyük Lügat ve Ansiklopedisi**, “Kefâret” mad, C, XVIII, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1992.
- MOLLA HÜSREV Muhammed, **Dureru'l-Hukkâm Şerhu Gureri'l -Ahkâm Tercümesi**, C. II, çev. Arif Erkan, Eser Neşriyatı, İstanbul, 1980, s. 361.
- MÜSLİM Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburî, **Sahîh-i Müslim Tercüme Ve Şehrhi**, haz. Necdet Arman, Sönmez Neşriyatı, İstanbul, 1993.
- NARİN Feridun, **Kur'ân'da Hükümler Dizini**, Kefâret, mad, Alternatif Yayınları, Ankara, 2003.
- NESAÎ, Ahmed b. Şuayb Ebu Abdirrahman, **Es-Sünen**, C.VII-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- PAKSU Mehmet, **Çağın Getirdiği Sorular**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1992.
- SABİK Seyyid, **Fıkhu's-Sünne**, çev. Tayyar Tekin, C. II-IV, Pınar Yayınlar, İstanbul, 2004.
- SERAHSÎ Şemsü'l-Eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b.Ahmed, **el-Mebsût**, C. IV-X, ed, Mustafa Cevat, Gümüşev Yayınlar, İstanbul, 2008.
- SOFUOĞLU Mehmet, **Tefsire Giriş**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- ŞAMİL **İslâm Ansiklopedisi**, C. IV-VI, Şamil Yayınları, İstanbul, 1994.
- ŞENTÜRK Lütfi, **İslâm İlmihali**, T.D.V. Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- TİRMİZÎ Muhammed b. İsa Ebu İsa, **Es-Sünen**, çev; Abdullah Parlayan Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- UDEH Abdulkadir, **Mukayeseli İslâm Hukuku ve Beşeri Hukuk**, C. II, çev; Ali Şafak, Rehber Yayınları, Ankara, 1990.
- UYSAL Veysel, **Psiko-Sosyal Açıdan Oruç**, Türkiye Vâkıfı Yayınlar, Ankara. 1994.

YARAN Rahmi, **İslâm İlmihali**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2007.

----- “Kefâret” **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXIX (devam ediyor), Ankara, ss. 179-182.

YAZIR Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur’ân Dili**, C. VII, Zaman Yayınları, İstanbul, 1997.

----- , **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkhi İstılahları Kâmûsu**, C. V, Eser Neşriyatı, İstanbul, 1997.

YILDIRIM Celal, **Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi**, C. III, Uysal Kitabevi, Konya, ty.

KERİMOĞLU Yusuf, “Kefâret” **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, C. III, Şamil Yayınları, İstanbul, 1981, ss.333-334.

YÜCEL İrfan, **İman ve İbadetler İlmihali**, T.D.V. C. I, İslâm Araştırmalar Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 542.

ZİHNİ Efendi Mehmet, **Nimet-i İslâm**, İslâm Mecmuası Yayınlar, İstanbul, 1986.

ZUHAYLİ Vehbe, **el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhu**, C. IV-X, Daru’l-Fikri’l-Muasır, Şam, 1997.

-----, **et-Tefsîrü’l-Münîr**, C. I, çev; Hdmdi Arslan- Ahmet Efe- Beşir Eryarısoy, Risale Yayınları, İstanbul, 2003

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Ferdinand		Mema
Doğum Yeri ve Yılı	Arnavutluk(Gramsh)		1982
Bildiği Yabancı Diller	Arapça orta, Arnavuça,		
ve Düzeyi			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise,	1998	2001	Shefqet Guzi
Lisans	2004	2008	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2009		Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	Koni_3@hotmail.com		
			08/08/2011 Ferdinand Mema